

Sverige inifrån

Röster om etnisk diskriminering

Masoud Kamali

*Rapport av Utredningen om makt, integration och
strukturell diskriminering*

Stockholm 2005

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2005:69

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av Edita Norstedts Tryckeri AB
Stockholm 2005

ISBN 91-38-22408-9
ISSN 0375-250X

Förord

Segregation mellan olika grupper i samhället har varit en del av både de förmoderna och de moderna samhällena världen över. Socioekonomiska och i vissa fall sociokulturella skillnader som till exempel social status och religion hörde till grundorsakerna till åtskiljandet mellan olika samhällsgrupper inom en given stats gränser. Segregationen slog dock inte lika mot alla samhällsgrupper. Vissa segregerade grupper tillskansade sig monopol över maktmedel medan andra marginaliserades och exkluderades från makt och inflytande över kollektiva beslut som påverkade deras levnadsförhållanden.

Trots att den moderna och demokratiska utvecklingen lett till ökad social rörlighet och nationsskapande, fortsätter segregationen att genomsyra våra samhällen. Segregationen har dock förändrat karaktär och fått en mer etnisk prägel under senare decennier. Vi lever i ett samhälle som präglas av etnisk och religiös åtskillnad som är på väg att cementeras. Den etniska och religiösa segregationen är långt ifrån begränsad till boende, utan har också påverkat olika aspekter av samhällslivet, som till exempel yrkesliv och sociala relationer. Diskriminering i arbetslivet, på boendeområden och ojämnt fördelade samhällsresurser är bland de viktigaste orsakerna till en alltmer cementerad segregation mellan ett "vi" och ett "dem". Därför måste segregationens orsaker sökas i första hand på annat håll än hos de segregerade grupperna.

Tyvärr har under senare år den etniska segregationen använts som politiska slagord i kampen om väljarrösterna. Att lägga skulden för segregation på de marginaliserade och stigmatiserade grupperna ökar bara klyftorna mellan ett "vi" som antas vara icke-segregerade och ett segregerat "dem".

Medan "vi-segregationen" inte upplevs som problem, gör "dem-segregationen" det. Marginalisering och stigmatisering av personer och grupper med invandrarbakgrund får oftast ett geografiskt ansikte i form av förortssegregation. Dessa områden stigmatiseras

som platsen för "de andra" vilka demoniseras och skildras som väsensskilda folk.

Segregationen har många ekonomiska effekter för samhället i stort, men vad som är mer skadligt är cementeringen av ett vi-och-dem tänkande och handlingsmönster som riskerar att undergräva samhällets trygghetsgrund och den fredliga samexistensen. Även om situationen i Sverige är något bättre än i andra länder, pekar signalerna på en olycklig utveckling där tron på demokratin försvagas och de etniska klyftorna ökar.

Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering har varit och lyssnat på folk som bor och verkar i marginaliserade och stigmatiserade områden i tre stora städer, nämligen Malmö, Göteborg och Stockholm. Syftet har varit att återge dessa människors egna erfarenheter om diskriminering i Sverige. Genom fokusgruppstudier har vi fångat in och analyserat människornas berättelser som presenteras i utredningens andra rapport. Dessa berättelser har sin bas i erfarenheter av marginalisering och av att inte få samma möjligheter som majoritetssamhället. Dessa människor ger oss unika kunskaper om diskrimineringens vardagsmekanismer och betydelse för många svenskar som trots den formella meriten att vara svensk negativt särbehandlas, marginaliseras och demoniseras.

Deltagarna ger många exempel på marginaliseringens mekanismer och konsekvenser. Berättelserna som diskuterades i grupp vittnar om krossade drömmar och tragiska öden. Många har inte ens en enda gång kallats till anställningsintervju trots hundratals ansökta jobb. Andra har fått sporadiska praktikplatser, kortsiktiga anställningar och okvalificerade arbeten. Polisen får stark kritik för generaliseringar, demonisering av och brutalitet mot boende i dessa områden. De berättar om polisens ointresse att ta emot anmälningar som gäller brott mot de marginaliserade grupperna. De svenska massmedierna väcker starka känslor och får kritik för deras överdrivet negativa bild av personer med utländsk bakgrund, invandring, "förorten" och de invandrades hemländer, vilket underbygger vardagsrasismen.

Diskussionerna handlar mycket om brist på inflytande över de beslut som rör dessa människors vardag och öde. De etablerade byråkratiska och politiska kanalerna är ineffektiva enligt deltagarna. De säger sig bli intressanta för politikerna enbart vart fjärde år inför valet. Därför eftersträvar de nya kanaler som kan öka deras inflytande och makt i samhället. Det finns ingen brist på vilja att

delta i samhällslivet på lika villkor som alla andra grupper, utan snarare bristande vilja hos makthavare och beslutfattare att förändra de strukturella och institutionella sammanhang som hindrar dessa människors deltagande.

Utredningen om ”Makt, integration och strukturell diskriminering” tillsattes efter ett regeringsbeslut den 22 april 2004 och har i uppdrag att identifiera och kartlägga mekanismer bakom strukturell/institutionell diskriminering på grund av etnisk och religiös tillhörighet. Resultaten ska redovisas successivt i syfte att ge underlag för en fördjupad diskussion om och åtgärder mot strukturella hinder för att alla medborgare ska kunna delta i samhällslivet på lika villkor och med samma möjligheter. Föreliggande rapport är utredningens andra publikation baserad på hearingar och fokusgruppsstudier i tre stora städer, Malmö, Göteborg och Stockholm.

Syftet med hearingarna och fokusgruppsstudierna var att ta del av människors kunskaper och egna erfarenheter av diskriminering inom en rad områden, relevanta för utredningens arbete. Deltagarnas berättelser bygger på egna erfarenheter och vittnar om en ackumulerad kunskap om olika aspekter av etnisk och religiös diskriminering som drabbar många svenskar med invandrabakgrund. Denna kunskap har inte tagits till vara i diskussioner om makt, integration och diskriminering och därför har den givits högsta prioritet i denna utrednings arbete. Att göra diskrimineringen synlig utifrån de drabbades egna erfarenheter är en förutsättning för att kunna formulera nödvändiga motåtgärder.

Det är många som har hjälpt till med framställningen av följande rapport. Framförallt vill vi tacka alla dem människor som deltog i hearingarna och fokusgrupperna och delade med sig av deras erfarenheter. Lena Sawyer, Paulina de los Reyes, Maja Lilja Oivvio Polite, tillsammans med undertecknade, har lett fokusgruppsdiskussionerna. Lasse Sandström har varit till stor hjälp genom sammanställningen och bearbetningen av hearingarnas och fokusgruppernas transkriberingsmaterial.

Paulina de los Reyes har läst och gav oss värdefulla kommentarer. Adrián Groglopo har organiserat studiens genomförande och hjälpt till med redaktionella arbetet.

Masoud Kamali
Särskild utredare

Adrián Groglopo
Utredningssekreterare

Innehåll

1 Inledning.....	11
Begreppsanvändning och begreppsdiskussion	14
Den marginaliserade och stigmatiserade förorten.....	16
Diskriminerande föreställningar	19
Metoddiskussion och tillvägagångssätt.....	19
Makt och monopol över kunskap?.....	23
2 Arbetsmarknad och arbetsliv	25
Ett nålsöga	26
Utländskt namn.....	29
Att bryta på svenska.....	31
Meriter nedvärderas	34
Överkvalificerade	37
Diskriminerande föreställningar	38
Diskriminering på arbetsplatsen	41
Oavlönad praktik	43
Nätverksanställning	45
Så lika som möjligt	46
Sammanfattning.....	48

3	Boende	53
	I ghetton mot sin vilja	54
	Godtycklighet	56
	Stigmatiserande.....	57
	Ekonomiska murar	59
	Utländskt namn ett problem	60
	Oro för trakasserier	61
	Sämre service.....	63
	Utbrett andrahandsboende	64
	Sociala problem.....	65
	Bostadspolitik	66
	Sammanfattning.....	68
4	Skola och utbildning	71
	Skapar klyftor	71
	Diskriminerande uppfattningar	73
	Görs åtskillnad.....	74
	Svenska lärare.....	76
	Utbrända lärare	77
	Frånvarande föräldrar.....	79
	Hemspråk och svenska.....	80
	Vuxna elever.....	82
	Kräver att skolan ändras	84
	Sammanfattning.....	86
5	Politik	89
	Kluven bild.....	89

Alibi	91
Diskriminerande institutionella ramar.....	94
Indirekt demokrati.....	95
Internationella konventioner.....	97
Sammanfattning.....	98
6 Medier	99
Väcker känslor.....	99
Överdrifter.....	101
Skapar rasism	102
Mediernas makt	104
Motstånd.....	106
Sammanfattning.....	107
7 Polis och rättsväsende	109
Skillnader i behandling.....	109
Ensidighet och nonchalans	111
Trakasserier.....	112
Rädsla och misstro	114
Rättsväsendet.....	116
Positiva erfarenheter	118
Sammanfattning.....	118
8 Valfärdstjänster	121
Enklare förr	121
Många svåra regler.....	122
Kränkande behandling	123

Sammanfattning.....	125
9 Deltagarnas förslag mot etnisk diskriminering.....	127
10 Slutdiskussion.....	131
En mångsidig segregation	134
Privilegiet att ingå i majoritetssamhället	138
11 Några förslag för att motverka etnisk segregation	143
Arbetsmarknadsåtgärder för att motverka segregation	146
Referenser.....	147
Appendix.....	155

1 Inledning

Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering höll fyra hearingar och 18 fokusgrupper med invånarna i Malmö, Göteborg och Stockholm. Till dessa hearingar inbjöds bland andra representanter för invandrarorganisationer och boende i marginaliserade och stigmatiserade områden i dessa städer. Sammanlagt cirka 160 personer, kvinnor och män av olika åldrar deltog i diskussionerna och bidrog med egna berättelser, erfarenheter och synpunkter. Efter en presentation av utredningens syfte och pågående arbete samlades deltagarna i fokusgruppdiskussioner, som berörde utredningens huvudområden nämligen arbetsmarknad, boende, utbildning, polis och rättsväsende, politik, välfärd samt massmedia.

Syftet med hearingarna och fokusgrupperna var att ta del av människors kunskaper och egna erfarenheter av diskriminering inom en rad områden, relevanta för utredningens arbete. Utredningens beslut att bjuda in till dessa hearingar och fokusgrupper motiveras i första hand av de stora kunskapsluckor som finns beträffande människors erfarenheter av diskriminering och dess effekter på individernas beslut, förhållningssätt och livsstrategier. I andra hand har utredningens arbetssätt styrts av en kritisk syn på den politiska, mediala och akademiska objektiveringen av den invandrade befolkningen och deras barn. Därför har utredningen strävat efter att belysa röster, uppfattningar och erfarenheter, som utmanar de rådande etniska ojämlikheterna och problematiserar dess följder. Debatten om integration, växande etniska klyftor och utanförskap har alltför länge förts utifrån en objektiverande föreställning av en underlägsen "andra", som ska integreras, kartläggas och åtgärdas. Rösterna i denna rapport berättar om en verklighet som hittills sällan hörtsammats i den offentliga debatten. De visar också på nödvändigheten av att formulera en policy, som vilar på

människors konkreta erfarenheter av diskriminering och vilja att delta i samhällslivet på likvärdiga villkor.

Bakgrunden till hearingarna och fokusgrupperna är således ökande klyftor utifrån etniska skiljelinjer. Sveriges befolkning delas in, institutionellt och individuellt, i två fixerade kategorier: ”svenskar” och ”invandrare”. Problemet med denna tudelning är inte bara att den naturaliserar en ojämlig maktfördelning utan också att den fråntar individen möjligheten att agera utifrån sina erfarenheter, förmågor, värderingar, livsstrategier och politiska ställningstagande etc. I den mån den förgivettagna kategoriseringen ”svenskar” och ”invandrare” blir utgångspunkt för att analysera social ojämlighet legitimeras de rådande maktförhållandena i samhället. Personer med invandrarbakgrund förvägras fullständiga medborgerliga rättigheter inklusive likvärdiga möjligheter och en självklar plats i samhället. Det är därför viktigt att få kunskap om hur etnisk diskriminering uttrycks i vardagen. Erfarenheter av diskriminering är en grundläggande källa till kunskap för att förstå såväl diskrimineringens natur som individens agerande och strategier i det vardagliga livet. De ger även inblick i vilka effekter diskriminering har på individen och samhället i övrigt.

Samtalen med fokusgrupperna visar att den strukturella/institutionella diskrimineringen inte handlar om abstrakta mekanismer. Den har förödande konsekvenser för de individer som drabbas. Berättelserna ger inblick i en social verklighet, som hur bitter den än må vara utgör vardagen för många människor. Deras röster gör det abstrakta konkret och visar att sociala praktiker, som av många upplevs som normala eftersom ”vi har alltid gjort så”, är diskriminerande för andra. Den strukturella/institutionella diskrimineringen är således inte onormal och undantag, utan en del av samhällets organisering och dess institutionella sammanhang.

Samtalen, som fördes under ledning av en koordinator i varje grupp, hade fria former och deltagarna själva fick föra samtalet vidare. Samtalen som bandades, transkriberades och analyserades har sammanställts i föreliggande rapport. Centralt för studien var att ta del av den kunskap, som människor som utsätts för diskriminering besitter. Deltagarnas berättelser av olika former av diskriminering i dagens Sverige illustrerar öppna och dolda former för särskiljande, stigmatisering och diskriminering på grund av ursprung, nationalitet, hudfärg, namn och/eller religion. Berättelserna i denna rapport kan således betraktas som röster, som vittnar om en stor grupp människors vardagliga erfarenheter av rasism och

diskriminering. Uppgifternas art och berättelsernas djup gör att det blir svårt att tolka dem som isolerade händelser och tillfälligheter eller som ett resultat av olyckliga omständigheter. Det framträder i stället ett mönster som visar att diskrimineringen i Sverige är både systematisk och institutionaliserad. Berättelserna visar att utländsk bakgrund är förenad med risken att när som helst och av vem som helst förnekas förutsättningar för att delta i samhällslivet på likvärdiga villkor.

Det är på många sätt en nedslående läsning. På område efter område framträder vittnesmål om hur illa människor med utländsk bakgrund särbehandlas negativt. Diskrimineringen, vare sig det handlar om faktiska förhållanden eller risken av att diskrimineras, finns alltid närvarande i människors vardag. Samtalen i fokusgrupperna visar också att diskrimineringen är en kollektiv erfarenhet i den mån den drabbar individen i egenskap av dennes faktiska eller föreställda grupptillhörighet och identitet. Men den är också kollektiv i och genom det som Essed (2005) definierar som vardagsrasismens "överflyttande och kumulativa verkan". Om en person drabbas av diskriminering påverkar detta hela hennes omgivning. Insikten grundläggs tidigt och cementeras genom egna erfarenheter, familjens berättelser, bekantskapskretsens frustration och medias stigmatiserande bilder. Det börjar redan i skolan och fortsätter sedan in i vuxenlivet när det är dags att söka arbete och bostad. Berättelserna visar hur kontakten med olika myndigheter kan se ut, hur polisanmälningar försvinner, hur partierna "tar hand" om politiskt engagerade personer samt hur massmedierna negativt utmålar människor med utländsk bakgrund.

De röster som talar vibrerar av ilska och uppgivenhet, men också av motståndskraft. Varken diskriminering eller stigmatisering är oemotsagda. Det finns en medvetenhet om orsakerna och även om mekanismerna bakom diskrimineringen. Somliga delger sina tankar och vad de gör för att undvika att diskrimineras. Andra berättar om hur det är möjligt att orientera sig i majoritetssamhällets regler utan att äventyra sin självkänsla och identitet. Det finns även ett uppslag om vad som krävs för att situationen skall förbättras. Men det finns också de som har gett upp och resignerat.

Det finns flera skäl till att belysa den etniska diskrimineringen i Sverige. För det första är diskrimineringen ofta osynlig för dem som inte är direkt drabbade, eftersom den ingår i ett privilegiesystem, som uppfattas som naturligt och självklart. Att göra diskrimineringen synlig utifrån de drabbades egna erfarenheter är en

förutsättning för att kunna formulera nödvändiga motåtgärder. Det innebär också att ge människor som diskrimineras tolkningsföreträde när det gäller definitionen av diskrimineringen och dess följder. För det andra finns en poäng i att undersöka på vilket sätt rasism och etnisk diskriminering tar sig uttryck för att kunna motverka den i dess olika manifestationer och följder. Det handlar också om att skapa förutsättningar för att agera inom ramen för en diskriminerande ordning, vilket ger de diskriminerade större inflytande och makt. Det tredje skälet är att dessa röster, och den kunskap de förmedlar, är en förutsättning för att få till stånd ett förändringsarbete på nationell nivå och i synnerhet i kommunerna, som har ett ansvar för alla sina invånare oavsett etnisk bakgrund.

Föreliggande rapport återger människornas erfarenheter av den negativa särbehandling, som är resultatet av majoritetssamhällets institutionaliserade handlingar. Den etniska diskrimineringen drabbar direkt dessa människor, varför deras berättelser måste tas på största allvar och inkluderas i varje analys och formulering av policyn för att motverka den etniska diskrimineringen.

Begreppsanvändning och begreppsdiskussion

Forskning om diskriminering visar att den möjliggörs av och uttrycks genom diskurser och begrepp som naturaliserar och legitimerar den ojämlikhet som konstrueras utifrån hudfärg, nationalitet, religion, namn eller andra egenskaper (van Dijk, 2005). Språket är således ingen neutral avspegling av verkligheten utan en konstitutiv del i forandet av medvetandet, identiteten och förhållnings sättet i relation till omgivningen. De ord och begrepp som används för att diskutera integration, diskriminering m.m. är därför i högsta grad genomsyrade av den oreflekterade uppdelningen mellan "svenskar" och "invandrare". Det är denna uppdelning som möjliggör den sociopolitiska konstruktion och reproduktion av en underlägsen "andra" (Mills, 2003). Makten att definiera "de andra" som underlägsna, eller "definierande handlingar" med Albert Memmis (2000) ord, är avgörande för att legitimera maktrelationerna i samhället.

Kategoriseringen "svensk" respektive "invandrare" blir således nödvändig för att bevara de etniska maktrelationerna i samhället. Denna konstruerade dualism tas för givet som "objektiva" grupperingar som existerar "där ute i samhället". Det är just detta tanke-

sätt som präglar integrationstänkandet och är därmed också en anledning till dess misslyckande (de los Reyes & Kamali, 2005). Men det intressanta är också hur dessa begrepp sätter sin prägel på deltagarnas berättelser och på vilket sätt de vittnar om samhällets ojämlika förhållanden grundat på etnisk tillhörighet. Frågan är hur man ska beskriva den verklighet och de erfarenheter som följer av den systematiska uppdelningen mellan ett självklart överordnat ”vi” och ett ständigt underordnat och stigmatiserat ”dem”?

I återgivandet av materialet använder vi i denna rapport informanternas egna ord och benämningar. Vi noterade under diskussionens gång hur svårt det var att förhålla sig till en terminologi, som upplevdes som anonymiserande och stigmatiserande. Begreppet ”invandrare” till exempel användes sällan utan ett ”så kallade” före eller inom citationstecken. Många sökte andra ord och benämningar (blatte, svartskalle m.m.) i ett försök att distansera sig från överhetens definitioner och språkbruk. Obehaget inför begreppet invandrare bottnar också i dess brist på exakthet; vem är invandrare? Detta var en fråga som ofta förekom. Västeuropeiska nyinflyttade definieras sällan som invandrare, medan ungdomar vars föräldrar har invandrat till Sverige från icke-västerländska samhällen betraktas som invandrare trots att de är födda i Sverige. Bortom byråkratiska försök att begränsa bruket av ordet invandrare till dem som faktiskt har invandrat, uppfattade samtalsdeltagarna ordet som en nedsättande beteckning, som associeras till vissa fenotypiska drag (hud och hårfärg), sociokulturella egenskaper (namn och efternamn), religion och klädval. Bruket av ordet ”invandrare” tycks således ha mindre att göra med vad människor faktiskt har gjort (till exempel invandrat) än med vad de förväntas vara. Det betyder också att få gjorde anspråk på att förklara något genom begreppet, däremot användes det för att beskriva en situation av social degradering.

I analysen av materialet använder vi begreppet ”utländsk – eller invandrarbakgrund” för att fånga in de maktrelationer som etableras utifrån en position antingen innanför eller utanför en föreställd nationell gemenskap. Detta begrepp innesluter både personer som har invandrat till Sverige men också de som är födda här av föräldrar födda utomlands. Vi är fullt medvetna om de problem som är förknippade med dessa begrepp inte minst när det gäller vidmakthållandet av fixerade markörer och essentiella kategorier. Som det påpekats i utredningens teoretiska utgångspunkter perforeras den nationella gemenskapen av andra kategoriseringar, tillhörigheter

och lojaliteter (se introduktionskapitlet i de los Reyes & Kamali, 2005). Det är också av denna anledning som begrepp som "majoritetssamhälle" eller "minoriteter" är ytterst problematiska, dels för att de essentialiserar skillnader mellan olika grupper och dels för att de konstruerar dessa båda grupper som homogena (och oproblematiska) kategorier. Samtalen med fokusgrupperna bekräftar därtill att den utländska bakgrunden, eller avsaknaden av den, delvis upplevs annorlunda och får ibland skilda innebörder beroende på individernas könstillhörighet, klassbakgrund, ålder och sexuell läggning. Därtill visar materialet diskrimineringens situationsbundenhet och spännvidden i individernas reaktioner och strategier. I texten används därför begrepp som "invandrarbakgrund" och "utländsk bakgrund" i ett beskrivande syfte eller för att lyfta fram de specifika former genom vilka gränserna mellan *vi* och *dem* dras och cementeras.

Den marginaliserade och stigmatiserade förorten

Segregation är oftast definierad som en separation mellan två eller flera kategorier av människor med olika positioner i samhällets socioekonomiska struktur. Boendesegregation betraktas som separationens urbana geografi. Boendesegregationens klassmässiga karaktär har länge varit känd och diskuterats exempelvis i termer av arbetarkullar och arbetarkultur i Sverige. Boendesegregationen har sedan 1970-talet fått en mer "etnisk" dimension.

Det råder dock oenighet om benämningen av dessa områden inom samhällsvetenskaperna. Den etniska segregationen har i de länder som under en längre tid levt med den urbana etniska segregationen, som till exempel USA, diskuterats av forskare inom olika skolor. Louis Wirth (1928:6) från Chicagoskolan utvidgade i sitt klassiska verk *The Ghetto*, fenomenet det judiska ghettot från det medeltida Europa till att inkludera också nya segregerade grupper och områden som till exempel "Little Cicilies", "Little Poland", "Chinatown" och "Black Belts". Dessa områden betraktades som "naturliga urbana fenomen" eftersom man föreställde sig att det finns en universell och naturlig vilja och passion hos etniska grupper att vilja leva tillsammans och bevara sin "kulturella särart" (se också Wacquant, 2004a). Begreppet utsattes dock för stark kritik under medborgarrättsrörelsen i efterkrigstidens USA. En del forskare menade att segregationen är ett resultat av det "vita samhäl-

lets” diskriminering av svarta, som tvingar dessa att samlas i vissa bostadsområden och skapa sina egna sociala institutioner för att kunna motverka diskrimineringen (Drake & Cayton, 1945). Detta var början till en fokusändring i den akademiska diskussionen och debatten om den urbana segregationens orsaker och konsekvenser. Under 1960-talet och som ett resultat av afroamerikanernas rörelser och protester kom forskarna ut med nya studieresultat som förstärkte fokusskiftet. Kenneth Clark (1965:11) i hans uppmärksammade verk *Dark Ghetto* beskrev fenomenet i följande ord:

America has contributed to the concept of the ghetto the restriction of persons to a special area and the limiting of their freedom of choice on the basis of skin color. The dark ghetto's invisible walls have been erected by the white society, by those who have power.

Detta bekräftades av Kerner Commission (1968:2) som slog fast att USA är på väg att delas i två samhällen, ”ett vitt och ett svart”. Detta användes för en rad policyåtgärder för att minska den urbana etniska segregationen i USA.

I Europa har den etniska segregationen, i synnerhet boendesegregationen, uppmärksammats mycket senare i form av en diskussion om relationen mellan den postkoloniala immigrationen och den postindustriella ekonomiska omstruktureringen. Inte sällan läggs förklaringen till försämringen av levnadsförhållandena för boende i s.k. segregerade områden på vad som brukar kallas ”mismatch-hypotesen”. Enligt denna hypotes, som lanserades av Wilson (1987) och Kasarda (1988), beror försämringen på en transformering av den industriella ekonomin till den mer decentraliserade serviceekonomin. Loic Wacquant (2004b) visar dock att försämringen beror på orsaker som ligger långt ifrån en föråldrad ”kulturell logik” eller en mekanisk ekonomisk förklaring. Han menar att försämringens grundorsaker går att söka hos den politiska ordningen hos statliga institutioner och deras handlingar – eller avsaknaden av lämpliga handlingar (ibid).

Begreppet ”ghetto” är inte ett statiskt begrepp, utan förändras över tid (Wacquant, 2004a). Immigration från de forna kolonierna och andra icke-västerländska samhällen under senare decennier och den strukturella/institutionella diskrimineringen har skapat många ghettolikhande områden, där personer och grupper med skild bakgrund och klasstillhörighet hamnar. Inom samhällsvetenskaplig litteratur behandlas ”ghettoisering” som en process genom vilken maktavande grupper reproducerar sin makt och sitt inflytande

genom exkludering och marginalisering av personer med minoritets- eller invandrarbakgrund. Detta sker genom "avcivilisering" (de-civilization) och demonisering av dessa grupper, med Loic Wacquants (2004b) analytiska terminologi. Avcivilisering av dessa områden syftar till en process av ständig och oändlig försämring av de marginaliserade boendes levnadsstandard. Detta går hand i hand med demoniseringen av dessa grupper som annorlunda, kriminella, terrorister, ociviliserade, bidragsberoende etc. Den mediala representationen av stigmatiserade människor och stigmatiserade förorter har enligt senare forskning varit en viktig del i den rumsliga konstruktionen av ett "vi" och ett "dem" (Eriksson, Molina & Ris-tilammi, 2002; Molina 2005). Därmed dras det en ständig gräns mellan dessa stigmatiserade områden och det övriga samhället.

Även om dagens så kallade segregerade områden i våra storstäder har många gemensamma egenskaper med ghetton, passar begreppet inte helt för att ge en allsidig bild av dessa områden. Ghetton har en "inåtvänd" tendens som skyddar en viss etnisk eller religiös grupp från det övriga samhällets förtryck. Detta saknas dock i dag i dessa områden, eftersom det bor varken en religiös eller en etnisk homogen grupp i dessa områden. Detta har diskuterats även i termer av stadens "rasifiering" (Molina, 1997). Det vill säga som en process där föreställningar om individernas ras- eller kulturella tillhörighet tar sig rumsligt uttryck i stadens utformning och fördelning av det sociala rummet. Men det finns forskare som menar att det pågår ett skapande av en "kollektiv identitet" hos boende i dessa områden, som använder sin stigmatiserade identitet för att bekämpa den diskriminering och marginalisering som de är utsatta för (se Wacquant, 2004a; Drake & Cayton, 1945). Även en del svenska forskare menar att även i Sverige skapas en "invandraridentitet" hos boende i dessa områden (Schierup & Ålund, 1986). Trots det tycks begreppet "marginaliserade och stigmatiserade områden" vara mer lämpligt att använda än ghetto. Personer och grupper, som bor i dessa områden, är ständigt exkluderade från makt och inflytande. Arbetslösheten och ohälsan är betydligt högre bland dessa grupper, och barn och ungdomar har sämre förutsättningar att kunna konkurrera på lika villkor med barn och ungdomar från icke-marginaliserade och icke-stigmatiserade områden. Marginaliseringen och stigmatiseringen är resultatet av majoritetssamhällets diskriminerande strukturella sammanhang och institutionella handlingar, som exkluderar vissa grupper som i grunden är "utåtvända" från att få lika möjligheter och bli en del av samhället.

Mot denna bakgrund hade utredningens beslut att hålla hearingarna och fokusgrupperna i förorterna ett stort symboliskt värde.

Diskriminerande föreställningar

Begreppet ”diskriminerande föreställningar” används i rapporten i vissa fall i stället för det allmänt vedertagna begreppet ”fördomar”. Fördomar kan finnas hos många personer och grupper om varandra och även om individer från samma etniska eller sociala grupp. Fördomar baserade på kön, sexualitet och utseende är några av dessa både ”in-group” och ”out-group” fördomar. Dessa fördomar får diskriminerande effekter för en annan person eller grupp först när den personen eller gruppen med fördomar mot andra också besitter makt och inflytande och kan diskriminera den andra gruppen. Med andra ord, en grupp med makt kan ”andrafiera” (dvs. att konstruera vissa individer och grupper som annorlunda och underlägsna) en annan grupp och hindra den från att ha tillgång till makt och inflytande. I dessa fall lämpar sig begreppet diskriminerande föreställningar bättre än bara fördomar.

Metoddiskussion och tillvägagångssätt

Studien ägde rum i tre stora städer, Malmö, Göteborg och Stockholm. Vi arrangerade fem till sju fokusgrupper i varje stad beroende på antalet deltagare. Städerna valdes efter populationsstruktur, invånarantal med invandrarbakgrund och frågeställningarnas relevans för deltagarna.

Det ska dock påpekas att resultaten från fokusgruppdiskussionerna inte ger underlag till en statistisk analys av deltagarnas röster och inte heller för statistisk generaliserbarhet. Samtidigt måste vi betona att hearingarnas och folkgruppsdiskussionernas syfte inte har varit att generalisera de berättelser som vi fått fram i studien för alla immigranter och i alla s.k. segregerade områden. Syftet har varit att återge de röster som besitter kunskap om och/eller själva har varit utsatta för diskriminering av olika slag samt att ge dem möjlighet att själva ge sin bild av vad som händer i Sverige i dag.

Till skillnad från kvantitativ metodologi, som t.ex. frågeformulär, standardiserade intervjuer och opinionsundersökningar, som

garanterar stort urval, generaliserbara resultat och är mycket fokuserad på "representativitet", fokusgrupper, såväl som halvstrukturerade, djupintervjuer eller inspelning av spontana interaktioner, möjliggör – för att nämna några aspekter – inblick i vardagliga erfarenheter, tro, opinion och motivationer, dvs. "röster" i Bakhtiansk terminologi. Dessa röster är återberättelser av erfarenheter av livet i utkanten av majoritetssamhället, av att vara diskriminerad och inte ha rätt att göra sin egen tolkning av sin situation. Dessa röster är förtryckt kunskap, vad Collins (2000) kallar "subjugated knowledge", som måste frigöras och höras.

Något tillspetsat kan man säga att medan kvalitativ metod differentierar och bidrar till komplexiteten av "studieobjekten", så måste kvantitativ metod begränsa komplexiteten för att garantera validiteten och mätbarheten. Medan kvalitativa analyser bidrar till att ge en bild av de olika dimensioner, som utgör problemets kärna, är kvantitativa metoder inriktade på att definiera problemets omfattning och/eller hur ofta det förekommer. Utredningen är inte intresserad av en metodologisk debatt eller att ta ställning för den ena eller den andra metodologiska traditionen. Vi kommer att använda olika metodologiska tillvägagångssätt i utredningen beroende på våra frågor och projektens frågeställningar. Denna metodologiska pluralism är nödvändig för att få bättre kunskap om den strukturella/institutionella diskrimineringens mekanismer. I föreliggande rapport har vi använt fokusgrupptechniken för datainsamling.

Fokusgruppmetoden för datainsamling utvecklades först inom medie- och marknadsundersökningar. Sedan experimenterade andra forskare genom att använda fokusgruppmetoden för att samla in data från offentliga debatter och diskussioner (Morrison, 1998; Wodak et al., 1999; Kovács and Wodak, 2003). Fokusgruppmetoden har använts i en rad vetenskapliga studier inom såväl skilda discipliner som i tvärvetenskapliga undersökningar. Den ger deltagarna möjlighet att aktivt delta i studiens utformning genom att själva vara de som ställer frågorna och genererar svaren. Den ger också möjlighet till forskaren att få kunskap om varför ett diskussionsämne blir viktigt jämfört med andra ämnen (Morgan, 1998). Fördelarna med fokusgruppstudien bör därför inte underskattas. Deltagarna involveras i en process som ger dem roller som experter på diskussionsämnena och som samarbetspartners (Race m.fl., 1994; Goss & Leinbach, 1996).

En moderator vägleder genom att ställa öppna frågor och guidar fokusgruppdiskussionerna på ett halvstrukturerat sätt. Deltagarna diskuterar dessa frågor och ämnen i cirka 3–4 timmar. Tiden och formen för diskussionerna möjliggör en varierande diskussion och utbyte av idéer mellan deltagarna genom att berätta historier, avbryta varandra, förhandla om begrepp och ”sanningar” på ett känslomässigt eller rationellt sätt. Det kan även uppstå konflikter och allianser i varje fokusgrupp.

Föreliggande studies fokusgrupper valdes strategiskt så att de inkluderade representanter för invandrarorganisationer och personer, som själva har utländsk bakgrund och bodde eller hade direkta erfarenheter av tillvaron i Malmös, Göteborgs och Stockholms marginaliserade och stigmatiserade förorter. I gruppernas sammansättning sökte vi en jämn fördelning med avseende på kön, ålder och ursprungsland i syfte att fånga många olika typer av erfarenheter och strategier, som kunde berika fokusgruppdiskussionerna och tillhandahålla ett bredare kunskapsunderlag för utredningen. Fokusgruppstudiens struktur var i huvudsak följande:

1. Ett inledande möte med alla deltagare
2. Fokusgruppdiskussioner
3. Återsamling och diskussion om gruppernas diskussionsresultat

Diskussionen började med ett inledande möte med alla deltagare där utredningens syfte och frågeställningar samt moderatorer för olika fokusgrupper presenterades. Deltagarna gavs möjlighet att ställa sina frågor inte bara angående mötets diskussionspunkter, utan också utredningens huvudfrågor och arbetssätt. Sedan, beroende på populationsunderlaget, delades deltagarna in i fem till sju fokusgrupper. Den centrala frågeställningen för varje grupp i alla städer var: *Vilka erfarenheter finns om etnisk diskriminering i arbetsmarknad/arbetsliv, boende, skola/utbildning, politik, media, rättsväsende/ polis och välfärdstjänster?*

Med hjälp av en moderator diskuterades frågorna i varje grupp. Fokusgruppdiskussionerna bandades och transkriberades. Slutligen samlades alla fokusgruppdeltagare och en person från varje grupp presenterade resultatet av respektive diskussion. Detta har lett till en bredare diskussion och deltagarna hade möjlighet att ge förslag till förändring.

Analysen av intervjumaterial och huruvida dessa återspeglar den sociala verklighet, som existerar utanför intervjuerna, har varit dis-

kussionsämne under många decennier om användandet av intervju som datainsamlingsmetod. Det finns ett dilemma i analysen av dessa data, som Silverman (1993) diskuterar. Å ena sidan finns det en positivistisk syn, som hävdar att intervjukontexten ska fränkopplas från externt inflytande och störande element för att skapa ett renat empiriskt underlag. Forskarna ska, enligt detta synsätt, skapa en intervjusituation som möjliggör förmedlingen av den sociala verkligheten "där ute" utan påverkan av några störande inslag. Å andra sidan hävdar de radikala socialkonstruktivisterna att vi kan på intet sätt få kunskap om en verklighet som finns "där ute" genom intervjuer, eftersom intervjuerna framför allt är en interaktion mellan intervjuaren och respondenten genom vilken båda konstruerar berättelser om den sociala världen. Problemet med intervjuerna, enligt dessa forskare, är att empirin utgörs av kontextspecifika berättelser om verkligheten och därför ska tolkas och förstås inom specifika sammanhang.

Båda dessa uppfattningar av intervjumetodiken har starkt kritiserats inom samhällsvetenskaperna (Miller & Glassner, 1997) och nya metodologiska ansatser för analys av intervjumaterial har presenterats och använts (Harding, 1987; Latour, 1993). Analysen av intervjumaterial måste därför ställa sig utanför den polariserade objektivist-konstruktionistiska traditionen. Samtidigt måste analysen beakta dessa båda traditioners kritiska synpunkter på analys av intervjumaterial.

Fokusgruppdiskussionerna består inte i första hand av interaktion mellan intervjuare och respondent utan är i huvudsak en interaktion mellan olika deltagare. Diskussionerna flyter fritt och olika röster kommunicerar med varandra och återger individernas erfarenheter av en verklighet, som inte bara är "där ute" utan också skapas "här inne" i och genom interaktionen mellan dessa individer. Därför är fokusgruppmaterialet inte konstruerade berättelser som förmedlas, utan återgivningen av en bild av verkligheten som dessa människor känner sig delaktiga i. Det är berättelser av en verklighet vars existens inte ska ses som en absolut sanning eller allomfattande villkor, utan som en del av människornas livserfarenheter (Dawson & Prus, 1995). Det bandade materialet är inte bara, som Silverman (1993:91) formulerar, berättelser utan erfarenheter förvärvade i specifika sociala kontexter. Den primära uppgiften för forskaren är därför "att generera data som ger en autentisk insyn i människornas erfarenheter".

Makt och monopol över kunskap?

Makten över kunskapen förutsätter gate-keeping positioner inom samhällsvetenskaperna där en monopolställning resulterar i exkluderingen av kritiska perspektiv som "ovetenskapliga". Det vetenskapliga maktutövandet exponerar grundläggande epistemologiska problem.

Epistemologin uttalar sig om kunskapens natur och om möjligheterna att uppnå kunskap om verkligheten. Den är en generell teori om kunskap (Harding, 1987), som granskar kunskapsgenererande metoder och tekniker som är väl etablerade. Den innefattar teorier som tillhandahåller modeller om villkoren för människors föreställningar i allmänhet och för den vetenskapliga förståelsen i synnerhet (Meyer, 2001:15). Den granskar också *varför* vi tror på det vi tror vara sanning. Långt ifrån föreställningen om en opolitisk studie av sanning, pekar epistemologi på de maktrelationer i samhället som bestämmer vem man ska tro på och vem man inte ska tro på (Collins, 2000). Den sociala verklighetens komplexitet och maktrelationernas karaktär tillåter inte att det bara är en allsmäktig och giltig epistemologi som existerar. Därför är det värdefullt att göra åtskillnad mellan konkurrerande epistemologier, paradig och metodologier för förståelsen av konkurrerande epistemologier (Harding, 1987).

Vilken epistemologisk tradition, nämligen idealism, empirism eller realism, som får en hegemonisk ställning i den etablerade akademien och i den offentliga debatten har att göra med maktförhållandena i samhället. De akademiska grindvakternas positioner för att värna om sitt tolkningsföreträde har länge varit kända inom de poststrukturalistiska, feministiska och antirasistiska forskningstraditionerna. Många av dessa grindvakter hävdar "objektiviteten" som en förevändning att avfärda alternativa vetenskapliga tolkningar, vilka hotar deras dominerande ställning. Denna positivistiska tradition är bunden till en föreställning om en "objektiv forskare", som står utanför verkligheten och observerar den. Forskaren är fri från värderingar, egna erfarenheter och känslor och tänker och handlar enligt en universell och vetenskaplig rationalitet. Bara genom att följa strikta positivistiska metodologiska regler, distanserar sig denna överman till forskare från värderingar, intressen och känslor, som är genererade från tillhörigheten till majoritets/icke-majoritetssamhället, klass, kön och andra personliga erfarenheter. Därmed föreställer sig den positivistiska meto-

dologin en total åtskillnad mellan en distanserad forskare, med full mänsklig subjektivitet, och ett objektiverat "objekt" som ska studeras (Keller, 1985; Asante, 1987). Forskaren framställer sig som subjektet utanför kontexten och blir därmed utomstående observatör som manipulerar fakta (Jaggard, 1983; Harding, 1986). Faktum är att vissa faktorer, som till exempel forskarens föreställningar, position i maktstrukturen i samhället och erfarenheter, påverkar forskningens frågeställningar och förfaringssätt.

Fokusgruppstudien fångar in "kollektiva erfarenheter" från människor, som är utsatta för den strukturella/institutionella och den individuella diskrimineringen i sin vardag. Erfarenheter som är en viktig källa till kunskap om mekanismerna bakom diskrimineringen. Människors "kollektiva erfarenheter" har oftast negligerats inom den samhällsvetenskapliga forskningen om etnicitet och diskriminering (se t.ex. Collins, 2000). Det samlade materialet har baserats på en dialog mellan fokusgruppmedlemmarna. Den epistemologiska förståelsen av att använda dialog som kunskapskälla var att kontakt och närhet till de människor som studien berör, är viktigare för att få kunskap än distans och separation (se också Belenky et al., 1986).

Det är dessa människor själva som måste tillskrivas rätten att definiera sin situation och utforma studien. De är inga studieobjekt som ska användas som statistiska material, och inte heller "neutrala föremål" som ska passa in i epistemologiska traditioner vilka förstärker maktförhållandena och därmed orättvisorna i samhället.

2 Arbetsmarknad och arbetsliv

Arbetsmarknad och arbetsliv är centrala områden för människors deltagande i samhällslivet, men också för möjligheter att förverkliga individuella drömmar och önskemål. Under fokusgruppdiskussionerna blev det dock uppenbart att arbetet och i synnerhet möjligheterna att få fotfäste i arbetslivet väckte stor frustration, ilska och uppgivenhet. Den bild som förmedlas är att personer med utländsk bakgrund har svårt att komma in på arbetsmarknaden, särskilt för utomeuropéer. Men det är inte bara invandrarskapet i sig som sätter hinder i vägen. Det finns en dimension, som handlar om hudfärg och om vithetens gränsdragningar både när det gäller tillgång till jobb och möjligheter i arbetslivet. Ett exempel på det är en kvinnas berättelse om sin 23-åriga son, som är född på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg och som har sökt flera jobb, men blir nekad när han träffar arbetsgivaren:

Ingen kan höra att han är son till en "neger". Han ringde till en butik om sommarjobb och de bekräftade på telefon att han skulle få jobbet. Men när han kom dit och de såg hur han ser ut så var arbetet redan till-satt. (Kvinna i Göteborg)

Men problemet är inte bara att få jobb utan också vad för slags jobb som är tillgängliga för personer med invandrarbakgrund och hur detta påverkar människors liv. Ett instabilt arbetsliv utan möjligheter till kontinuitet och planering är i sig ett tecken på diskriminering, menar en informant:

Bara den grejen är ju en diskriminering, att man kommit så långt i livet och fortfarande inte kommit in på arbetsmarknaden. Det kommer att få massor av konsekvenser för mig i hela mitt liv. Jag har hållit på i flera år med praktikplatser, men det blir aldrig något jobb. (Kvinna i Malmö)

Praktikplatser eller korta vikariat är oftast en arbetsform som särskilt tilldelas personer med utländsk bakgrund, enligt deltagarna.

Trots att det anses vara ett sätt att ta sig in på arbetsmarknaden och få arbetslivserfarenhet framhäver deltagarna att personer med utländsk bakgrund sällan får fasta tjänster efter vikariat. Chansen till en fast eller längre tids normalanställning blir inte bättre efter en praktikplats, menar informanterna.

Deltagarna är överens om att det är svårt för personer med utländsk bakgrund, särskilt med utomeuropeisk bakgrund, att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Många av dem får över huvud taget inget jobb, inte ens ungdomar som är födda här och kan språket. Andra hänvisas till tidsbegränsade eller underkvalificerade uppdrag. Åtskilliga tvingas arbeta till lägre lön än de som inte har utländsk bakgrund. Att ha ett utländskt namn eller bryta på svenska ställer således till stora problem. Många kallas inte till intervju, för andra nedvärderas meriterna, ytterligare några får höra att de är överkvalificerade. Karriärmöjligheterna är begränsade för nästan alla.

Problemet som de flesta upplever är att kriterierna för att få jobb hela tiden ändras. När en arbetssökande med utländsk bakgrund uppnått en nivå ställs nya krav på andra färdigheter. Deltagarna uppger att det finns en "svenskhet" som tydligen måste nås av alla innan de över huvud taget kan få tillträde till arbetsmarknaden. Deltagarna är mycket negativa till den svenska arbetsmarknaden och ser sina chanser till att få arbete som mycket sämre än för personer som inte har utländsk bakgrund.

Ett nålsöga

Förekomsten av diskriminering blir uppenbar när det gäller personer med hög utbildning som inte får jobb. En byggnadsingenjör från Irak berättar, att när han kom till Sverige upptäckte han att den svenska byggmarknaden var stängd för folk som kommer från andra länder. Så han läste svenska och till civilingenjör inom väg- och trafikplanering på Chalmers, men fick inte ens praktikplats när han var färdig. Att läsa in en helt ny utbildning i Sverige är alltså heller ingen garanti för jobb. Risken finns att man blir överkvalificerad och "söker arbete som vem som helst, så kan man inte ens få det", som en annan deltagare uttrycker det.

Arbetslösheten skapar uppgivenhet, inte bara hos den drabbade utan också i hans/hennes omgivning. Ett av många exempel kom-

mer från en deltagare i Göteborg, som berättar att han känner ett barn vars pappa är arbetslös:

När de går till skolan sover deras pappa, som är professor i sitt hemland. Och när de kommer hem, sover han fortfarande. Barnen frågar sig förstås varför de ska satsa på utbildning. (Man i Göteborg)

En annan vanlig kommentar kommer från en kvinna som berättar att hennes barn började inse att det inte finns någon framtid för honom i Sverige.

Mamma, det spelar ingen roll att jag utbildar mig. De kommer ändå inte att ge mig något jobb. (Kvinna i Malmö)

Framtidsutsikterna för vuxna och unga med utländsk bakgrund visas oftast genom sådana här vardagliga exempel från omgivningen. Det formar förståelsen av hur det svenska samhället fungerar för vissa människor, men inte för andra. Utgångspunkterna är oftast hudfärg, efternamn, etnisk bakgrund eller religion.

Det förekom många diskussioner om LAS (Lagen om anställningsskydd) och hur den missgynnat personer med invandrarbakgrund i den mån de oftare har kortare anställningstid. Men LAS erbjuder inte heller några garantier när den som har längst anställningstid har invandrarbakgrund, menar en deltagare. Följande citat av en kvinna i Stockholm illustrerar detta. Hon blev uppsagd trots att hon både hade anställts tidigare och var mer kompetent än sina kollegor.

Jag jobbade för ett företag i tre år. Och sen blev det brist på jobb. Och dom sade upp flera personer, en av dom var jag. Jag accepterade det. Men sen hörde jag att dom behöll två personer som anställdes efter mig. De sa till mig att jag gjorde mitt jobb jättebra, de kunde inte jämföra mig med någon annan, eftersom jag var duktigare.

Hon var fast anställd, men eftersom hon inte var med i facket tog facket ställning för kollegorna.

Jag har sagt till dom att jag tror att dom behöll de två personerna för att dom kanske är kompisar med dem, eller för att jag har slöja på mig.

Hon uppger två möjliga skäl till att hon blev avskedad. Det ena har att göra med arbetsgivarens personliga relationer eller preferenser. Det andra har en direkt koppling till kvinnans etniska bakgrund och religiösa tillhörighet. Men även fackets agerande är anmärkningsvärt. Hon fick inget stöd av facket, eftersom hon inte var

medlem, men detta borde inte ha påverkat hennes rätt att omfattas av LAS. Exemplet visar hur olika aktörer och etablerade rutiner medverkar till att skapa en diskriminerande praxis.

Många deltagare vittnar om att gränserna förflyttas så fort man har uppnått de ursprungliga kraven. De menar att de hela tiden måste vidareutbilda sig, vara beredda att ändra sin kompetens, byta utbildning och ändå når de inte fram.

En sådan förflyttning av gränser har i slutänden diskriminerande konsekvenser för Sveriges invandrade befolkning, eftersom det omöjliggör inträdet till arbetsmarknaden eller till de arbetslivserfarenheter som är nödvändiga för att uppfylla andra krav i det fortsatta sökandet efter arbete och karriär, vidhåller många deltagare.

Vi tar konsekvenserna efter varje steg, sedan fattar vi nästa beslut. Hittar jag inte det här inom mitt område går jag vidare någon annanstans. Eller så sänker jag min ambition. Eller utvandrar till och med, flyttar vidare till andra länder. Eller så ger man upp och sitter till slut i ett trauma. (Man i Stockholm)

En kvinna, som arbetar som konsulent på Arbetsförmedlingen för ungdomar 20–24 år, ser en stor uppgivenhet hos ungdomarna:

De är ändå födda här och de har inte de här drömmarna, som handlar om att åka tillbaka. De känner sig så malplacerade. De får inte något inträde i arbetslivet. Jag har flera personliga vänner, som har flyttat från Sverige för att de har upplevt det så svårt. (Kvinna i Malmö)

Andra försöker bekämpa diskrimineringen på arbetsmarknaden genom andra strategier. Många har tyst kunskap om vissa mekanismer bakom diskrimineringen och försöker hitta strategier att kringgå den direkta exkluderingen och att öka sina chanser till att få jobb. Deltagarnas berättelser visar hur de könsmissiga, klassmissiga och etniska maktrelationerna ser ut i det svenska samhället i dag, men också på vilka valstrategier som finns för att ta del av samhällets olika resurser, till exempel för arbete.

Vad jag menar är att synen på vem som är anställningsbar styrs av etniskt svenska medelklassperspektiv, och då lägger man invandrare vid sidan om vid anställningar. Så vad invandrare måste göra är att anstränga sig extra mycket för att knäcka de här svenska sociala koderna och på något sätt passa in. (Man i Stockholm)

Många deltagare invänder att detta att ”knäcka koderna” inte gäller ungdomarna som är födda här. De kan språket och de sociala

koderna, men de får ändå inget jobb. En kvinna formulerar detta på följande sätt:

Det är det som är så sorgligt. De är födda här många av dem. De pratar rent. Det är ingenting som skiljer dem åt i någon bemärkelse. Men det finns ingen framtid för dem. (Kvinna i Göteborg)

Även om fokusgruppdiskussionerna visade på olika valstrategier för att bemöta diskrimineringen på arbetsmarknaden, fanns det ingen som ifrågasatte förekomsten av diskriminering. Vad som skilde deltagarna åt var deras erfarenheter av formerna av förekomsten, delvis olika erfarenheter av diskriminering och delvis olika strategier för att bemöta diskrimineringen på arbetsmarknaden.

Utländskt namn

Att ha ett utländskt namn ställer till stora problem för den som söker jobb, enligt fokusgruppdeltagarna. Flera deltagare uppger att ett utländskt namn innebär att man har svårt att ens komma till en intervju. Inte så få sådana exempel på diskriminerande utsorteringar efter ett "osvenskt" klingande namn har presenterats under hearingarna. En finsk kvinna, gift med en person med egyptisk bakgrund, berättar följande exempel:

"Min son har alltid velat arbeta inom polisen. När han presenterade sig sa han att 'jag heter Muhammed'¹. Arbetsgivaren svarade att han skulle höra av sig. Då sa Muhammed, att han var svensk och uppfödd här. 'Men är inte ditt namn arabiskt?', undrade arbetsgivaren. Sedan tog Muhammed bort förnamnet helt och hållet. Samma person som nekade honom första gången sa nu att han var välkommen att komma och resonera om saken. Och han fick jobbet." (Kvinna i Göteborg)

Uppgifterna bekräftas av berättelsen från en annan kvinnlig deltagare i Göteborg:

Jag ville inte byta namn. Jag sökte en tjänst i ett EU-projekt som hette Tryggare Hammarkullen. I annonsen efterfrågades en person med mina meriter. Jag sökte det jobbet och kallades inte ens till intervju. Sedan fick jag veta att en svensk tjej, som jobbat här i Hammarkullen inom dagisverksamhet hade fått jobbet. Jag hade förväntat mig att någon socionom eller någon som har erfarenhet av att jobba på fältet med sociala problem, skulle få det. Jag fick en känsla av att hon fått det

¹ Namnet är fingerat.

bara för att hon heter "Svensson". Om jag bara blivit kallad till intervju och fått säga vem jag var, så skulle jag kanske inte känna på det sättet. (Kvinna i Göteborg)

Det är flera deltagare som har upplevt liknande situationer. En man från Hjällbo nöjde sig inte med att nekas jobb utan testade också arbetsgivarens inställning på följande sätt:

Jag ringde en gång och sökte ett jobb, och de svarade att det tyvärr hade blivit tillsatt. Jag råkade ha en svensk vän hemma på besök då. Så han ringde och då sa de: "Visst, kom på intervju." (Man i Göteborg)

Det finns en internaliserad kunskap om att vissa namn, nationaliteter, utseenden, bakgrund m.m. ger grund för diskriminerande handlingar hos arbetsgivarna. Deltagarna ger även uttryck för en vilja att gå kraven till mötes genom att vidareutbilda sig, flytta, acceptera lågkvalificerade uppgifter eller lägre lön. Ibland går det så långt att arbetssökande byter namn för att öka sina chanser och gör sig "anställningsbara", som en deltagare uttryckte sig. Detta förekommer inte bara inom den privata sektorn, utan även inom den offentliga sektorn och i statliga verk och organisationer. Detta har många deltagare påpekat. Exempelvis fick en av deltagarna, som arbetade på SIDA indirekt rådet av sin chef, att byta namn:

Hör du, det finns inte så många svenskar med utländska namn på SIDA, det är många som bytt namn. (Man i Stockholm).

Deltagaren, som fick medhåll från många andra i gruppen, menade att staten diskriminerar lika mycket som andra arbetsgivare och att det finns en rädsla för dom som är annorlunda. Det gäller även arbetsförmedlingen. Många deltagare är kritiska till hur de blir behandlade av arbetsförmedlingen och AMS, som mindervärdiga och enbart som föremål för utbildningar och kurser:

Man skickas runt till olika kurser i stället för jobb. De struntar fullständigt i dina meriter, de är inget värda. Sedan behandlas man som om man är förståndshandikappad ... det gör mig så arg nuförtiden, tidigare gick det bättre, eftersom jag tänkte att jag måste anpassa mig, men nu, nej, nu har jag fått nog av att ta emot skit. (Man i Malmö)

Arbetsförmedlingen sa att du som var lärare i ditt hemland kan jobba med människor, börja jobba inom vården, alltså med äldreboende. Jag sa, att jag är lärare i engelska och kan språket bra och kan arbeta i stället. Då sa hon: nej, min lilla vän, för att bli lärare i Sverige måste man ha studerat här i landet. Det är bra för dig själv att börja jobba inom vården i stället." (Kvinna i Göteborg)

Det andra som är tydligt, det är AMS. När man söker jobb och går till Sveavägen, där hamnade jag, vi sökte jobb. Det var lite konstigt, det var samma kurs, samma utbildning, jag kom med min CV. Men den kvinnan som tog emot mig fullständigt nonchalerade min CV. Och sen uppmuntrade hon den kvinna, som hon inte visste var min kollega. ”Du ska söka, det är sista dan, sök, sök!” Försökte hon göra sig löjligt och på invandrarnas nivå. (Man i Stockholm)

Det står klart för många som berättar om sådana erfarenheter att diskriminering är en del av den sociala verklighet de konfronteras med i olika situationer. Många accepterar att diskriminering finns och försöker hitta olika strategier för att undvika den, som till exempel att byta namn. Andra förstår att diskrimineringen finns, men accepterar inte att ändra sin identitet, det vill säga byta namn, och ser det som ett tecken på ett passivt mottagande av den diskriminering och underordning som man utsätts för på grund av namn, etnicitet, religion eller hudfärg i det svenska samhället.

Mitt namn är min identitet, tänk hur konstig skulle det vara att heta Anders i stället för Ahmed, det är vem jag är, hur jag känner, jag är inte Anders, kommer inte att bli det heller... kommer inte att behandlas som Anders heller, så varför byta namn. (Man i Malmö)

Att byta namn? Aldrig i livet, det är att acceptera att man är mindre värd, man kan inte acceptera vad som helst för att bli accepterad. (Kvinna i Malmö)

Namnet är jag, hur kan jag bli någon annan genom att byta namn? Kanske svenskarna kommer att tycka, vad fint, du har blivit svensk, men det menar de absolut inte, du är inte blond och vit, du är svartskalle, invandrare och kommer att vara det hela tiden. (Man i Stockholm)

Det är viktigt att påpeka att den unga generationen, som deltog i hearingarna, var mer negativ till vad som kan kallas ”anpassning” än den äldre generationen. De ville inte acceptera att deras invandrabakgrund skulle innebära ett ”underskott”, som de var tvungna att kompensera för genom exempelvis namnbyte.

Att bryta på svenska

Att bryta på svenska är ett annat stort hinder. Inte så få deltagare i hearingarna tycker att kraven på oklanderlig svenska är orimliga. Arbetsgivare ställer ofta krav på perfekt svenska eller en förevänd-

ning för att inte anställa invandrare, menar deltagarna. En manlig deltagare från Göteborg formulerar något som andra deltagare instämmer i:

... Man kan utbilda sig i ett antal år, tala engelska, svenska och en rad andra språk, men om man inte talar klingande felfri svenska är det kört. Sverige måste vara ett av dom värsta länderna att bo i. (Man i Göteborg)

Kravet på att kunna tala perfekt svenska används oftast av arbetsgivarna som en ursäkt att inte anställa en person som har en viss (utländsk) brytning, menar många deltagare. Ett problem i sammanhanget är att det inte finns tydliga krav på vad som är bra svenska. Kravens rörlighet framgår av att det i ena stunden kan handla om krav att göra sig förstådd, i nästa stund hävdas att den utpekade personen har språkliga kulturella koder, som inte passar in på "vår arbetsplats". Språkets roll i diskrimineringen av personer med utländsk bakgrund sammanfattas av plenumet i Göteborg:

Språk är ofta en ursäkt för att diskriminera, det är inte ett skäl utan en ursäkt.

I Stockholms hearing undrar deltagarna varför det är så viktigt med språket och att uttalet ska vara rätt. Den diskussion som förs om brytningen i språket i alla fokusgrupper i Stockholm kan sammanfattas i följande citat:

Man diskrimineras ofta för detta, man lyssnar bara på uttalet, men man lyssnar inte på vad personen säger. (Man i Stockholm)

Deltagarna visar också på inkonsekvenser som finns i detta sammanhang. Deltagarna i alla tre städerna menar, att arbetsgivarna inte ser alla brytningar på samma sätt. Att bryta på engelska eller amerikanska har mycket högre värde än att bryta på swahili eller på arabiska.

Man kan bryta på amerikanska hur mycket som helst, det är ok, det är till och med ett plus, du är amerikan, wow, stormakt och så, men på swahili eller arabiska, give me a break. (Man i Göteborg).

De påpekar även andra socioekonomiska och statusaspekter i att bryta på svenska.

Ska du vara receptionist och svara i telefon på något litet företag med trettio anställda så krävs det att du inte bryter på något annat språk. För då är du inte en bra representant för företaget. Men ska du vara

drottning och representera Sverige i internationella sammanhang är det inga problem att du bryter. (Kvinna i Malmö)

Arbetsgivares överdrivna krav på perfekt svenska är ett vanligt sätt att diskriminera, menar många deltagare, som är akademiker med examen från ett utomeuropeiskt land. Som en deltagare påpekar: ”Men det finns svenskar som arbetar i Finland utan att kunna ett ord finska och det är plötsligt okej att inte kunna språket.” Medvetenheten om att språket inte är den enda ursäkten som finns för att inte komma ifråga finns hos många deltagare. En kvinna med högskoleexamen berättar att hon inte blir tagen på allvar när hon bryter på svenska. Som så många andra har hon också fått höra att hon är överkvalificerad, men inte när det gäller språket:

När du söker jobb hos Arbetsförmedlingen är det alltid samma sak. Första frågan är om jag kan språket, om jag har läst det. Jag brukar skoja och säga ’menar du den förlorade tiden på Komvux?’. Dom tittar på mig och säger att jag måste läsa svenska. Då visar jag att jag har MVG [Mycket Väl Godkänd] i alla betygen. Men jag bryter fortfarande. Då säger de att jag måste läsa på universitetet. (Kvinna i Stockholm)

Som tidigare påpekats, menar deltagarna att det inte ställs samma hårda språkrav på alla invandrade grupper. Detta gäller inte bara språkbrytningen, utan gäller också språkkunskaperna. En kvinnlig deltagare i Stockholm ger sin syn på denna diskussion:

Amerikaner behöver inte ens lära sig svenska. När jag var på Telia fanns det amerikaner som inte ens försökte tala svenska. Alla var glada för att få öva sin engelska med dem. (Kvinna i Stockholm)

Diskussionerna visar att språket inte är någon ”objektiv” och isolerad företeelse. Språkanvändning, språkkunskaper och olika uttal värdesätts olika för olika grupper beroende på den hierarki som existerar mellan olika folkgrupper. Både hudfärg, nationalitet och bakgrund spelar roll i bedömningen av en persons språkanvändning. Språket är en del av ett större socioekonomiskt och politiskt sammanhang, där föreställningar om vissa gruppers och/eller personers bakgrund bestämmer över värdet på deras språkkunskaper i svenska och språkanvändningen. Många har menat att talet om ”språket som nyckel till integration” inte stämmer, då även många barn till invandrade personer som är födda här i landet och gått sin utbildning här inte får något arbete ändå och diskrimineras. Föl-

jande citat av en högutbildad man med invandrarbakgrund, som under lång tid har arbetat med integrationsfrågor, illustrerar detta:

Först sa de att språket är nyckeln till integration, och jag lärde mig språket, jag var ju barn när jag kom till Sverige. Sedan sa de att utbildning är nyckeln till integration, jag har utbildat mig. Sedan sa de att arbete är nyckeln till integration, efter att jag sökt många jobb, fick jag ett. Sedan sa de, att sociala koder är nyckeln till integration, jag är ju uppvuxen här men försökte ändå att lära mig de sociala koderna på arbetsplatsen. Men jag har fortfarande inte blivit integrerad och kommit in i samhället. Jag trodde först att det var fel på mig, men när jag pratar med många andra i min situation ser jag att nyckeln till integration är att vara född blond och blåögd av svenska föräldrar.

Diskussionerna om språket väckte stort engagemang. Den genomgripande slutsatsen av diskussionerna var att språket visst har betydelse, men inte i den mån som hävdas. Talet om bristande språkkunskaper är många gånger en ”ursäkt” för att exkludera personer med invandrarbakgrund från att få arbete eller andra positioner.

Meriter nedvärderas

Deltagarna i de tre storstäderna anser generellt att invandrade personers meriter nedvärderas. En examen utomlands betraktas ofta som mindre värd än en examen i Sverige. Det är ett förhållande som är vanligt, inte minst inom skolan. Uppfattningen att skolan som arbetsplats endast är till för ”den vita svenska lärarkåren” är något som debatterats i de här grupperna. Diskussionerna kan sammanfattas av en deltagare i Malmö:

Skolan uppställer formella behörighetsregler, som i många fall inte är relevanta och som ger förtur till svenska lärare framför invandrare. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna är överens om att det finns en föreställning hos skolledningarna att ”invandrare” inte klarar av att arbeta som lärare. Deltagarna gör en koppling mellan nedvärderingen av ”dem” som lämpliga föräldrar och som lämpliga lärare. De menar att arbetsgivarna redan har bestämt sig för att ”vi varken kan uppfostra våra egna barn eller andras”, som en kvinnlig deltagare i Göteborg uttryckte. Flera deltagare menar att utbildningar från de länderna de kommer ifrån inte betyder någonting när de kommit till Sverige.

Det finns en utbredd diskriminering av akademiker med utländsk bakgrund. En av deltagarna sammanfattar denna diskussion:

Även då vi har akademisk utbildning hemifrån räknas det inte som en merit, inte heller det som vi jobbat med i vårt hemland. Man börjar från noll här. Sedan jobbar man inte inom sitt yrke, man jobbar med vilket jobb som helst. (Man i Stockholm)

Många invandrade personer med hög utbildning och höga meriter tas över huvud taget inte på allvar, intygas av deltagarna. Högutbildade med utländsk härkomst blir städare, diskare, pizzabagare, taxichaufförer eller falafelförsäljare. Deltagarna presenterar många exempel på detta. En manlig deltagare i Göteborg, som har sökt över 150 jobb utan att blir kallad till en enda intervju, sammanfattar att:

Man måste jobba under sina kvalifikationer, som städare eller pizzabagare, vill man däremot göra karriär som tjänsteman, polis eller lärare är det näst intill omöjligt.

Ofta ställs normativa krav i stället för kompetenskrav vid anställningar. Flera kvinnor med slöjor har upplevt samma bemötande när de har sökt jobb. I detta fall var det inte kvinnornas kompetens som ifrågasattes utan deras klädsel. Dessa kvinnors erfarenheter från den svenska arbetsmarknaden kan sammanfattas i följande beskrivningar av kvinnliga deltagare, som bar slöja i alla tre städerna:

'Kan du arbeta med slöja?', 'Kan du tvätta händerna upp till armvecket?'... frågade dem [arbetsgivarna], även inom vården och meddelade sedan att 'tyvärr finns inga lediga platser'. (Kvinna i Göteborg)

Så många gånger, så mycket [har jag bemött diskriminering]. Jag hade en dröm att studera på universitetet, och jag trodde att här som [nämner en i gruppen] sa att det är demokrati och jag kan leva som jag vill, och jag hade slöja och vill ha slöja... Jag ringde, ringde många ställen här, i Rosengårds centrum, överallt i Malmö. Jag läste på Internet och i tidning att det finns brist [på personal inom ålderdomshem]. När jag pratade med dom [arbetsgivarna]; 'tyvärr vi har inte', och jag sade till en kvinna 'bara träffa mig, bara, jag vill ha intervju eller prata med mig bara en minut och lär känna mig bara och se vad jag kan, jag kan mycket, jag kan mycket, bara prova mig'... Så hon sa 'nej tyvärr, en sak jag vill fråga, kan du jobba med slöja? kan du tvätta händer till här (visar på armvecket)' jag sade till henne varför, vilken fråga den här ... Jag tvättar mig hela tiden, varför? Hon sade bara 'du måste tvätta dina

händer till här, du måste ha kort ärm', 'okej under jobbet kan jag ha kort ärm, men jag vill ha slöja'. Hon sade 'tyvärr'. (Kvinna i Malmö)

Ibland lägger arbetsgivaren större vikt vid ens bakgrund än vid ens meriter, förklarar en annan kvinna från Göteborg.

Jag har ett svenskt namn och jag har ingen brytning, men när jag kommer till en arbetsplats så blir folk ganska ställda. Då kan min intervju handla om mig och mitt ursprung. Arbetsgivaren fastnar i ursprunget och blir liksom blockerad. (Kvinna i Göteborg)

Fokusgruppdiskussionerna har visat att utseende, religion och bakgrund spelar mycket stor roll för bemötandet av arbetssökande och också för deras chanser att få arbete. Medvetenheten om att ha ett "underskott" i den svenska arbetsmarknaden, som är direkt relaterat till sökandenas etniska och religiösa bakgrund, är mycket starkt bland alla deltagarna i fokusgruppstudierna. Deltagarna tror att det finns många osynliga murar på arbetsmarknaden, som hindrar dem från att få arbete motsvarande deras meriter.

En manlig deltagare i Stockholm ger ett exempel på en svensk personalchef:

'Jo, nu har du kommit till Sverige, och det är tufft, men nu ska du lära dig språket ordentligt, och sen ska du utbilda dig. Jag vet att du är utbildad, men du får utbilda dig här igen, det är lika bra. Och sen kan du komma på fråga.' Dom gör allt det här, det tar några år, det är slit och upppoffringar. Sen när dom gjort allt det kommer de ingenstans ändå. Det gör att man fastnar i någon slags förbittring. De mår så dåligt av det. Det är en tragedi.

Det är dock inte bara utbildningsmeriter från hemlandet, och i vissa fall även från Sverige, som nedvärderas, utan också arbetslivserfarenheter förvärvade i andra länder. I många fall nonchalerar arbetsgivarna sökandenas arbetslivserfarenheter. Följande exempel är en illustration av detta.

En man berättar att han inte fick posten som professor för att arbetsgivaren struntade i hans kvalifikationer från hemlandet. Hans hustru redogör för att hennes man inte fick tjänsten på universitetet på grund av att han sades sakna erfarenhet av administrativt arbete. Maken hade varit chef för ett stort företag i det landet han kom ifrån. Han hade dessutom fler meriter och fått mer publicerat internationellt än sina kollegor.

Dom säger att han inte jobbat med administration. Men han var industriföretagschef. Jag har inte gift mig för att bli flykting. Han kan administrera, men här säger de att han inte kan.

Deltagarna är överens om att arbetslivserfarenheter och meriter från tidigare hemländer nedvärderas och de degraderas till andra gradens sökande.

Överkvalificerade

Inte så få deltagare med examen från ursprungslandet har fått förklaringen att de varit överkvalificerade för jobbet. Överkvalificering är, som andra former av utestängningar från arbetsmarknaden, en förklaring som används då det inte finns andra diskriminerande ursäkter att ta till, enligt deltagarna.

De säger att jag är överkvalificerad. Det här passar inte dig... De vill inte att jag kommer på intervju. (Kvinna i Stockholm)

En annan kvinnlig deltagare berättar att en anställd på Arbetsförmedlingen förklarat för henne att hon också är överkvalificerad.

Jag har två högskoleutbildningar, två licentiatutbildningar, en utbildning från Sverige. Jag är överkvalificerad hela tiden. Jag har mer än 400 poäng. På Arbetsförmedlingen sa de att man inte kan söka jobb om man har så många poäng och sådan arbetslivserfarenhet. (Kvinna i Stockholm)

Högutbildade deltagare i Stockholm menar att diskrimineringen börjar när deras examen valideras av Högskoleverket. En tredje kvinnlig deltagare illustrerar detta:

Jag är licentiat i teologi, men när jag kom dit första gången tog den där kvinnan där inte ens i mina handlingar. Efter fyra månader ringde de och sa att det motsvarade kandidatexamen. Sedan läste jag 20 poäng i förvaltningskunskap vid Stockholms universitet. Det var det som gav mig respekt, inte mina fem år innan. (Kvinna i Stockholm)

Ibland räcker inte ens meriter som förvärvats på svensk mark. En man som arbetat som läkare sedan 1993 berättar att han undervisar medicine kandidater på universitetet.

Mina tidigare studenter är i dag mina chefer. Jag har jobbat på fyra kontinenter, jag kan fyra språk. Jag har fina intyg. Men jag är där nere hela tiden. Så jag får nöja mig med lite. Jag klarar inte av att köpa ett

hus som mina forna studenter. De tjänar 50 000 kr i månaden, när jag ligger på 30 000 kr. (Man i Malmö)

Han berättar vidare att många av hans invandrade kollegor, afrikaner och iranier med läkarexamen från Polen, inte får jobb som läkare i Sverige. Något han tycker är förbryllande eftersom svenska myndigheter med socialstyrelsens stöd anställer läkare från Polen, som inte talar svenska alls. Detta är ytterligare exempel på att det finns en s.k. etnisk hierarki bland personer med invandrarbakgrund hos majoritetssamhället, som bedömer olika grupper olika beroende på deras hud- och hårfärg, ursprungsland och religion.

Diskriminerande föreställningar

Föreställningar om hurdana människor *är*, beroende på vilket land de kommer ifrån eller vilken hud- och hårfärg de har, spelar stundtals en avgörande roll vid anställningar. Fokusgruppdeltagarna var eniga om att arbetsgivarnas fördomar om personer med invandrarbakgrund har en direkt diskriminerande effekt på arbetssökanden. Arbetsgivarna har makt och kan diskriminera, därför är deras fördomar mot "de andra" att betrakta som diskriminerande föreställningar. Andrafierade grupper hindras från att få tillgång till arbete och egenförsörjning eller i bästa fall tvingas till lågavlönade eller lågstatusyrken av den enkla anledningen att "de" inte är som "oss". Även här spelar hudfärgen, nationaliteten och bakgrunden en viktig roll i diskrimineringsprocessen. Hudfärg har inte samma betydelse för dem som är födda i Afrika som för dem som kommer från USA, även om hudfärgen är en markör i båda fallen, men den samvarierar med andra faktorer som till exempel nationalitet.

En kvinna berättar att hon arbetat en tid i Sverige och har haft bra jobb. Men trots detta, spelade hennes hudfärg roll i bemötandet.

För det första har jag ett amerikanskt namn, och jag är utbildad i USA. Så folk tror att jag är vit när de läser ansökan. Men när jag kommer hit [till intervjun] börjar det bli konstigt. Ibland ser folk helt chockade ut, för andra är det mer okej. (Kvinna i Stockholm)

Om att vara amerikan blir positivt för somliga, blir födelselandet negativt för andra. En rysk kvinna i Stockholm berättar att:

Jag har både blivit anklagad för industrispionage och för att vara KGB-agent.

I det sammanfattande samtalet i Stockholm var den allmänna uppfattningen att såväl etniska som rasistiska stereotyper är vanligt förekommande i Sverige. Människor som har utländsk bakgrund och som har bott länge i Sverige har noterat hur de svenska arbetsgivarnas föreställningar och fördomar spelar en stor roll vid anställningar, men också när någon väl kommit in i arbetslivet. Problemet med dessa föreställningar är att de får långtgående konsekvenser för människor som utsätts för dem. Arbetsgivarens fördomar blir diskriminerande föreställningar genom arbetsgivarens makt att hindra individen från att få arbete. Ett exempel på hur detta kan gå till redovisas av en deltagare i Stockholm, som arbetade på ett företag där han ingick i en anställningsgrupp. Han berättar att han vid ett tillfälle plockade ut femton personer ur 200 ansökningar för intervju, av dem hade fem utländsk bakgrund.

Jag valde dem för att de hade kunskapen och erfarenheten för yrket. Sedan är det roligt att man har invandrare för företaget sysslar med många invandrade människor. Det borde vara en tillgång för företaget ... själv tyckte jag att särskilt en tjej och en kille passade perfekt för jobbet. Men det tyckte inte mina kollegor i gruppen, som började ställa frågor om hur kvinnan klädde och betedde sig: 'Har hon lång eller kort kjol på sig? Och sen när vi ska gå ut och dansa, hänger hon med ut då?' Om mannen antydde de att han inte kunde kontrollera sin sexualitet, som om han vore övererotisk: 'Vad händer om jag har kort kjol eller urringad tröja så att mina bröst syns?' undrade en kvinnlig kollega. Jag reagerade starkt mot det och sa att jag ju hade jobbat där i många år och 'ni trivs ju med mig'. Då sa de: 'Ja, men du har en svensk tjej och du är helt annorlunda, du är en trevlig kille.' (Man i Stockholm)

Citatet ovan visar hur sexualiserade stereotyper används för att markera gränser mellan "invandrare" och "svenskar". Underförstått hade informanten förändrats och "civiliserats" av sitt umgänge med "svenskarna" och gick numera att lita på. Individens kompetens jämförs och mäts med individens etniska bakgrund. Skillnaden är att den "svenska" bakgrunden anses som en självklar del av kompetensen, medan en annan typ av etnisk bakgrund ifrågasätter själva kompetensen som individen innehar. En annan manlig deltagare i Stockholm illustrerar det på följande sätt:

Det är lite lurigt när dom hela tiden pratar om kompetens. Jag tror faktiskt att de flesta människor kan göra de flesta grejer, men på arbetsplatserna är de väldigt måna om att man ska trivas ihop. Rekryterarna är ju svenska människor ur medelklassen, som inte har så många beröringspunkter med invandrare. När de ska rekrytera någon tar de

lite väl mycket det säkra före det osäkra. Skickar in de här människorna som inte skakar om för mycket i båten. Det är det mer än något annat som gör att invandrare diskrimineras och läggs åt sidan. (Man i Stockholm)

När konjunkturen vänder nedåt finns det färre jobb att söka för alla. Men det drabbar Ali hårdare än Lars – varför är det så? Det undrade deltagarna. Svenskheten som norm och modell är något som eftersträvas på arbetsmarknaden, menar deltagarna. En svenskhet som utgår ifrån idén om homogenitet i termer av bl.a. hudfärg, religion och/eller etnisk bakgrund. Följande citat från Göteborgsdiskussionerna illustrerar dessa samtal i alla tre städerna.

Här i Sverige vill folk ha mer jämlikhet än ojämlikhet. Man satsar mer på likhet än olikhet. Man fokuserar inte på att våra olikheter kan tillföra varandra väldigt mycket. Som att det vilar någon slags föreställning om att invandrare är en särskild sorts människor. (Kvinna i Göteborg)

Jag märkte att det faktiskt är sant att om man tar in en invandrare på en homogent svensk arbetsplats, då blir det en slags 'vad händer nu då?' eller 'hur ska vi förhålla oss till den här killen?' Jag kan framstå som väldigt svensk, men då får jag höra 'du är adopterad, va?', och ganska snabbt säger de 'han verkar okej den här'. Sedan blir det att 'den här killen är inte en riktig invandrare, va?' (Man i Göteborg)

Återigen handlar det om "invandrarskapet" som en föreställd primordial och essentiell skiljelinje, som delar människorna i två kategorier, en grupp som måste ändras och förädlas för att den ska kunna integreras, nämligen "invandrarna", och en grupp som är både målet och medlet för integration, nämligen "svenskarna". Enligt denna kategorisering och nedsättande behandling blir "invandrarskapet" en belastning och ett "underskott" som måste åtgärdas. En paradox för integration som lyder ungefär som följande: vill du bli integrerad måste du bli som oss, och eftersom du aldrig kan bli som oss, så blir du inte heller integrerad. Integrationsmoment 22.

Diskriminering på arbetsplatsen

De deltagare, som hade erfarenhet av arbetslivet, diskuterade förekomsten av diskrimineringen även på arbetsplatserna. Många exempel gavs på subtila diskriminerande handlingar som till exempel negativa kommentarer om andra invandrare (inte du men andra), kommentarer på ens mat, ifrågasättande av ens arbete etcetera. Som en av deltagarna i Stockholm uttryckte sig:

Man försöker välja sina strider... ibland blir man trött, ledsen och vill gråta, ibland vill man slå tillbaka, ibland ger man bara upp, man tycker att man inte orkar kämpa med så många olika saker. Sköta sitt arbete på bästa sätt för att inte anklagas för att man inte klarar av sitt arbete, försöka att vara så normal som möjligt och samtidigt kämpa mot en massa fördomar och dumheter på arbetsplatsen och även utanför arbetsplatsen, man blir bara trött och utmattad. (Kvinna i Stockholm).

Personer med invandrarbakgrund berättar att de inte bara möter diskriminering när de söker jobb, utan också upplever diskriminering på arbetsplatsen. De säger att de betraktas som allt från opålitliga och korkade till inkompetenta och kriminella av sina svenska kollegor. Flera exempel har getts under hearingarna om obehagliga känslor och kränkande behandlingar inom arbetslivet. En deltagare med högskoleexamen sätter ord på detta:

När jag började på arbetet kom vissa fram och sa: 'Vad gör du här? Är du praktikant?' Jag var på ett arbete där chefen inte ville ge mig nycklarna för att de var rädda att jag skulle stjäla grejer därifrån. De litar inte på dig. (Kvinna i Stockholm)

En kvinna som anställdes av en tysk headhunter berättar att det första hennes VD frågade var om hon bodde i ett hus på Jamaica.

Det var en massa sådana dumheter. Alla trodde att jag var jättedum, att jag inte kunde klara jobbet. Varje gång jag sa någonting den första månaden sprang de till en annan chef och frågade om det var rätt. De skulle kolla med andra och se om jag gjorde rätt. De började också lägga sig i mitt liv och tog bland annat reda på vad min man tjänade. (Kvinna i Stockholm)

Det har även diskuterats situationer, där de direkt berörda kunderna, klienterna eller eleverna har varit nöjda med anställda med invandrarbakgrund, men trots detta har kollegor och arbetsgivare bestämt att exkludera dem från arbetslivet. Följande berättelse i diskussionerna i Göteborg om den östeuropeiska universitetslärares öde är ett talande exempel på detta. Hon arbetade i över tio år

som universitetslektor innan hon bestämde sig för att undervisa yngre elever. Hon skickade ut 300 ansökningar och fick till slut en lärartjänst på en gymnasieskola på västkusten. De huvudsakligen svenska eleverna kom att tycka mycket om henne trots att hon bröt på svenska, men hennes kollegor tyckte annorlunda. De undvek henne och ville inte hjälpa till med lektionsupplägg och gamla prov. En kollega föreslog henne till och med att gå till en talpedagog. En dag uppmanade rektorn henne att sluta. Han hänvisade till mörka krafter på skolan. Hennes elever, som inte haft några problem med hennes brytning, skrev protestlistor och gick till kommunledningen, föräldrarna engagerade sig också. Men det hjälpte inte. Läraren tilläts inte längre undervisa eleverna.

En annan berättelse om en teaterchef i Stockholm är av värde att återges här som exempel på samma omständigheter. En chef på en teater i Stockholm, som iscensatt framgångsrika föreställningar, fick lämna sin post av lika oklara skäl. Han kallades till personalchefen en dag och informerades om att han skulle ersättas av två chefer, en för musik och en för teater. Chefen erbjöds en tjänst som rådgivare, vilket han tackade nej till. Det blev en förhandling där statens representant ville veta varför. Teaterns representant ville inte gå in på det, men sa slutligen att ”jo, men han är inte svensk, vi måste ha två svenskar som chefer”. Statens representant undrade om han hade kompetens för att vara chef. ”Jo, absolut, han är en mycket skicklig person, han är en bra producent men även en bra förhandlare, han kan fackliga frågor”, svarade teatern. ”Men varför i herrans namn ska han inte vara chef?”, undrade statens representant. Svaret blev: ”Det går inte, det är svårt för teatern, det är några som är förbannade.” Då lämnade chefen teatern.

Andra deltagare informerar om svenska arbetskamrater som ställt kränkande frågor. Som om olikheten i sig undanröjer behovet av artighet och respekt. Alla vill inte kalla det diskriminering, men säger att det många gånger har känts obehagligt. Somliga deltagare anser att detta kan åtgärdas genom att ha utbildning i mångfald, andra anser att detta inte handlar om okunskap.

Svenskarna tar till sig det de vill höra och stänger ute det de inte vill höra. Svenskarna har redan en bild av hur invandrare ska vara och gör därför tolkningar som passar in i denna mall. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna diskuterar många aspekter av diskriminering på arbetsplatserna som inte skiljer sig så mycket från vardagsdiskrimineringen på annat håll. Men det finns en skillnad och det är den dag-

liga kontakten som man måste ha med sina medarbetare. Som en deltagare uttrycker sig:

Den blir bara för mycket för att man har dagliga kontakter med sina kollegor och måste stå ut med mycket. På gatan, eller i affären kan man nonchalera dem, passera förbi, låtsas att de inte finns, hon eller han menade inte mig eller så. Men på en arbetsplats är det nästan omöjligt och därför blir det svårt att låtsas att man inte ser. En gång, två gånger, tio gånger, till sist blir man arg och säger något dumt eller själv mår man dåligt. (Man i Göteborg)

Det förekom också diskussioner om generaliseringar. Om huruvida alla ”svenskar” var fördomsfulla eller inte fanns delade meningar, men deltagarna var överens om att, som en manlig deltagare formulerat det, ”alla svenskar är inte likadana, det finns en gradskillnad; alla har mer eller mindre fördomar mot invandrare men det finns gradskillnader”.

Oavlönad praktik

Diskussion i fokusgrupperna behandlade frågan om så kallade praktikplatser på arbetsmarknaden. En del vittnesmål kommer från personer som i flera år varit på väg in på arbetsmarknaden men som fortfarande är hänvisade till olika praktikplatser. Enligt deltagarna är de flesta personer med invandrarbakgrund som har arbete, de är anställda som vikarier eller med tidsbegränsade uppdrag, men det finns också oavlönade praktikanter.

Alltså man får inget jobb. Det man får är möjlighet att söka praktik. För man måste ju göra något. Det är det som det handlar om. Man får inte gå omkring och vara sysslolös. Men man får heller inget jobb. Och det som finns är oavlönat arbete. Alltså man får gå in och praktisera och jobba gratis. (Kvinna i Malmö)

En deltagare från Göteborg berättar att hans pappa, som har en högskoleexamen i radiofysik, tvingats ta korta vikariat och osäkra anställningar i fjorton år nu. När han sökte en fast anställning senast förklarade arbetsgivaren att tjänsten gått till en annan som hade sämre kvalifikationer. Att hans pappa inte fått tjänsten förklarades med att man tyckte det var ”så stora kulturella skillnader”.

Visstidsarbeten är ett gissel, intygar flera deltagare. ”När man blir projektanställd är man i regel helt rättslös”, berättar en kvinnlig deltagare som arbetat fyra år i ett projekt, men som plötsligt fick

sluta på grund av budgetskäl. Andra personer som kommit in senare i projektet fick stanna, men hon som var mest kunnig fick gå. Inte nog med att det är svårt att komma över uppdrag. De som får det ska helst visa glädje när det ändå sker. Som en deltagare i Göteborg uttryckte:

Och så har folk kanske gått arbetslösa hur många år som helst och sedan får man möjlighet att få två månaders praktik, och då förväntas man vara helt överväldigad och slå frivolter. (Man i Göteborg)

Många ser med ironi på det som händer med invandrade personer i Sverige. Det blir ett sätt att försvara sig mot ett system, som hindrar den enskilde att få del av samhällets olika resurser och leva ett fullvärdigt liv. Andra deltagare gör egna analyser av hur samhället hanterar dem. Följande citat illustrerar detta. En deltagare från Malmö, som tycker att det skulle underlätta mycket om svenskarna erkänner att det finns en strukturell diskriminering, säger:

Man får ingen respekt. Det är som om vi är helt hopplösa. Vi har inte rätt att ifrågasätta någonting. För det betyder att man inte vill komma in på arbetsmarknaden ... Då skulle de inte skicka problemen till oss. Att det skulle vara vi invandrare som är problemet för att vi befinner oss utanför arbetsmarknaden. Hela ansvaret har lagts på oss. Vad har jag för problem? Luktas jag illa? Jag pratar med brytning, ja. För jag kommer inte från EU. Det är klart att min brytning kan göra svenska språket fult. (Man i Malmö)

En del av deltagarna i de tre städerna tycker att Sverige har byggt ett apartheidsystem. Följande citat illustrerar denna uppfattning:

Meriter spelar ingen roll, språk spelar ingen roll. Utseende spelar ingen roll. Det är bara, jag vet inte, blod. Jag vet inte hur många generationer tillbaka de kräver för att man ska bli accepterad som svensk. Det är det som är problemet. De har lyckats bygga upp ett apartheidsystem där folk från andra kulturer eller andra minoriteter inte kan komma in. (Man i Göteborg)

Diskussionerna varierade mellan olika nivåer i detta moment men sammanfattningsvis kan vi konstatera att de rörde sig om en hopplöshet och pessimism inför framtiden, Påståenden som "vad ska man göra" och "så är det bara" indikerade uppgivenheten angående att situationen skulle bli bättre. En del ställde frågor i följande åter-samlingsmöten om utredningen verkligen kunde göra någonting. Många var skeptiska till detta.

Nätverksanställning

Att många svenskar med icke invandrabakgrund rekryteras genom sociala nätverk är något som speciellt drabbar personer med utländsk bakgrund, tror många deltagare. Endast ett fåtal av alla lediga platser utannonseras, tror deltagarna. Följande citat illustrerar situationen:

Just de tjänsterna är det mycket svårt att få för att det är så många som konkurrerar om dem. Resten går genom kontakter och nätverk, och det har inte vi som invandrare. Vi har varken mamma eller pappa som har varit i någon bransch och byggt upp ett kontaktnätverk, som vi kan få komma in i. (Man i Malmö)

En kvinna från Göteborg berättar att hennes pappa är arbetslös. Det innebär i sin tur att han inte har några arbetskamrater. Men hon poängterar ett annat problem för personer med utländsk bakgrund, som också har jobb men inte vågar använda sina kontakter på jobbet för att möjliggöra för deras närmaste att också få komma in i arbetslivet:

Och min mamma, som har ett jobb inom kommunen, är så ansträngd i sin egen kamp för att få stanna där att hon skulle nästan aldrig våga föreslå att hennes son eller dotter också behöver arbete. (Kvinna i Göteborg)

Att vara utanför ett nätverk innebär inte bara att man har svårare att få jobb. Den som en gång accepterats kan även stötas ut på nytt. En deltagare i Stockholm, som arbetat på AMS i flera år, förklarar att det finns en definition mellan anställningsbar och arbetsför som används av arbetsgivare för att avskräcka oönskade personer.

Men det finns också en kravprofil, skapad av medelålders vita män, som är likformig. Så att de som ändå bryter in i de här nätverken och går ända fram, blir i alla fall utstötta därifrån. De här nätverken blockerar folk. (Man i Stockholm)

Många deltagare säger att en hel del tror att människor, som bor i Sverige och har utländsk bakgrund, måste assimileras helt för att ha någon chans på arbetsmarknaden, och det upplevs som i grunden felaktigt. Ett sammanfattande exempel på detta ges i Göteborgs hearing:

Det måste finnas respekt för båda grupperna. Men som det ser ut nu, det finns en stark grupp i Sverige, dom som är födda här och dom har sina villkor och dom försöker få alla i den svaga gruppen att följa vill-

koren. Det kallar jag inte integration, en process bland svenskar och invandrare, utan det är påtvingad assimilering. (Man i Göteborg)

Diskussionerna visar att det etablerade "vi och dem"-tänkandet i samhället också påverkar personer med invandrarbakgrund. Många deltagare använder sig också av kategorierna "svenskar" och "invandrare" för att rama in den etniska diskrimineringen. Berättelserna som återspeglar dessa människors erfarenheter *beskriver* en realitet som de är en del av.

Så lika som möjligt

Den etniska diskrimineringen på arbetsmarknaden kan till viss del förklaras med svenskars vilja att vara så lika varandra som möjligt, säger en del deltagare. Man är så fixerad vid att vara så lika som möjligt, man ska inte skilja ut sig. De har fullt upp med att integrera sig själva, säger många deltagare.

En kvinna i Malmö, som haft stora problem med att få jobb på grund av att hon bär slöja, säger att hon tror på integrationen. Men hon ställer inte upp på den till vilket pris som helst. Hon skulle aldrig gå med på att färga håret, även om hon tycker sig se att ljusa människor har företräde framför mörka.

Man kan inte integrera folk till att bli svenskar, jag kan inte bli svensk, jag kan inte bli blond." (Kvinna i Malmö)

Uppfattningen om att diskriminering går genom fenotypiska drag, utländsk brytning eller efternamn är för många deltagare en självklar del av den förståelse man har av det svenska samhället. Det gör det ännu svårare för dem att tänka sig att de någon gång blir fullständigt accepterade som en naturlig del av den svenska gemenskapen. Så länge denna gemenskap uttrycks i etniska termer finns det ingen plats för jämlikhet mellan den svenska majoritetsbefolkningen och de så kallade "invandrarna".

En manlig deltagare önskar att svenskarna ska inse att vi lever i ett mångkulturellt samhälle.

För att vi ska få arbete så ska vi vara svenskar, uppträda som svenskar, ha samma meriter som svenskar. Och sedan när vi är inne på en arbetsplats ska vi också bete oss som svenskar. (Man i Göteborg)

För den enskilde kan uppgiften bli övermäktig, men om flera personer med utländsk bakgrund går samman kan de gemensamt arbeta för att bryta ned oönskade koder inom till exempel arbetslivet. Många deltagare var överens om att det behövs en mer enad front mot diskriminering och rasism. En man i Stockholm, som arbetar med myndighetsutövning, formulerar detta på följande sätt:

Man måste anpassa sig till de här sofistikerade koderna. Det finns tyvärr också alltid glastak man måste se upp för. Det blir extra tydligt eftersom du är synlig hela tiden, 'Jaha, var kommer du ifrån?' Utanförskapet är inte självvalt, de här koderna är svåra. Du är som invandrare ett steg efter hela tiden. Vi var fem stycken, som hade samma namn bland fyrahundra personer där jag arbetade. Det är alltså ett svårt problem att finna folk som är likasinnade. Eller lika människor som man kan göra något kollektivt med för att påverka detta.

Flera deltagare i Malmö anser att det finns en viktig skillnad mellan föreställningar om arbetsmarknaden i Sverige och i andra länder. Deltagarna menar att det finns en övertro på den svenska arbetsmarknaden hos svenskar. Man tror att arbetsmarknaden fungerar rättvist och lika för alla. Följande citat från en annan manlig deltagare från Stockholm illustrerar detta:

I Sverige tror många etniska svenskar att arbetsmarknaden är rättvis och ickediskriminerande. Denna föreställning i sig kan försvåra arbete som syftar till att motverka diskriminering. Förnekandet i sig är diskriminerande.

Ett annat sätt att komma till rätta med problemen är att klaga hos facket eller vid berörda myndigheter när något är fel. Men att klaga hos facket eller öppet protestera mot diskriminering är ingen framkomlig väg, enligt många deltagare. En manlig deltagare i Malmö säger:

Vi har ingen rätt att ifrågasätta någonting. För det betyder att vi inte vill komma in på arbetsmarknaden.

En ung man i Malmö förklarar att funktionshindrade kan ställa krav på att det finns handikapphissar och alla har förståelse för det. Men om man kräver en mångfaldspolicy, vilket lagen kräver, händer något helt annat.

Nej, jag vill inte jobba där eftersom de inte har någon mångfaldspolicy. Då säger arbetsförmedlingen: 'Jaha, men då är du inte intresserad av jobb över huvud taget då.'

En särskild ilska riktar sig mot alla dem, som inte har utländsk bakgrund, som arbetar med ”integrationsfrågor”. Det gäller de som försörjer sig på att arbeta med integrationsprojekt. Deltagarna i hearingarna kallar dem ”integrationsmaffian”. Integrationsprojektet har nämligen blivit en kommers att tjäna pengar på. Men människor med erfarenhet av att ha migrerat och av att ha blivit utsatta för etnisk diskriminering får sällan vara med och formulera verksamhet och mål, påpekar flera personer. En kvinnlig deltagare i Malmö illustrerar en del av problemet:

Det är svenskar, som är födda här, som talar om hur det är att vara invandrare. Storstadssatsningen innebar att många fick jobb, även de som har utländsk bakgrund, men när pengarna drogs in var det bara ”svenskar” som fick behålla jobben. Sju av tio chefer i Malmö stad bor inte ens i Malmö utan i kranskommunerna Vellinge, Staffanstorp och Lomma, som är ”vita” svenska homogena samhällen.

Detta är återigen ett exempel på att personer med utländsk bakgrund löper större risk av uppsägning än andra, enligt deltagarna. Föreställningen om att personer med invandrarbakgrund har sämre skydd på arbetsmarknaden och drabbas hårdare av svängningar i konjunkturen och uppsägningar är viktig att beakta. Detta är inte bara de utsatta människornas erfarenheter utan bekräftas också av en del senare forskningsrapporter.

Sammanfattning

Det är känt att det är svårt för personer med utländsk bakgrund att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Diskrimineringen visar sig genom olika uteslutande mekanismer. Även den som fått in en fot på arbetsmarknaden har påfallande svårt att få ordentligt fäste där. Kraven som ställs är dessutom föränderliga till sin natur, vilket upplevs som extra besvärligt av deltagarna. Deltagarna gav många exempel på uteslutandemekanismer på arbetsmarknaden, som hindrar personer med invandrarbakgrund från att få arbete. Det finns alltid skäl att inte bevilja någon anställning, menar deltagarna.

Praktikplatser eller korta vikariat är en arbetsform som oftast tilldelas dem med utländsk bakgrund. De får sällan fasta tjänster efter dessa vikariat eller praktikplatser. Detta belyser arbetsmarknadens instabilitet beroende på vilken etnisk bakgrund man har: Vem som anses tillhöra den svenska nationella gemenskapen och

vem som anses förtjäna arbetsmarknadens trygga fasta tjänster och vem som inte gör det.

Många får över huvud taget inget jobb, inte ens ungdomar som är födda här och kan språket.

Att ha ett utländskt namn ställer till stora problem för den som söker jobb. Ett utländskt namn innebär att man har svårt att ens komma till en intervju. Talar man inte heller perfekt svenska utan brytning försämras chanserna ytterligare. Språket blir ofta en ursäkt för att diskriminera.

En hel del deltagare i de tre storstäderna anser även att invandrade personers meriter nedvärderas. Inte så få deltagare med examen från utlandet får förklaringen att de är överkvalificerade. Eller så tas inte minsta hänsyn till kompetensen när de söker mer kvalificerade uppdrag. Med andra ord, ”invandrarbakgrunden gör en antingen över- eller underkvalificerad för ett jobb, det verkar som man aldrig är lagom kvalificerad”, som en deltagare uttryckte det.

Fördomar hos personer med makt och inflytande utgör diskriminerande föreställningar och är en viktig roll för diskrimineringen av personer med invandrarbakgrund. Svarta personer betraktas till exempel som dumma, medan ryssar ses som kriminella, upplyses det om. Som att det vilar någon slags föreställning om att de med utländsk bakgrund är en särskild sorts människor. Men fördomarna i sig är inte huvudproblemet utan när dessa finns hos dem som besitter makt och inflytande, exempelvis hos arbetsgivarna, politiker etc. Diskriminering förekommer också på arbetsplatserna, intygar många och menar att de med utländsk bakgrund betraktas som opålitliga, korkade, inkompetenta och kriminella av sina svenska kollegor.

Svårigheterna att få jobb leder oftast till funderingar om hur könsmissiga, klassmissiga och etniska maktrelationer ser ut i det svenska samhället, men också om vilka valstrategier som fordras för att få anställning. Den invandrade befolkningen och deras barn utför olika strategiska val för att undvika att hamna i diskriminerande situationer. Att positioneras som ”invandrare” i det svenska samhället innebär också att förstå den sociala verkligheten utifrån en tolkning av en underordnad position, som regleras genom sammankopplingen mellan kön, klass och etnicitet.

Det står klart för många människor med sådana erfarenheter att diskriminering är en del av den sociala verklighet de konfronteras med i olika situationer. Många accepterar att diskriminering finns och försöker hitta olika strategier för att undvika den, som till

exempel att byta namn. Andra förstår att diskrimineringen finns men accepterar inte att själva hotet av att bli diskriminerad ska tvinga dem att byta namn och på så sätt acceptera den underordning, som man sätts in i på grund av ens etnicitet, religion eller hudfärg.

Diskriminering drabbar inte bara vissa grupper i samhället. Den får också konsekvenser när samhället organiseras utifrån etnisk tillhörighet. Nyckelposter inom skolan, medierna och företagen ges för det mesta till människor från en redan privilegierad grupp, i detta fall personer med "vit" medelklass bakgrund. Grupper som utesluts på grund av etnisk tillhörighet har därför ingen eller liten representation i dessa yrkeskårer.

Flera deltagare berättar hur individens kompetens jämförs och mäts med individens etniska bakgrund. Skillnaden är att den svenska bakgrunden anses som en självklar del av kompetensen, medan en annan typ av etnisk bakgrund ifrågasätter själva kompetensen som individen innehar.

I Sverige tror många svenskar med icke utländsk bakgrund att arbetsmarknaden är rättvis och ickediskriminerande. Deltagarna tycker att denna föreställning i sig kan försvåra arbetet som syftar till att motverka diskriminering. Det ställs också krav på skärpt lagstiftning mot dem som rekryterar arbetskraft, för att komma till rätta med osanna och diskriminerande föreställningar vid anställningar. Deltagarna menar att den etniska diskrimineringen på arbetsmarknaden till viss del kan förklaras med "svenskars" vilja att vara så lika varandra som möjligt, tror många. Kvinnliga deltagare berättar om stora problem med att få jobb på grund av att de bär slöja. De säger att de tror på integrationen, men att de inte ställer upp på den till vilket pris som helst. Som en av deltagarna illustrerar, hon skulle aldrig gå med på att färga håret även om hon ser att blonda människor får fler fördelar. "Det kallar jag inte integration utan påtvingad assimilering", förklarar en annan deltagare i Göteborg.

Det skulle underlätta mycket om svenskarna erkänner att det finns diskriminering, anser deltagarna. Förnekandet av diskrimineringen blir en diskriminering i sig.

Några deltagare tycker att Sverige har byggt ett apartheidsystem. "Meriter spelar ingen roll, språk spelar ingen roll. Utseende spelar ingen roll. Det är bara, jag vet inte, blod. Jag vet inte hur många generationer tillbaka de kräver för att man ska bli accepterad som svensk. Det är det som är problemet. De har lyckats bygga upp ett

apartheidsystem, där folk från andra kulturer eller andra minoriteter inte kan komma in.”

Uppfattningen att diskriminering går genom fenotypiska drag, utländsk brytning eller efternamn är för många deltagare en självklar del av den förståelse man har av det svenska samhället. Det gör det ännu svårare för dem att tänka sig att de någon gång blir fullständigt accepterade, som en naturlig del av den svenska gemenskapen. Så länge denna gemenskap uttrycks i etniska termer finns det ingen plats för jämlikhet mellan den svenska majoritetsbefolkningen och de så kallade ”invandrarna”.

3 Boende

Egen bostad är av central betydelse för de flesta människor. Faktorer som inkomst och preferenser kan påverka valet av boende. Men det är ingen självklarhet för många i Sveriges invandrade befolkning och deras barn, att själva få välja var och hur de vill bo.

Personer med utländsk bakgrund bor vanligtvis där andra som har utländsk bakgrund bor. Inte för att de särskilt vill det utan för att när de en gång flyttade dit, har det visat sig svårt att flytta därifrån. Det finns en rad hinder som stoppar dem från att få tag på bostad någon annanstans, förutom att hyresvärdar och politiker dirigerar dem dit. Servicen till de boende är dessutom sämre i områden, som präglas av människor med utländsk bakgrund, och det ger invånarna anledning att tro sig vara andragradens medborgare. Marginaliserade och stigmatiserade områden stämplas oftast som platsen där "de andra" bor, segregerade, arbetslösa, delvis arbetande inom lågstatusyrken, kriminella etcetera. Marginaliserade och stigmatiserade områden har blivit det geografiska förkroppsligandet av samhällets avvikare. Detta är oftast ett resultat av oavsiktliga handlingar, som inte syftat till att diskriminera.

Deltagarna kan ge många exempel på hur svårt det är att få lägenhet om man är arbetslös utan fast inkomst, har ett utländskt namn eller "fel" ursprung. Det är samma förhållanden i Stockholm som i Göteborg och Malmö. Några deltagare vittnar om oro för att flytta in i "svenska" områden på grund av rädsla för att bli trakasserade. Andra berättar hur beroende de är av det utbredda andrahandsboendet i storstäderna.

I ghetton mot sin vilja

Personer med utländsk bakgrund tilldelas lägenheter i områden där många som har utländsk bakgrund redan bor. De har svårt att få tag på bostäder någon annanstans på grund av olika diskriminerande mekanismer. En av många föreställningar om varför invandrade personer och deras barn koncentreras till förorterna är att de vill bo nära sina landsmän. Denna föreställning hos fastighetsägare och politiker används ofta som ett skäl till att hänvisa och tillhandahålla bostäder efter etnisk bakgrund. Det är den allmänna meningen bland deltagarna i hearingen om bostäder.

Det är en myt att invandrare själva väljer att bo ihop. Istället är problemet att det är svårt att få tag på en lägenhet som invandrare, vilket gör det omöjligt att flytta. (Man i Göteborg)

Till en början kanske väljer många som just har migrerat till Sverige att bo där de har vänner eller släkt. Men det är egentligen bara en övergångsfas, konstaterar deltagarna.

När man flyttar till stan eller när man har kommit till Sverige så bor man oftast i ett invandrartätt område. Men efter ett tag så kanske man lär sig språket, och man börjar tänka att man vill slå sig fram i det här samhället. Jag vill ha ett jobb, jag vill ha ett hus kanske. Men om man inte får jobb får man inget lån på banken och du kan inte köpa något hus. Det är det som gör det så odrägligt att man känner att vad man än försöker göra så finns den här barriären. (Kvinna i Göteborg)

Det kanske är så till en början, men de som söker sig bort efter en period... det är helt enkelt omöjligt för dem, mycket beroende av ekonomiska skäl. (Man i Malmö)

Den etniska boendesegregationen kan ses i skenet av en diskriminerande arbetsmarknad, som inte ger individerna möjligheter till ekonomisk självständighet. Den som inte får jobb hänvisas i sin tur till särskilda bostadsområden. En diskriminerande arbetsmarknad utvecklar bostadsområden organiserade efter etniska principer.

Jag tror att man som invandrare går igenom olika perioder. Jag kan känna igen mig i det där att man vill vara bland de sina när man precis kommer till Sverige. För att man måste få reda på hur allt fungerar. Man känner den här otryggheten och osäkerheten. Men sedan när man vill vidare, när man skaffat sig kunskaperna för att klara sig, går det inte att komma framåt. Det går inte att flytta ut från ett ghetto när man vill. Man sitter kvar. Det är så det blir diskriminering för mig. (Kvinna i Malmö)

Att bo kvar länge i en stadsdel, som karaktäriseras just för att de flesta har utländsk bakgrund, blir så småningom en hämsko, var den allmänna uppfattningen bland deltagarna i Stockholm.

Man flyttar när man kommer in i arbetslivet. De som stannar är de som har jobbigast att komma in i arbetslivet. Det är ett tecken på att man blir stämplad där man bor. (Man i Stockholm)

Vi diskuterade hur man har tänkt sig att man ska kunna göra "bostadskarriär". Det diskuteras från politikernas håll hur man ska kunna göra det. Men då är det märkligt att man ska göra den inom förorten. (Kvinna i Stockholm)

Många av deltagarna ifrågasätter det rimliga i att människor med utländsk bakgrund och deras barn, när de försöker få en bättre bostad, ändå förväntas hålla sig inom förorterna. En kvinna från Rosengård berättar hur hon en längre tid försökt att flytta för att försöka få in sina barn på en skola, där barnen kan tala svenska.

Jag bor i Rosengård och alla mina barn går på Rosengårdsskolan och det är en katastrof... inte själva skolan eller lärarna, men för att alla är invandrare så dom kan inte bra svenska... de pratar som jag, inte riktig svenska. Jag vill flytta, fem, fyra år ville jag flytta från Rosengård. Jag satt bara vid telefonen, jag går runt till alla fastigheter, när de ser mig direkt jag vet att dom har lägenheter, jag vet att de har lediga lägenheter, 'tyvärr vi har inte, tyvärr vi har inte'... och jag gråter när de säger 'tyvärr' jag gråter, direkt jag gråter Jag vill flytta mina barn från Rosengårdsskolan. De kan ingenting, de har drömmar som jag. Jag vill att dom studerar på universitet och så, jag kan inte lämna dom på Rosengårdsskolan. (Kvinna i Malmö)

Som en annan deltagare i Malmö påpekade och sammanfattade en del av diskussionen:

Jag undrar om man kan diskutera frågan separat från arbetsmarknaden. Det finns andra diskrimineringar. Så länge vi är utanför samhället så är det väldigt svårt att hitta den bästa lösningen. Jag vill inte byta mitt namn. Jag vill inte byta min hårfärg. Jag vill inte göra massa saker för att kunna flytta. Jag behåller min integritet som människa. Plus att kunna ha mina rättigheter som individ. Vem gäller demokratin för? De som är vita? De som har arbete? De måste erkänna att det är som hon sa, det finns ett apartheidsystem. Det måste finnas någon form av forum där folket kan komma med sina diskrimineringsberättelser. (Kvinna i Malmö)

Deltagare från DO, som var jurister och handläggare på DO och som handlagt många ärenden, som har kommit in till DO och

handlat om diskriminering på bostadsmarknaden på grund av den sökandes etniska bakgrund och som deltog i Stockholm-hearingarna, menade att en av de värst drabbade grupperna är romer.

Från DOs horisont så ser vi mest att det är romer som har problem. För dom finns aldrig bostäder, det tycks alltid vara ”just nu finns inga bostäder åt dig”, tyvärr, oavsett hur länge dom har stått i kö. (Representant från DO i Stockholm)

En del av deltagarna manar till motstånd mot den påtvingade bostadssegregationen:

Men det värsta är att samla vissa grupper i ett ghetto, det är det värsta. Att invandrare samlas på ett ställe, det kan jag inte acceptera.

Godtycklighet

Ibland tycks det vara ett lotteri att över huvud taget få tag på bostad. Bostadsbolagens tjänstemän tilldelar lägenheter efter eget gottfinnande, menar deltagarna. Kriterierna för vem som ska få bostad är så vagt utformade, att det lämnas stort utrymme för gottfinnande. Ett av kraven är att den sökande ska passa in med de andra hyresgästerna, vilket förstärker den etniska boendesegregationen.

Ibland är det en ren slump vem som tilldelas lägenhet, vittnar en deltagare i Malmö om.

Jag har jobbat på ett av landets största fastighetsbolag. När man ska hyra ut en lägenhet, och det är Muhammeds eller Zenabs tur, blir det diskussion. Handläggaren går till chefen och säger ’jag tror Zenab är arbetslös, men hennes inkomst går vid gränsen’. Sedan beror det på hur chefen mår, om han eller hon är pigg den dagen, har mycket att göra eller är stressad, kanske säger ’nej fy f-n, låt det vara, vi har så många besvär, inte en till.’ (Man i Malmö)

En kvinna från Göteborg berättar att det tog sju år för hennes granne att få lägenhet i stan. Då hade de bott i Sverige i fyrtio år. ”För svenskar skulle det inte ta mer än ett år att flytta”, tror hon. Många deltagare i Malmö säger att människor med utländsk bakgrund ofta hamnar i lägenheter i Rosengård, Norra Fäladen eller i Linero i Lund.

Det finns inget annat alternativ. När man är invandrare och vill ha en lägenhet måste man ta emot det som det kommunala fastighetsbolaget erbjuder. (Kvinna i Malmö)

I Göteborgs grupp diskuterades denna problematik och påpekades att maktavare ofta placerar etniska grupper i samma område för att de tror att människor med samma etniska bakgrund vill bo ihop.

Man skulle sagt stopp. Så här många invandrare ska bo där och så här många svenskar ska bo där. Man borde ha blandat. Då hade vi haft ett bättre samhälle. (Kvinna i Göteborg)

Det är en utbredd uppfattning bland deltagarna att segregation inte är ett val som görs av personer med utländsk bakgrund. Det är inte de som väljer att koncentreras till förorterna.

Hyresvärdar omdirigerar aktivt folk med olika kulturell bakgrund, typ araberna till araberna. De pratar så mycket om segregation och säger att det bara är invandrare som bor i Rosengård. Men när jag kom 1984 och sökte min första lägenhet, så sade de att den enda plats som finns för mig var Rosengård. Så de har skapat det själva. De pratar så mycket om segregation, men vi kunde inte bo någon annanstans. Jag tror inte Sverige har förstått riktigt vad dom skapat, när man har skapat den här segregationen framför allt i storstäderna. (Man i Malmö)

I Stockholm fanns uppfattningen att bostadsbolagen inte bara nöjer sig med att titta på den bostadssökandes inkomst utan också undersöker vilken sorts person det är.

När det gäller vissa bostadsområden beror det egentligen inte på inkomsten. Vissa bostadsbolag, oavsett storlek eller om det är statliga, kommunala eller privata bolag, tittar på vem personen är. Vad är det för en person som ska få lägenheten i exempelvis gamla stan? Man tillåter inte vem som helst att få lägenhet där. (Kvinna i Stockholm)

En del har även blivit utsatta av bostadsrättsföreningar, som inte har godkänt dem som lämpliga köpare och de fick inte den lägenhet de ville köpa.

Stigmatiserande

Att bo i förorter och stadsdelar som karaktäriseras av boende med invandrarbakgrund ger de boende en negativ stämpel, som förorsakar ytterligare problem, tycker deltagarna.

De områden som vi hänvisas till är väldigt stigmatiserande. När du kommer ut ur ghetton, när du säger till någon att du kommer från Rosengård, så finns det en hel påse med fördomar. För det första är du kanske lite kriminell, för det andra har du konstiga traditioner. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna menar också att man klumpar ihop alla, som på ett eller annat sätt betraktas som avvikare eller ”problemfolk”, som en deltagare uttrycker det.

De som inte är normala, bögar, handikappade och invandrare, de hamnar i Rosengård.” (Man i Malmö)

Boendet i marginaliserade och stigmatiserade områden har konsekvenser även för ungdomar, som bor och går i skola i dessa områden. En del ungdomar berättar om sina erfarenheter av att gå i skola i dessa områden:

Ett exempel, som jag upplevde på högstadiet, var att vi inte kunde få praoplatser. För att när vi sa att vi kom från den högstadieskolan i det invandrartäta området så ville dom inte ha oss. Man får en stämpel som man inte kan göra sig av med. (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna har bittra erfarenheter av att bli kategoriserade som mindervärdiga. Kommer man från marginaliserade och stigmatiserade områden tillhör man ”en annan sorts människor”, enligt deltagarna:

En gång Hjällbo alltid Hjällbo... Ser den nya hyresvärden att du har bott i Hjällbo tidigare, så kommer du inte att få bo någon annanstans. Bor du i Hjällbo är du den lägsta av lägsta. Då är du ingenting. Bor du i villa är det kanske annorlunda. Men bor du i Hjällbo är du slummens slum. Då ska du göra precis som de tycker. (Man i Göteborg)

Men det råder delade meningar om det är svårare att få arbete, för att man bor i en förort, eller om det är för att man är ”invandrare”, eller helt enkelt för att båda formerna redan är en del av en strukturell diskriminering.

Det verkar som om det inte spelar någon roll var man bor egentligen. Man [som invandrare] får inget arbete ändå. (Man i Göteborg)

Uppfattningen om att boendet inte spelar någon roll för om man får arbete eller inte accepteras inte av andra deltagare. Den gruppens deltagare menar att deras stigmatiserade bostadsområden inte påverkar enbart deras chanser att få arbete på ett negativt sätt, utan också deras möjligheter inom andra samhällsområden.

Det är just om man bor i en förort som man får dåligt rykte. Jag kan inte hålla med om att det inte spelar roll var du bor. När jag ringer till ett ställe kan dom inte höra varifrån jag kommer, om jag är invandrare eller inte. Tidigare, när jag var ung, svarade jag Bergsjön och kallades aldrig till intervju. I och med att du bor i en förort, som har många

sociala problem, så blir du också ett problem fastän du är jätteskötsam och studerar på universitetet. Det blir diskriminerande när du försöker flytta ifrån den här miljön. Du kommer ingen vart. Du har jättesvårt att få köpa bostadsrätt exempelvis. (Man i Göteborg)

Ekonomiska murar

Svag personlig ekonomi är en stöttesten för många flyttplaner. De flesta hyresvärdar kräver fast lön av sina boende, vilket i sin tur fordrar att man är anställd någonstans. Det utesluter många personer med utländsk bakgrund, eftersom arbetslöshet, tidsbegränsade jobb och obetalda praktikjobb är särskilt vanligt bland dem. Deltagarna gör kopplingar mellan boende och ekonomiska villkor, som i sin tur påverkar boendets andra val också:

Man har inget jobb. Om man inte har betalat någon räkning och hamnar hos kronofogden är det kört. Det är inte bara kört med lägenheter utan till och med att hyra film. Det påverkar alla dina möjligheter att röra dig som en vanlig medborgare. (Man i Stockholm)

Det diskuteras att det inte spelar någon roll om man fyller andra viktiga krav, som till exempel att ha varit skötsam och inte ha någon "betalningsanmärkning" hos hyresvärderna, man är chanslös ändå.

Även för dem som inte har betalningsanmärkningar är det helt omöjligt att få bostad. Det går inte, för du har inget jobb. Ingen kan ge dig referenser. (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna menar att villkoren för att ha arbete och för att kunna få ett boende på andra orter än marginaliserade och stigmatiserade områden, det som i första anblicken verkar neutralt, drabbar personer med invandrarbakgrund mer än andra.

Har man inget jobb, har man inget boende heller. Man kan inte flytta någonstans om man är arbetslös. Det kan verka neutralt, men det är uteslutande i högre grad för invandrare än för svenskar, eftersom fler invandrare är arbetslösa. (Man i Stockholm)

Ekonomiska krav blir alltså ett sätt att diskriminera invandrade individer och familjer. Fastighetsägare kräver fast lön och ibland räcker inte ens det. Lönen ska vara på en viss nivå för att den sökande ska komma i fråga. När det sätts upp sådana inkomstgränser uppstår ännu ett hinder.

Det är ju en sån subtil, tjuvig diskriminering. De flesta som kommer från en annan plats har naturligtvis ingen inkomsthistoria och har inte så lätt att skaffa sig en bättre inkomst. Då hamnar de i områden som tillåter lägre gränser. (Kvinna i Göteborg)

En del grupper benämnde inkomstgränsen som ett talande exempel på strukturell diskriminering mot personer med invandrarbakgrund, eftersom de flesta inte får ett bra jobb och en bra inkomst som flyttar dem över inkomstgränserna. Följande citat från fokusgruppdiskussionerna i Stockholm är ett exempel.

Det stora problemet är ju annars den strukturella diskrimineringen i form av inkomstgränser, som man sätter upp för att du ska få en lägenhet på en viss plats. Och det är ju en sån subtil, tjuvig diskriminering så att...eftersom de flesta som kommer från en annan plats så har ju naturligtvis ingen inkomsthistoria och har så väl jag vet inte så lätt att skaffa sig en bättre inkomst. Och då hamnar man på de områden som tillåter lägre gränser. (Kvinna i Stockholm)

Det krävs även höga inkomster för att få köpa lägenheter, som görs om till bostadsrätter, vilket en man i Göteborg fick kunskap om när han separerade från sin sambo.

När det gäller att köpa sig en hyresrätt, så är bankerna väldigt kräsna vad det gäller att låna ut pengar till invandrare även om man har jobb. Jag kommer ihåg när jag skiljde mig från min [svenska] flickvän och skulle köpa ut henne. Jag fick inte låna trots att jag hade jobb. Hon fick bli min borgenär för att jag skulle kunna låna pengar och betala henne! (Man i Göteborg)

Många anser att den enda möjligheten för personer med utländsk bakgrund att få bostad är att köpa hyreskontrakt svart. Vissa deltagare hävdar att tjänstemän inom olika fastighetsbolag förmedlar lägenhetskontrakt mot mutor.

Utländskt namn ett problem

Flera deltagare vittnar om hur svårt det är att få bostad om man har ett utländskt klingande namn eller tillhör någon annan nationalitet än den svenska. Det är ett förhållande som liknar ordningen på arbetsmarknaden. En "Mohammed" har helt enkelt svårare att få bostad än "Stig Andersson". En erfarenhet, som diskuterades under Göteborgs hearing, berättades av en deltagare, som ställt sig i alla tänkbara köer för en bostad.

Man märkte ju att alla köer inte är köer, utan man skrivs upp i köer och sedan så väljer de ut vilka i kön som ska få bostad. Självklart är det aldrig dem med utländska namn. Och man blir bemött så också när man ringer. Jag försökte dra ut på det, prata och liksom få den här människan att ha det gött och sen säga att jag heter X. Men ändå hur mycket jag än gjorde så sa dom bara 'X?' och 'va?'. Så jag ringde dem aldrig mer. Jag började bli desperat när det hade gått två månader. Så jag tänkte, jag säger att jag heter Nisse. 'Jaha, Nils då?' Jag sa nej men att jag kallas Nisse, men jag fick ändå gå dit och träffa dem och så fick jag rummet. (Man i Göteborg)

Den etniska barriären är högre än det klassmässiga, menar många deltagare. Plenumet i Malmö diskuterade bl.a. kopplingen mellan boende och arbetsmarknad och de problem, som man möter när man har ett utländskt namn:

Man anser om båda två, ens namn och ens boende, alltså både på arbetsmarknaden och när det gäller boendet, båda dom har två punkter, att ens namn är viktigt när det gäller att söka jobb och... och när det gäller att söka boende, om man får det eller inte. (Man i Malmö)

Diskrimineringen på bostadsmarknaden tar sig olika uttryck beroende på vilken nationalitet eller etnisk bakgrund man har. En deltagare säger, att det är meningslöst att fylla i nationalitet om man kommer från Somalia. Då får man aldrig någon lägenhet. Fastighetsbolagen selekterar i förväg vilka de ger lägenheter till.

Jag pratade med mina kollegor. Vi satt i matsalen. Då sa en av dem som flyttat från Vänersborg till Göteborg, som blev anställd efter mig, att hon blev erbjuden lägenhet i gamla stan. Jag har sökt i gamla stan hela tiden. De har aldrig erbjudit mig någon lägenhet. Så satt de alla och lyssnade på mig och sa 'det är inte sant'. Jo, det är sant. Hon hade alltså bara sökt en gång och så fick hon komma samma vecka och välja mellan tre olika lägenheter i gamla stan! (Man i Göteborg)

Som tidigare påpekats av deltagare från Stockholm, finns det en tydlig och accepterad diskriminering mot romer från hyresvärdarnas sida.

Oro för trakasserier

Oro för trakasserier eller faktiska trakasserier är erfarenheter, som personer med utländsk bakgrund upplevt när de har försökt att bo i ett "svenskt" område. En del invandrade personer drar sig för att flytta till sådana områden på grund av rädsla för trakasserier. De vill

inte riskera att få sneda blickar eller utsättas för olika former av rasism, förklarar de.

Det kan vara tvättludd i tvättmaskinen eller en söndersparkad papperskorg. Fast hennes barn är små får de alltid skulden för allting. (Kvinna i Göteborg)

Trakasserier och diskriminering mot personer med invandrarbakgrund i "svenska områden", som deltagarna kallar dessa bostadsområden, är inte för alla en självklar anledning till att personer med invandrarbakgrund väljer att leva i marginaliserade och stigmatiserade områden. Trots dessa trakasserier vill man ändå flytta från de marginaliserade och stigmatiserade områdena.

Samtidigt så tror jag, att vi inte skulle vara så välkomna i ett svenskt bostadsområde heller. Den diskriminering som finns på arbetsmarknaden påverkar så klart att vi lever i ett ghetto... Jag skulle inte trivas heller... i ett sådant typiskt svenskt område för jag skulle vara svartskallen med konstig kultur och konstiga traditioner, som lagar mat med vitlök och bla, bla, bla. Jag skulle inte passa i den miljön. Men det är väldigt orättvist när man vill flytta och det går inte. Det går inte för du har inget jobb. Ingen kan ge dig en referens... (Kvinna i Malmö)

Däremot om intensiteten i de etniska trakasserier ökar i ett visst område och om området är alldeles "för vitt", som en deltagare säger, då bestämmer man sig för att flytta till ett "mångkulturellt område", som deltagarna kallar det. Med andra ord, det finns en missuppfattning i debatten och forskningen om "invandrarnas val" att bo i utsatta bostadsområden. Detta val påverkas av andra mekanismer i samhället, som ligger utanför dessa områden. Diskrimineringen på arbetsmarknaden och i "svenska områden" gör att vissa föredrar ett dåligt alternativ framför ett sämre. En man som bott i ett radhus i Enskede hade ingen lust att bo kvar efter ett tag.

Jag trivdes inte där. Jag hade inga möjligheter att få kontakt med grannarna. Men grannarna kom och talade om för mig, att jag skulle ta bort snö, att jag skulle klippa buskarna. Jag fick tillsägelser hela tiden. Det var inte på något sätt trivsamt. Det är mycket bättre för mig att bo i ett mångkulturellt område. (Man i Stockholm)

Det redovisades flera olika exempel på hur invandrade barnrika familjer hindras flytta in i exempelvis villaområden, trots att hyreslägenheter egentligen bara är till för mindre familjer, och trots att de ville köpa. Men i villaområden finns en negativ attityd till att barnfamiljer med utländsk bakgrund flyttar in. "Nej, det här kom-

mer att leda till att fastighetsvärdena sjunker”. Därmed ”vill de inte ha oss”, får de höra från mäklare. Marknadspriset på fastigheter i områden, där de flesta har utländsk bakgrund, är också betydligt lägre än i andra områden, framhåller någon. En kvinna i Stockholm berättar att mäklarna har stor makt att styra.

Han sa själv till mig, att det finns vissa områden som svenskarna inte vill ha några invandrare i. Och tyvärr så sorterar han folket. (Kvinna i Stockholm)

Detta är ytterligare ett exempel på hur mekanismer, som ligger utanför de i marginaliserade och stigmatiserade områden, påverkar boendes makt och kontroll, möjligheter och ”val” att bo kvar eller flytta från dessa områden.

Sämre service

Flera deltagare hävdar att servicen till de boende är sämre i områden med många människor, som har utländsk bakgrund, än i andra områden.

Jag tycker det är sämre kvalitet på all service här i Rinkeby. Bankomaten fungerar många gånger inte, gallerian stänger klockan fyra på söndagar, det är slitna bussar. Men det är klart, åker man till Fittja så är det ännu värre. Här finns åtminstone bank. Där finns inte ens bankomat, inte apotek. Det är bara posten som har öppet från 12 till 18. Det är två äldre, ljushåriga damer, som jobbar där. Hela samhället ser alltså bara två ljushåriga kvinnor varje dag. (Man i Stockholm)

Deltagarna menar att bostadsbolagen i dessa områden ”gör som de vill”, och att de boende inte har mycket att säga till om. Dessa bolag ”höjer hyrorna” och ”sänker värmen” i bostäderna och vill inte alls bli emotsagda.

Ärligt talat så kände jag mig 1981 mer eller mindre som svensk. Nu känner jag mig mer och mer som utländsk. Jag har bett om att få flytta i fyra år, men nu vräker de mig istället. De gör det för att jag lagt näsan i blöt. Jag ville veta var Hjällboforums pengar tagit vägen. De sänkte värmen, vi frös och jag kontaktade GP. Det var droppen för Hjällbo-bostäder. Nu ska de vräka mig till varje pris. De höjer hyrorna och drar samtidigt in på tjänsterna. Sophanteringen är dålig, dåliga vitvaror byts inte ut, med mera. När man ringer, så säger de att det bara är jag som klagar. De sa ordagrant: ’du har inte rätt att klaga, du ska bli vräkt’. (Man i Göteborg)

Flera deltagare tror att hyresvärdarna utgår från att invandrade personer är dumma och därför inte känner till sina rättigheter, som till exempel konsumentköplagen. Även om det finns en del boende som inte känner till att det inte är tillåtet att ha parabol av säkerhetsskäl, finns det olika tekniska lösningar på detta. Deltagarna menar att hyresvärdarna inte vill lösa problemet, utan bestämma och kontrollera dessa människors fritid också, enligt deltagarna.

Fast jag har inte sett någon människa, som blivit skadad av en parabol. Problemet är att man inte inser hur viktiga de här parabolorna är för dessa människor. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna menar att "svenska teven" gör program för "svenskar" och att om man vill höra en allsidigare nyhetsrapportering eller debattprogram, då måste man titta på andra tv-kanaler, som en manlig deltagare i Stockholm uttryckte sig.

Utbrett andrahandsboende

Ett särskilt problem är det utbredda andrahandsboendet, vilket är både ett dyrt och osäkert sätt att bo på. Men många har inget annat val, eftersom de endast undantagsvis får förstahandskontrakt.

Att bo i andra hand är problematiskt. Både för den som hyr och för den som bor. Man vet aldrig vad som förväntas. När man kommer in i en lägenhet i andra hand är det ofta så att ägaren reser bort. Så har inte hyran blivit betald på flera månader. Så man hamnar i värsta kaoset. Så man hamnar på gatan. Sådana missar är vardagsmat här i Malmö. Så det är väldigt kaotiskt. Särskilt för familjer som har barn, som måste flytta runt var sjätte månad. (Man i Malmö)

En ung man säger att hans erfarenhet är att man ibland är tvungen att vara skriven på en adress, men att det inte betyder att man bor där, vilket egentligen är ett lagbrott eftersom man måste bo där man är mantalsskriven.

Det finns mycket som gör att människor skriver sig på en adress, där de inte bor, bara för att finnas i den kommunen eller i det området. Men sedan kan de inte leva där. Människor hittar sina lösningar. Man kan inte reglera hur människor ska leva. (Man i Göteborg)

För många är dock andrahandslägenheter den enda möjliga bostaden, men även här kan man som "invandrare" diskrimineras som köpare.

Kolla bara hur många som hyr i andra hand. Du skulle bli förvånad... Svenskar vill kanske inte hyra ut i andra hand till människor de inte känner. (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna har även diskuterat andra former av diskriminering inom boendeområdet, även om man har pengar, kan låna och vill köpa sitt boende för att komma ifrån marginaliserade och stigmatiserade områden.

Jag har försökt att köpa men blev avvisad, alltså inte direkt, men genom att säga att "bostadsrättsföreningen har sina regler", eller "andra köpare bjöd bättre"... ibland blev jag inte ens kontaktad när jag bad dem att kontakta mig, och att jag var intresserad av att vara med i budgivningen. (Man i Stockholm)

Återigen, det finns mekanismer utanför de marginaliserade och stigmatiserade områdena, som påverkar de boendes möjligheter att få andra former av boende.

Sociala problem

Sociala problem, kriminalitet och utanförskap är andra bekymmer för invandrade människor och deras barn, som bor i bostadsområden vilka karaktäriseras av låg ekonomi och hög arbetslöshet. Stadsdelarna har inte sällan dålig ekonomi. De lider i allmänhet också av brist på barn- och ungdomsverksamhet, vilket på sikt kan leda till att ungdomsbrottsligheten ökar, menar flera deltagare. Situationen är värre än beslutsfattarna har klart för sig, framhåller flera deltagare.

Jag har pratat med polisen i Angered om stora problem med ungdomsbrottslighet. Den finns på grund av att de inte har någonstans att vända sig. Det är mycket lätt när man ser att man inte tillhör det här samhället. Så egentligen åstadkommer man någon slags framtidsbomb. (Man i Göteborg)

Deltagarna diskuterar även mekanismer med många spridnings-effekter ("spillover"). De diskuterar hur exempelvis sämre utbildning och boende minskar ungdomarnas chanser att lyckas med sina studier. Detta i sin tur påverkar dessa ungdomars möjligheter i samhället och cementerar deras utanförskap och utsatthet.

Det är liksom en ny generation som växer upp nu, som känner sig mer utanför det svenska samhället. Jag jobbar på Bergsjöskolan där 42 pro-

cent av eleverna går ut med icke godkänt i kärnämnen, vilket betyder att de inte kommer in på gymnasiet. De hamnar i någon zon mellan högstadiet och gymnasiet. De flesta av dem liksom hoppar av. De gör absolut ingenting med sin tid. Jag tror inte att man har tänkt på att segregationen är så systematisk. (Kvinna i Göteborg)

Ett annat problem är bostadsbolagens och socialtjänstens samarbete, vilket missgynnar de boende, enligt deltagarna. Det har heller inte blivit bättre av att de privata bostadsbolagen fått mer att säga till om efter privatiseringen av offentlig verksamhet.

Storstadssatsningen har gett mycket pengar till kommunerna, men mycket lite har hänt på detta område. Kommunerna har i och med privatiseringen gett makten över samhällsutvecklingen åt de privata bostadsbolagen. Dessa privata bostadsbolag stänger ute vissa grupper från bostadsområdet. Man sanerar inte bara fastigheter utan man sanerar bort människor också. Och det är mycket enkelt att genomföra, eftersom det är en sådan feodal struktur, där en eller några få personer har makten. (Man i Malmö)

Deltagarna har diskuterat kommunernas oförmåga och okunskap om marginaliserade och stigmatiserade personer och deras komplexa problematik. En annan kritik formulerades som kommunernas "översittarstil" och oförmåga att lyssna på de boende i området. En kvinnlig deltagare i Malmö uttryckte detta med följande ord: "som om vi som är invandrare och fattiga inte kan ha någon talan."

Bostadspolitik

En mer principiell kritik riktas mot att kommunpolitikerna inte använder sig av bostadsbolagen som bostadspolitiska instrument för att motverka den etniska boendesegregationen. Det verkar som att bostadsbolagens vinstmaximering tar överhanden i bostadspolitiken.

Istället är direktivet till MKB att generera vinst. Det är också en form av diskriminering. Att underlåta att använda de verktyg som faktiskt finns tillgängliga. (Kvinna i Malmö)

I Malmö har politikerna till och med på olika sätt försökt stoppa inflyttningen av invandrade människor och deras barn till staden, bland annat genom framgångsrika propåer till regeringen. Nyligen slopades också det särskilda flyttbidraget till flyktingar. Många av

deltagarna anser att de politiska utspelen mot inflyttningen av människor med utländsk bakgrund har en rasistisk grund.

Malmös bostadspolitik har länge varit styrd av att man inte vill ha hit invandrare. Reepalu och Malmös politiker vill avskräcka barnrika familjer från att flytta till Malmö. Istället bygger man för rika människor som Bo-01 och Turning Torso. Våra politiker vill inte ha de människor som finns i Malmö. De vill ha andra människor, som inte finns. Det är diskrimineringen i ett nötskal. (Kvinna i Malmö)

Ingen politiker skulle kunna gå ut och säga samma sak om pensionärer till exempel. Det är en grupp som kostar mycket och som kommer att kosta mer i takt med att de kommer att utgöra en större andel av befolkningen. Men ingen svensk politiker skulle gå ut och kräva stopp för inflyttning av pensionärer. (Man i Malmö)

Deltagarna menar att det är mer accepterat att diskriminera personer med invandrarbakgrund, eftersom man har lyckats framställa dessa människor som ”problem”.

Andra menar att det krävs en omorientering av bostadspolitiken och att man ändrar den politik, som riktar sig mot den rika, köpstarka kundkretsen.

Det blir ingen satsning på det som vi har råd att köpa. Följden blir ruiner i Rosengård och sedan lyxbyggen i andra stadsdelar för människor som kommer från Tyskland, Danmark eller Stockholm. Ett förslag är att ändra bostadspolitiken. Istället för lyxbyggen borde man satsa på att bygga för familjer med flera barn och låginkomsttagare. (Man i Malmö)

Deltagarna diskuterar också bristen på rättssäkerhet för personer med invandrarbakgrund. De ger exempel på hur deras klagomål ”kastas i papperskorgen” och inte ens behandlas. En kvinnlig deltagare i Malmö beskriver situationen som följande:

Jag tycker inte att rättssystemet fungerar för invandrare. Vi har inte lika rättigheter. Vi kan inte kräva rättigheter. Vi är inte rättssubjekt i detta land. Sedan finns problemet med tolkning. Vem ska tro oss? Att vi talar sanning. Vi är inte trovärdiga. Och det präglar inte ett rättssystem. Om vi kräver något så är vi ett problem, bråkmakare. (Kvinna i Malmö)

I Stockholms hearing talades om att det verkar ”som det här är ett land där mycket fixar sig genom vänner, släkt och bekanta”. Man behöver ett socialt nätverk för att lyckas, något som tar många år för nyinflyttade människor med utländsk bakgrund att skaffa sig.

En lägenhet kan man få genom någon kontakt, som ett jobb som man får genom personliga kontakter. Så om du har vänner i den eller den miljön, då är det bara att gå dit. Och har man inte det här, då tror jag man upplever väldigt starkt diskrimineringen i det här landet. (Kvinna i Stockholm)

Politiker bor inte själva i förorten och har därför ingen förståelse för hur situationen ser ut i dessa områden, hävdar flera deltagare i Göteborg. Ett exempel:

Jag var på den här global forumkonferensen förra året... var det väl, och då var Lars Lejonborg där och Göran Johansson. Och då säger Göran Johansson 'ja, jag och mitt folk', vilka det nu var, hans kontor förmodligen, 'vi åkte minsann ut och såg på dom här områdena'. Han pratar som om det vore någon annan del av världen, han pratar inte... det är en del av Sverige, och absolut inte en del av Göteborg. Och så säger Lars Lejonborg 'då åkte vi också ut till alla dom här parabol-familjerna'... För det sätt man väljer att uttrycka sig på är så farligt när man sitter i en sådan position som han gör. För då har han redan talat om vad allt detta är som finns runt omkring stadskärnan, som inte tillhör honom då. (Man i Göteborg)

Deltagarna diskuterar brist på kunskap och intresse hos politiker samt en ovilja till förändring. Inriktningen i bostadspolitik, enligt deltagarna, är att "bygga för rika" och köpstarka.

Sammanfattning

Av hearingarna framgår att personer med utländsk bakgrund diskrimineras på bostadsmarknaden. När de söker bostad dirigeras de till områden, där många som har utländsk bakgrund redan bor, och de har sedan svårt att flytta därifrån på grund av en rad diskriminerande hinder.

I områden med många personer med invandrarbakgrund och deras barn är dessutom servicen till de boende sämre och utbudet av affärer, skolor och fritidsmöjligheter begränsat. Många upplever det också som stigmatiserande att bo i områden som avfärdas av "vita" privilegierade svenskar. Det påverkar ens möjligheter att få jobb.

Den etniska boendesegregationen är en viktig del av samhällets sätt att organisera sig just i etniska termer. Organiseringen sker framför allt genom utestängningsmekanismer, diskriminering och

stigmatisering av områden där många personer med utländsk bakgrund bor.

Den största tröskeln är ekonomin. Nästan alla fastighetsägare kräver i dag att lägenhetssökande har fast anställning och regelbunden lön. Eftersom många invandrade människor är arbetslösa utesluter detta dem från bostadsmarknaden, och det sker i en omfattning som är större än bland den "vita" svenska medelklassen.

Vidare visar vittnesmålen att ett utländskt namn eller ursprung är ytterligare en hämsko för den som söker bostad. "Muhammed Ali" har helt enkelt svårare att få bostad än "Stig Andersson", särskilt i områden som domineras av "vita" svenska grupper. Fastighetsägarna sorterar sina hyresgäster. Ett av kriterierna, som bostadsbolagen använder, är att den sökande ska passa in med de andra hyresgästerna, vilket inte uppmuntrar till mångfald och variation.

En mer principiell kritik riktas mot att kommunpolitikerna inte använder sig av bostadsbolagen för att motverka segregationen. Det upplevs som negativt när kommunerna underlåter att använda sig av de bostadspolitiska verktyg som faktiskt finns. Det finns även en stor oro för växande problem med utanförskap och ungdomsbrottslighet. En ny generation växer upp, som känner sig utanför det svenska samhället. På många skolor går hälften av eleverna ut med icke godkänt betyg i kärnämnen, vilket betyder att de inte kommer in på gymnasiet. Många av dem hoppar av och gör ingenting med sin tid. Några deltagare påpekar att politikerna nog inte förstått att segregationen är så systematisk.

Det redovisas också flera olika exempel på hur personer med utländsk bakgrund hindras att flytta in i bostadsrätter och villaområden. Mäklare avråder med argumentet att "bostadsrättsföreningen inte godkänner dig" eller att "det sänker värdet på fastigheterna".

Särskild kritik riktas mot Malmös strävan att stoppa invandrade familjer från att flytta till staden. Istället bygger staden för rika människor, som till exempel i fallet med Turning Torso. Det är diskriminering i ett nötskal, påpekar deltagarna. Ingen politiker skulle kunna gå ut och kräva stopp för inflyttning av pensionärer, en annan växande och kostsam grupp i samhället.

På grund av de olika barriärerna växer marknaden för andrahandslägenheter. Det är ett dyrt och osäkert sätt att bo på, men det är i regel den enda lösningen för många. Andrahandsboendet kan också ses som en utväg ur en svår situation och ett första steg på vägen mot en egen bostad samt i bästa fall ett första steg i skapan-

det av ett socialt nätverk. Något som är viktigt i ett land där mycket ordnas genom släkt, vänner och bekanta.

Under hearingarna diskuterades också vad man kan göra för att förbättra situationen. "Så länge vi är utanför samhället så är det väldigt svårt att hitta bästa lösningen." Deltagarna vill inte byta sina namn eller ändra hårfärg. De vill inte ändra sin identitet för att kunna flytta.

Den etniska boendesegregationen kan ses i skenet av en diskriminerande arbetsmarknad, som inte ger individerna möjligheter till ekonomisk självständighet. Den som inte får jobb hänvisas i sin tur till särskilda bostadsområden. En diskriminerande arbetsmarknad utvecklar bostadsområden organiserade efter etniska principer.

Deltagarna diskuterar även mekanismer med många spridningseffekter ("spillover"). De diskuterar hur exempelvis sämre utbildning och boende minskar ungdomarnas chanser att lyckas med sina studier. Detta i sin tur påverkar dessa ungdomars möjligheter i samhället och cementerar deras utanförskap och utsatthet.

Bostadssegregationen var ett av de områden som väckte starka känslor och deltagarna tyckte att politiker och myndigheter måste öka insynen i bostadsbolagens hantering av hyresrätter. Vidare kritiserades politikerns nedvärderande omdömen och bristande insikter om levnadsvillkoren i förorter.

4 Skola och utbildning

Skola och universitet ger inte alla lika möjligheter. Barn med utländsk bakgrund behandlas sämre än barn med icke-utländsk bakgrund. Det anser de som deltog i hearingarna om skola och utbildning i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Barnen stöter på etnisk diskriminering när de upptäcker att lärare och syokonsulenter har förutfattade uppfattningar om dem. Ungdomar med utländsk bakgrund hänvisas rutinmässigt till yrkesförberedande linjer i stället för till teoretiska studier, enligt deltagarna. Lärarna har dessutom mindre förväntningar på dessa barn än på barn med icke-utländsk bakgrund.

Det riktas även kritik mot att de flesta lärare inte har utländsk bakgrund även i stadsdelar som helt domineras av invandrade familjer, samt att lärarna i stället för att undervisa lägger ner mycket tid på elevernas privatliv, de utgår från att eleverna har problem hemma.

Det är också ett problem att skolan vilar på "svenskheten" som norm utan att ta hänsyn till att Sverige är ett mångkulturellt samhälle. Skillnaderna mellan de som har utländsk bakgrund och de som inte har det betonas på ett sätt som oftast missgynnar de som anses vara "invandrare".

Kontakten mellan föräldrar och skolpersonal fungerar dåligt. Bristande utbud av undervisning i hemspråk ställer till problem liksom dålig kvalitet på svenskkurserna och SFI, svenska för invandrare. Dessa är en del av slutsatserna från hearingarna i de tre storstäderna.

Skapar klyftor

Barn med utländsk bakgrund konfronteras dagligen med en etablerad "svenskhets" i skolan, som inte tar hänsyn till elevernas materiella livsbetingelser. Skolan är dålig på att beakta detta, anser flera av

deltagarna i hearingarna. I stället är det "svenskheten" som betonas på bekostnad av det månetniska Sverige.

Jag tycker vi har en skola i dag som är väldigt bra på att återskapa klyftan mellan svenskar och invandrare. Om man ser det som den svenska skolans uppgift så faller allt på plats. Då kan man säga att skolan verkligen lyckats med sin uppgift. (Kvinna i Malmö)

Flera deltagare vänder sig mot att skolan har en föreställd bild av svenskhet, en idealbild som inte stämmer överens med den verklighet som många människor med utländsk bakgrund lever i. Utbildningen, menar deltagarna, är inte anpassad till de livsvillkor som finns i förorten.

För de invandrabarn och ungdomar som går där måste situationen te sig schizofren. Man känner inte igen sig riktigt i den svenska skolan. Skolans struktur tycks existera oberoende av den mångfald som finns i samhället. (Man i Stockholm)

Det här hänger inte ihop med våra liv och man kan inte motivera barn att lära sig studera det. (Man i Göteborg)

Uppfattningen om att skolan tillhandahåller en världsbild, som inte igenkänns av elever med utländsk bakgrund, är något som bekymrar många deltagare. Det kan leda till att barnen får svårare att tillägna sig undervisningen.

Den här idealbilden av svenskheten är något som alla invandrabarn brottas med. De pendlar mellan två världar, den här förödande resan mellan hem och skola, dag ut och dag in. Barnen hittar vare sig där eller här. Utanförskapet befästes redan i de här barnen och det är den andra generationens stora dilemma. Det gör att det är jäkligt få som klarar sig igenom skolan. (Man i Stockholm)

Att skolplanen vilar på en kristen värdegrund ställer också till problem, enligt deltagarna.

När jag har mina klasser så är det typ sjuttio procent bosnier eller somalier och sen är det kurder, folk från hela världen. De stämmer inte överens med skolplanen. (Kvinna i Göteborg)

Även rättfärdigandet av svenskheten är ett bekymmer. Och bilden som förmedlas av Afrika, Asien och muslimer tycker många är diskriminerande.

Det berättas aldrig om svensk delaktighet i slaveriet och folkmord i andra delar av världen. Det är en del av diskrimineringen som gör att

många människor inte känner igen sig. De blir apatiska till hela utbildningssystemet. (Man i Malmö)

Diskriminerande uppfattningar

Deltagarna tycker att lärare och skolpersonal har förutfattade meningar om elever med utländsk bakgrund. En del deltagare, som jobbar inom skolan, bekräftar också vad andra deltagare säger om diskriminerande uppfattningar om personer med invandrarbakgrund. En av kvinnorna i Göteborg, som arbetar på en skola med många elever med utländsk bakgrund, säger att det förekommer konkret diskriminering på skolan. Det är speciellt olyckligt eftersom skolan ofta är den första kontakt vuxna och ungdomar med utländsk bakgrund får med det svenska samhället. Ett exempel som allt som oftast tas upp är syokonsulenternas råd till eleverna, som inte så sällan bygger på fördomar.

’Men lilla gumman, du är invandrare, du ska gå på handels- och kontorslinjen, det passar dig för invandrare är bättre på praktiska saker’... De [syokonsulenterna] säger vad vi ska göra i stället för att ta vara på våra egna intressen. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna är medvetna om att de får ett visst råd på grund av att de betraktas som ”invandrare” och därför ges de färre chanser att lyckas i samhället. Detta sätt att yrkesvägleda människor, grundat på den etniska bakgrunden, skapar i sin tur förutsättningar för en etniskt nischad arbetsmarknad. När en ung kvinna i Stockholm sökte råd för att skaffa sig en utbildning som tandhygienist fick hon höra: ”du ska inte göra det för det blir svårt att få jobb, ingen kommer att anställa dig”. Elever med utländsk bakgrund uppmanas att hellre söka sig till utbildningar, som inte är så akademiskt krävande. En elev från Somalia ville studera på naturvetenskaplig linje, men det avrådde syokonsulenten bestämt ifrån. En kvinnlig deltagare illustrerar detta.

Vad gäller alla barn som bor i de här områdena så har samhället en inställning att de ska till de tunga jobben. Men vi vill inte resignera. Det gäller ju våra barn. (Kvinna i Göteborg)

Syokonsulenterna lägger sig dessutom i både det ena och det andra, som vittnar om både diskriminerande attityder och islamofobi.

Min pappa är muslim, och det var ofta vi tjejer med muslimska pappor fick träffa den här syokonsulenten. Det var väldigt ofta för att höra

hur vi hade det hemma. Det fanns liksom en föreställning om att vi hade det jobbigt hemma för att våra pappor var muslimer. Det var inte förrän konsulten började ställa en massa frågor om det, som vi själva började fundera. Då blev det plötsligt ett problem, något som man inte upplevt som ett problem. Man liksom skapade problem hela tiden. (Kvinna i Stockholm)

Dessutom finns det nedvärderande attityder gentemot föräldrar och elever med invandrabakgrund hos skolpersonal, som har direkt skadliga effekter för integrationen, menar deltagarna.

Man ser ner på föräldrarna. Jag har hört personal säga till svenska föräldrar, som undrat varför barn gått med fotbollsskor när det är kallt, att 'det var inte länge sen de fick skor på sig'. Det är de personerna som ska sköta integrationen. (Kvinna i Göteborg)

Det diskuteras också att skolans negativa föreställningar och fördomar om familjer med invandrabakgrund gör att de i många fall använder barnen som ett sätt att undersöka elevernas hemförhållanden.

Skolan bidrar till att stigmatisera invandrade elever i sina försök att komma åt "missförhållanden" i hemmet. (Kvinna i Malmö)

Kvinnan i Malmö berättar att hennes döttrar går i en skola med få elever som har utländsk bakgrund. När läraren informerade om Bris (Barns rättigheter i samhället) vände hon sig särskilt till eleverna med utländsk bakgrund och lät dem förstå att de löpte större risk att utsättas för övergrepp.

Bilden av föräldrar med invandrabakgrund som "bristfälliga", "oanpassningsbara", "problematiska" etcetera är oftast förekommande hos skolpersonal, enligt deltagarna. Skolan är inte alls intresserad av elevernas socioekonomiska förhållanden i samhället och i området. Däremot är elevernas relationer med sina föräldrar centrala i kontakten mellan skola och föräldrar, intygar deltagarna.

Görs åtskillnad

Åtskillnaden mellan elever som har utländsk bakgrund och de som inte har det betonas på flera plan inom skolan. Lärare har ofta lägre förväntningar på elever med utländsk bakgrund än på de andra. En lärare berättar att den första frågan som ställdes på en lärarkonferens, där hon var den enda utländska läraren, löd: "Hur ska vi han-

tera mötet mellan våra fina högpresterande svenska ungdomar och dem som kommer från invandrarområdet?” Särskiljandet av elever som inte uppfattas som etniskt svenska framhålls i samtalen, ofta med exempel på nackdelar för elever med utländsk bakgrund. En kvinna som arbetat som skolpsykolog i Tensta upplevde att skolan klassificerade barnen, som man tyckte var jobbiga.

Jag upptäckte att vissa barn var problematiserade utan att ha inlärningssvårigheter. Det är någonting annat som läraren och skolan reagerat på. Men det handlar om fördomar, ja om negativa projiceringar. Man förlägger någonting som man har själv inom sig på den andre. (Kvinna i Stockholm)

Det är ett känt faktum att etniskt segregerade skolor för det mesta uppvisar sämre resultat än andra skolor.

Man skapar en ny underklass för de flesta elever går inte ens klart programmen. De får IG i sina kärnämnen. (Kvinna i Göteborg)

Lärare har, enligt deltagarna, mindre förväntningar på barn med utländsk bakgrund än på de andra eleverna. Barn med utländsk bakgrund placeras automatiskt i svenska-2-klasser utan att skolan ens tittar på vad de har för förkunskaper. Deltagarna menar att det redan finns en förutfattad uppfattning om vad elever med utländsk bakgrund kan och hur skolpersonal ska hantera dessa elever.

Blir det bråk skickar man hem invandrarna. Man är snabb på att göra anmälan till socialen eller polisen när barnen är inblandade i bråk. Om man hör att man är dålig hela tiden så blir man det. (Kvinna i Malmö)

Negativ särbehandling av elever med utländsk bakgrund är ett av de mest återkommande temana i fokusgruppdiskussionerna. Deltagarna gav många exempel på hur skolan särbehandlar dessa elever och placerar dem i underordnade kategorier.

Vi hade en pojke i skolan som var trettonde barnet i sin familj. Hans pappa har en second hand-affär och han är mobbad i skolan. Han pratar perfekt svenska, så man märker inte att det barnet har ett jättelitet ordförråd. Han är dålig i alla ämnen för han talar aldrig svenska hemma. Han talar bara med barn. Det resulterade i att de trodde, att han var efterbliven, så han skulle hamna i särskoleklass. För ingen har brytt sig om att utreda hans familjesituation. Då råkade jag vara där och bad att de skulle utreda honom tillsammans med en psykolog och tolk. För en svensk psykolog kan inte heller upptäcka något sådant. Nu undrar jag hur många barn som har hamnat i särskoleklass på grund av detta? Hur många barn har blivit handikappade för livet? Det är ju våra barn det handlar om. Det är hemskt! (Kvinna i Göteborg)

Förhållanden inom skolans hierarkiska system speglas också genom den etniska hierarkin, som råder inom skolans värld. Deltagarna i Malmö konstaterade i plenumet att:

Skolan är en sluten värld, dom godtar inga nya tänkanden. Att det finns invandrare, som är aktiva inom skolan, men det är alltid skolans ledning som bestämmer.

Samtidigt finns det också en förståelse hos föräldrarna om vad som händer i skolan och den utbildning man får i Sverige. Medvetenheten om brister i skolsystemet och den inbyggda diskrimineringen inom utbildningssystemet tär tungt på deltagarna. I Göteborg sammanfattades det i hearingens plenum på följande sätt:

Vi har sagt att utbildning i sig, alltså det man lär sig kan vara rasistiskt. Också på det sätt man blir bemött av lärare och syokonsulenter och allt sånt kan också bemöta en rasistiskt. Alltså det finns flera stadier, som gör att man inte har samma chans.

Svenska lärare

Den tyngsta kritiken riktar sig mot att de flesta lärare är infödda svenskar, också i stadsdelar som helt domineras av invandrade familjer. Det finns för få lärare med utländsk bakgrund, vilket får negativa konsekvenser, tycker de flesta.

På skolor, där åttio procent av barnen har utländsk bakgrund, finns inte en enda utländsk lärare trots försök att övertala de ansvariga på skolan om att få in lärare med utländsk bakgrund, diskuterar deltagarna i Malmö, som gång på gång har försökt lyfta frågan i sina barns skola. Deltagarna i Göteborg diskuterade de etablerade kategorierna om olika grupper med utländsk bakgrund, som finns hos majoritetssamhället. Följande citat illustrerar diskussionerna:

En anledning till att det finns så få invandrade lärare och rektorer i skolan är att det inte finns några förebilder. Det ingår inte i vår mentala bild att till exempel se en svart person som lärare, utan då tänker vi på dansare, musiker eller idrottsmän. (Man i Göteborg)

Deltagarna diskuterade också skolans ovilja att ändra på den etniskt segregerade skolan och anställa personer med invandrarbakgrund. Följande citat är representativt för dessa diskussioner:

Jag har alltid frågat rektorn varför det inte finns en enda lärare som är invandrare, bara städerskor, praktikanter och assistenter i köket. Jag gav henne en lista på behöriga lärare. Förra månaden kom hon tillbaka

med ett glädjebesked. Nu fanns fyra nya anställda på skolan. Vi gick igenom listan och alla hette Jönsson och Svensson. Då sa jag: 'När ska ni acceptera att det är viktigt för barnen vilken förebild de får? De måste kunna tro att det finns en framtid.' De behöver en lärare som heter Abdullah. Är det så att vi är så dumma att vi bara ska arbeta i skolan som städerskor? Herre gud, ge jobbet till invandrarlärare, som redan finns här. Det finns ingen vilja. Det är oerhört viktigt att min dotter också har en förebild i stället för att hela tiden anklaga invandrarbarnen för att vara konfliktbenägna. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna tycker att lärarna bär med sig fördomar om personer med utländsk bakgrund när de kommer till skolan.

När de kom var deras syn på oss att vi var problem redan från början. Det var den bilden vi fick av oss själva också. Vi hade knappt några lärare med invandrarbakgrund. (Kvinna i Stockholm)

En del diskussioner handlar om lärarnas godtyckliga och fördomsfulla agerande mot elever med invandrarbakgrund. Deltagarna menar att lärarna tillåter sig vara någonting mer än bara lärare när det gäller elever med invandrarbakgrund.

De försöker uppfostra eleverna. De har den här känslan att de ska göra någonting för de här barnen, inte bara att de är deras lärare. (Man i Malmö)

Elever med utländsk bakgrund får också en större andel sämre lärare än andra elever, hävdar en annan person. Deltagarna i Malmö menar att lärare som haft problem i sina gamla skolor flyttas eller erbjuds jobb i marginaliserade och stigmatiserade områden, eftersom dessa områden betraktas som mindrevärdiga och blir utvisningsplatser för dessa lärare.

Utbrända lärare

Det ifrågasätts också varför lärarna tar på sig ett så stort ansvar. Välmenande lärare inte bara undervisar utan intresserar sig också för vad barnen gör hemma. De försöker fungera både som lärare, psykolog och socialsekreterare på en gång, vilket leder till utbrändhet och i sin förlängning till sämre möjligheter för barnen att klara uppställda mål, menar deltagarna.

Många av lärarna, som kommer till invandratäta områden, har den här attityden, synen på eleverna, att de måste ha problem hemma. (Kvinna i Malmö)

Detta leder till att lärarna engagerar sig i eleverna så mycket att både de själva och undervisningen blir lidande.

I stället för att undervisa lägger lärarna ner mycket tid på det privata, det blir mycket annat som tar kraft ur dem här lärarna, så att de inte orkar. (Man i Stockholm)

Det leder inte sällan till att lärarna går in i väggen av trötthet. Dessutom leder detta till ständiga nyanställningar av nya lärarvikarier som inte hinner utveckla stabila relationer med eleverna och tvingar många skolor att anställa obehöriga lärarvikarier.

Och så blir de utbrända så de måste sluta, där står ungarna utan vikarie... Vi får utbrända lärare i Göteborg och nya vikarier varje vecka. Problemet är inte bara att de är obehöriga lärare utan att de är vikarier, som ständigt byts ut. Eleverna kan inte ha SO i en termin och ha en ny vikarie varje vecka. Det fungerar inte, det är det som är problemet, det blir ingen rutin för eleverna. Eleverna får inte behörighet att söka till gymnasiet när de går ut grundskolan. Grejen är att man skapar en ny underklass. För de flesta av de här eleverna går inte ens klart grundskolan. (Man i Göteborg)

Deltagarna i Malmö diskuterar vikten av engagerade lärare. De säger att i vissa områden, där det finns lärare med invandrarbakgrund, har resultatet varit positivt för eleverna även om det har varit svårt och krävande för eleverna själva. I Rosengård har bara fyra, fem av alla lärare utländsk bakgrund med mycket engagemang.

De är kompetenta lärare. De brinner för Rosengård, de sliter, de jobbar för Rosengård, men de blir utbrända... De har bra lön, de är mammor till många. De vill hjälpa till. De är fina människor faktiskt. (Man i Malmö)

En man i Göteborg ger ett annat exempel på engagemangets baksida. Han berättar att hans flickvän, som är lärare på välrenommerade Emmaskolan i Hammarkullen, har blivit långtidssjukskriven.

Hon är knäckt. Hon har jobbat i femton år där och det hon berättar är att folk går från ryggsnitt till ryggsnitt, nackspärr till nackspärr. En efter en går in i väggen. Det är en tuff verklighet och en väldigt komplicerad arbetsmiljö. Min flickvän säger att hon jobbar på ett behandlingshem utan att ha kunskaper för det. Det är svåra fall, som de har, och de behöver mycket mer resurser än vad de får. De älskar sina barn och de älskar sitt jobb. Men de orkar inte. De knäcks. (Man i Göteborg)

I Stockholm beskrevs de förutsättningar som finns för skolorna i de så kallade segregerade områdena. Skolorna i dessa områden hotas ständigt av nedskärningar eller nedläggningar, vilket skapar en ständig oro för många av skolans personal men också för föräldrarna. Uppfattningar om detta diskuterades livligt i plenumet.

Om det är en kommun som har ont om pengar och säger att nu ska vi lägga ner en skola, vilken ska vi lägga ner? Jo, vi lägger ner den här för här är det mycket invandrare... och det är för att minska segregationen. I stället för att kanske välja en helt svensk skola och säga att den är segregerad.

Deltagarna menar att nedskärningarna gör att man inte anställer ny personal i skolorna och det påverkar både utbildningen och ordningen i skolorna. Lärarna måste jobba mer i en tuff miljö och det leder till sjukskrivningar och utbrändhet bland lärarna.

Frånvarande föräldrar

Ytterligare ett problem för eleverna med utländsk bakgrund är att de många gånger inte får tillräcklig hjälp av föräldrarna, trots att föräldrarna är de enda som helhjärtat backar upp dem. Föräldrarna är för det mesta mycket måna om att barnen ska få en bra utbildning och framtid. Anledningen är att kontakten mellan föräldrarna och skolpersonalen fungerar dåligt, uppger många deltagare i samtalen.

Ett problem i skolan är att föräldrarna förlorar sin identitet när de kommer till Sverige. Det blir barnen som kommer in i samhället. De tar över föräldrarollen egentligen. Och de gör precis vad de vill med föräldrarna. De har ingen respekt för dem. Vi föräldrar har ingen bild av det här nya samhället som vi har hamnat i. Vi vet inte hur en normal svensk familj gör. Det bygger på rädsla. Och då blir det självfallet så att jag inte vill att min dotter ska gå ut. (Kvinna i Göteborg)

Till föräldramötena kommer inte särskilt många föräldrar, kanske för att de känner att mötena hålls på skolans villkor. Inte mycket görs för att gå föräldrarna till mötes eller anpassa föräldramöten till de behov som finns hos föräldrar med utländsk bakgrund, anser flera deltagare. Följande citat är illustrationer från diskussionerna i alla tre städerna:

Föräldrar känner att de inte kan påverka skolans gång, de kan inte ge barnen hjälp hemma. (Man i Stockholm)

Elever med invandrabakgrund har inte tillgång till hjälp av föräldrarna. Ofta fungerar inte heller kontakten mellan invandrarföräldrar och lärare. (Kvinna i Göteborg)

Relationen mellan skola och föräldrar är en katastrof i Malmö. Året runt är skolan stängd för föräldrarna, de bjuds bara in till kvartssamtal eller föräldramöten när lärarna vill. Det är inte ömsesidigt. Och vissa föräldrar är arga för att lärarna och skolan kommer in i deras familjeliv. Varför ska de gå till skolan där de pratar illa om invandrabarn? 'Hur är det att leva här i Sverige, har ni problem?', får vi höra... Det är katastrof. Jag har varit på många, många föräldramöten. Bara tre, fyra föräldrar till 15–20 barn kommer. De flesta kan inte svenska. Barnen säger inte att de har möte. Även om de går kan de inte, de förstår ingenting, de känner sig små när de inte kan språket. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna poängterar att det inte bara är språket utan också uttalet som är ett problem, eller rättare sagt betraktas som ett problem av skolan och av andra föräldrar. En del av deltagarna menar att de väljer själva att inte gå till föräldramötena, eftersom de inte blir bemötta på ett respektfullt och värdigt sätt. Som en av deltagarna i Malmö säger: "en del svenska föräldrar skrattar ibland när man inte pratar perfekt eller bryter, det känns jobbigt då".

Hemspråk och svenska

Flera deltagare oroas över att hemspråksundervisningen skärs ner trots goda resultat. Möjligheterna att lära sig svenska ordentligt är begränsade för många barn som har ett annat språk än svenska hemma. Dessutom borde arabiska införas som tredje språkval i skolan, anser föräldrarna i Malmö.

I Hyllie genomfördes ett projekt, där man använde lärare som kunde elevernas språk. Man anställde lärare som visserligen inte var behöriga svenska lärare, men som hade lärarutbildning från sina hemländer. Bland annat gav man läxhjälp på modersmål och märkte en markant förbättring i elevernas resultat. Till och med elever som kom till Sverige i åttonde klass gick ut nian med godkända betyg. Man lyckades också väldigt bra med vuxna. Elever som gått fyra år i Komvux utan att lära sig läsa och skriva blev läskunniga på ett halvår tack vare att de fick undervisning på sitt modersmål. (Man i Malmö)

Deltagarna menar att hemspråksundervisningen har låg status och oftast drabbas av nedskärningar. Samtidigt är det svårt att bedriva hemspråksundervisningen i privat regi:

... hemspråk skärs ner, verkar göras på ett godtyckligt sätt, man öronmärker ej pengar till detta, man säger att de här pengarna går till modersmål men sen använder man dem till annat. Sen försvarar man även privata initiativ för hemspråksundervisning, t.ex. om man försöker hyra en lokal för att ha hemspråksundervisning så är det jättedyrt att hyra den lokalen. (Man i Stockholm)

Enlig vissa deltagare är situationen ännu värre i småstäderna. De menar att myndigheterna borde kontrollera att reglerna följs. Detta tyder på att skolor utanför storstäderna bryter mot skollagen, något som kanske borde uppmärksammas mer. Hårda sparkrav går ut över barnen, menar flera deltagare.

I praktiken så finns det inte tillgång till hemspråk ute på landsbygden. Jag växte upp med en hemspråkslärare som kunde säga 'hola!'. Det där är också diskriminerande. (Kvinna i Malmö)

Skolornas interna ekonomiska ramar diskuteras som en viktig orsak till att man är mer mån om att få balans i ekonomin än att bedriva en effektiv och bra utbildning för barnen.

De som styr är väldigt angelägna om att följa de ekonomiska ramar de får, men vad gäller de pedagogiska målen är de inte lika ambitiösa. I dag kan jag se barn som är sex, sju år gamla att de kommer att hamna i fängelse. Man blir så otroligt arg. Personalen följer sina ekonomiska ramar, barnen springer och föräldrarna hålls utanför det hela. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna anser dessutom att de invandrades modersmål behandlas styvmoderligt i andra hänseenden. Av Malmös skolelever talar minst en femtedel arabiska. Ändå är det tredje språkvalet i skolan aldrig arabiska.

Arabiskan blir alltid klassificerad som ett hemspråk, vilket man kan läsa en timme i veckan. Men om man vill läsa franska eller ryska så går det bra. (Man i Malmö)

Flera personer pekar på det de kallar den svenskspråkiga chauvinismen, att det finns en övertro på det svenska språket.

Denna övertro sätter stopp för nytänkande, som skulle kunna vara till gagn för invandrade elever. I en del Malmöskolor går femtio procent av niorna ut med betyg som inte kvalificerar dem för gymnasiet. I vuxenutbildningen är de som börjar som analfabeter oftast analfabeter även när de slutar. (Kvinna i Malmö)

Det redovisas också flera exempel på rasism i skolan. Ett ovanligt exempel kommer från Göteborg, där två elever som hade ett religionsprov om islam först fick betygen MVG. Men sedan sänkte läraren betygen med motiveringen att det här var något som eleverna redan kunde: ”Tyvärr måste jag ge dig bara godkänt för du är ju muslim så du kan ju det här”, förklarade läraren för en av eleverna.

Vuxna elever

Även SFI (svenska för invandrare) kritiseras av deltagarna. Främst gäller det förhållandet att alla elever mixas oavsett utbildning och bakgrund. Personer med högskoleutbildning läser svenska tillsammans med analfabeter. En del av deltagarna menade att många utbildade invandrade personer slänger bort sin tid på SFI.

De har kvalificerat sig i sitt eget land och här delas de in i en klass med någon som aldrig har gått i skolan. Och sen är det väldigt svårt att komma in på högre utbildningar och universitet när man kommer med en utbildning med en annan bakgrund. (Kvinna i Stockholm)

Andra menar att blandningen av utbildade och mindre utbildade personer på SFI-kurserna försämrar dessa människors chanser att lära sig språket och de passiviseras. En del menar att bidragssystemet kopplat till SFI-undervisningen gör att en del nyanlända invandrade personer håller sig kvar i svenskurserna längre än nödvändigt.

Invandrades svårigheter att lära sig svenska kan till stor del förklaras med det system, som tvingar nyanlända invandrare att gå länge på SFI. Oftast sätts alla som kommer dit i samma fack, fast på vilka villkor? Folk resonerar som så att om jag läser på SFI kan jag fortsätta leva på socialbidrag, om jag slutar måste jag läsa på Komvux och då måste jag låna pengar. (Man i Göteborg)

Det läggs överdrivet fokus på det svenska språket när det gäller invandrare från vissa delar av världen, som till exempel från Afrika, men inte för andra, anser de flesta deltagarna.

Vi har sett att det funnits väldigt många lärare, läkare och ingenjörer från Afrika och andra länder, som inte får jobb här. I stället importerar man folk från Polen, som inte kan någon som helst svenska och ger dem jobb. Jag menar att det handlar om diskriminering. (Man i Stockholm)

Att människors akademiska examina och meriter från de länder de kommer från nedvärderas är ett annat problem. Men det är inte bara meriter från andra länder som nedvärderas, även godkända examina och behörighet som förvärvats i Sverige går samma öde till mötes. En kvinnlig deltagare som jobbar med diskrimineringsfrågor illustrerar problemet:

Jag får in en hel del klagomål från olika invandrare, som är lärarhögskoleutbildade och behöriga i matte, geografi och historia. Jag känner en man från Liberia, en godkänd lärare, han blev behörig lärare här, men kunde inte få ett enda jobb i kommunen som han sökte. (Kvinna i Malmö)

Det är inte heller problemfritt att gå på högskola eller universitet om man har utländsk bakgrund. Högskoleutbildade med utländsk bakgrund brukar inte få stipendier och anslag i samma utsträckning som infödda svenskar, var en uppfattning i Stockholm. Högskoleprovet är uppbyggt på ett diskriminerande sätt, hävdas under Göteborgs hearing. Det innehåller ord, som invandrade personer inte alls hör i sin vardag. En annan upplevelse av utbildningen är att man som "invandrare" blir betraktad som mindre vetande. Ett exempel berättas av en kvinna som läser på universitetet i Göteborg.

Man märker liksom på människor som kommer dit och föreläser, hur de pratar till en. Som om man är fullständigt dum i huvudet. 'HEJ JAG HETER STINA SVENSSON'. De använder ord som när man pratar med barn, och alla har vi bott här väldigt länge eller är födda här. (Kvinna i Göteborg)

En annan kvinna berättar om föreläsare som uttrycker sig kränkande mot muslimer. Då hon ifrågasatte läraren fick hon hela klassen emot sig. Trots att hon kände sig kränkt och trakasserad har hon inte fått någon hjälp att anmäla det. Hon berättar:

Jag läser på ett magisterprogram på Göteborgs universitet, som heter mänskliga rättigheter. En gång kom en dam från Migrationsverket och föreläste. Hon började prata om att folk från tredje världen lär sig ljuga, eftersom det är inbäddat i deras kultur. Hon påstod att det var framför allt shiamuslimer för det stod i deras heliga skrift att man får ljuga om det gynnar ens sak. Jag visste inte riktigt om jag skulle resa mig eller välta bordet, som jag satt framför. Det fanns lärare där, en av våra professorer satt där, ingen sa någonting. (Kvinna i Göteborg)

En kvinnlig deltagare i Göteborg bekräftar detta och tillägger att barn till immigranter alltför sällan orkar läsa vidare på universitetet

efter allt vad de gått igenom i det svenska samhället. Och de med utländsk bakgrund, som tagit sig till universitetet, får ofta kommentarer från lärare eller andra elever som markerar deras utanförskap, vilket gör att de inte känner sig välkomna, till exempel: "vad bra att du är invandrare som läser på högskolan".

Kräver att skolan ändras

Framtiden ser inte särskilt ljus ut, menar flera deltagare. Många av vittnesmålen är också dystra till sin karaktär. I Stockholm tror deltagarna att det krävs stora förändringar inom skolan för att situationen ska förbättras.

Jag tror att skolan måste öppna sig, de måste ta till sig andra kulturer, andra värderingar, andra sätt att se på saker och ting. Även de familjer som kommer från olika länder med olika seder, dem måste man kunna bemöta med öppenhet och liksom ta itu med och känna igen sina egna begränsningar och fördomar, eftersom det går ut över barnen. (Man i Stockholm)

Det blir inte heller bättre utan snarare värre. Deltagarna tycker sig se en allt större åtskillnad mellan "svenskar" och "invandrare" både i samhället och i skolan, en polarisering.

Det ser man verkligen på gymnasiet. Jag gick på Jakobsbergs gymnasium för tio år sedan, och då var det ganska uppdelat mellan svenskar och invandrare, men det flöt på. Men sen, när jag jobbade där, hade det ändrats något otroligt, de möts liksom inte. Och jag märkte att invandrareleverna var mer "invandriga" än någonsin i sitt sätt att bete sig, i sitt sätt att tala och presentera sig. De hittar någon slags identitet i det där ganska hårda. De här människorna ska sedan ut i det svenska samhället. Men de identifierar sig inte med det svenska samhället. (Man i Stockholm)

En del deltagare menar att personer med invandrabakgrund måste bli mer aktiva för att komma in i samhället och ta plats. Följande citat är en illustration på detta:

Personligen tycker jag att vi inte bara ska kräva av det svenska samhället att vi ska bli accepterade, utan också vår insats som invandrare och våra barn och andra generationens ska bemötas. Det är väldigt viktigt att vi ska synas, höras, göra insatser, medverka och påverka. (Kvinna i Malmö)

Men det finns delade meningar om en sådan inställning och andra menar att det inte i första hand handlar om invandrade personers och deras barns ansträngningar, som är avgörande, utan samhällsliga hinder.

Det är ju ingen som sagt till de här svenska barnen att 'hörru, nu ska du ut i samhället och göra så att din grupp accepteras'. För de yngre människorna som är födda här eller nästan födda här, så känns det ganska främmande att man på något sätt ska vara tacksam eller speciellt duktig för att accepteras. (Kvinna i Malmö)

Det är en form av diskriminering att kräva att vissa måste prestera mer än andra för att bli accepterade, anser deltagarna. Men det är så det fungerar i samhället, särskilt för personer med utländsk bakgrund, menar de.

Jag kan känna att det är en oskriven lag att jag som invandrare, svart eller kvinna, måste bevisa extra mycket att jag är duktigare eller ambitiösare än en svensk student. (Kvinna i Stockholm)

Vetskapen om att diskrimineringen är en del av den svenska skolan är omfattande bland deltagarna. Följande är ett exempel från diskussionerna i Göteborg.

... Lever man i ett ganska slutet samhälle som i Hammarkullen eller Bergsjön eller så, så är det ett samhälle i sig men det första bemötande man har av Sverige är skolan. Där blir man diskriminerad. Och inte nog med det så fortsätter det här, det eskaleras ... som du sade... av syokonsulenten vid Bergsjöskolan. Majoriteten av de vänner som har växt upp och gått på Bergsjöskolan, som jag känner, har blivit diskriminerade av sina syokonsulenter... (Man i Göteborg)

Andra deltagare i Malmös plenum konstaterade bl.a. att:

Syokonsulenter bestämmer ens framtida val mer än ens intresse för högre utbildning. Dom säger vad vi ska göra i stället för att ta vara på egna intressen.

Syokonsulenternas och lärarnas agerande gentemot elever och föräldrar med invandrabakgrund visar hur viktig deras gatekeeping-roll är för elevernas fortsatta utveckling och karriär.

Sammanfattning

Personer med utländsk bakgrund möter redan som barn etnisk diskriminering i skolan i olika former. När barnet lämnar sitt hem och kommer till skolan konfronteras det med vad deltagarna kallar "svenskheten" och den "kristna värdegrunden", som utgör grunden för utbildningen och skolans arbete. Skolan tycks existera i sin "svenskhet" oberoende av den etniska mångfald som finns i samhället. Barnen känner inte igen sig, vilket leder till att skolan åter-skapar klyftan mellan så kallade "svenskar" och "invandrare", hävdar deltagarna i hearingarna.

Skolbarnen möter också etnisk diskriminering i konkret form. Lärare och syokonsulenter hänvisar regelmässigt barn med utländsk bakgrund till yrkesförberedande kurser på bekostnad av teoretiska studier.

Eleverna drabbas även av fördomar och förutfattade meningar hos skolpersonalen. Det görs åtskillnad mellan elever beroende på deras etniska bakgrund. Lärarna har som regel mindre förväntningar på barn med utländsk bakgrund. Man placerar automatiskt barn med utländsk bakgrund i svenska-2-klasser, ibland utan att ens titta på vad de har för kunskaper. Dessutom bidrar skolan till att stigmatisera elever med utländsk bakgrund genom de stereotyper och fördomar som finns om "icke-svenska" hem. Ett exempel är när lärare informerar om Bris och särskilt vänder sig till elever med utländsk bakgrund och låter dem förstå att de löper större risk att utsättas för övergrepp.

Mycket kritik riktar sig mot att de flesta lärare är svenskar med icke-utländsk bakgrund, också i stadsdelar som helt domineras av människor med utländsk bakgrund. Det gör att barnen inte får de förebilder de behöver i skolan och samhället. Lärarna bär också emellanåt med sig fördomar mot elever med utländsk bakgrund och deras familjer. Lärare som kommer till områden, där de flesta invånarna har utländsk bakgrund, har inte sällan synen att dessa elever måste ha problem hemma och försöker uppfostra barnen, vilket kan leda till konflikter med föräldrarna.

Ett annat bekymmer är frånvarande föräldrar. Kontakten mellan föräldrar och skolpersonal fungerar dåligt. Följden blir att föräldrarna isoleras och barnen tar över föräldrarollen.

Flera deltagare oroas över att hemspråksundervisningen skärs ner samtidigt som kvaliteten på svenskundervisningen inte förbättras. Konsekvensen kan bli att eleverna varken lär sig sitt modersmål

eller svenska. En del personer pekar på det de kallar den svensk-språkiga chauvinismen när det läggs överdrivet fokus på det svenska språket. Lärare, läkare och ingenjörer från Afrika och andra länder får inte jobb här med hänvisning till brister i svenska språket. I stället importeras folk från Polen, som inte kan någon som helst svenska. Det uppfattas som diskriminering.

En annan närbesläktad omständighet är att minst en femtedel av Malmös skolelever talar arabiska. Ändå är det tredje språkvalet i skolan aldrig arabiska. Däremot går det bra att välja franska eller tyska.

Även SFI (svenska för invandrare) kritiserar av deltagarna. Främst gäller det förhållandet att alla elever blandas oavsett utbildning och bakgrund. Personer med högskoleutbildning får gå och läsa svenska tillsammans med analfabeter.

En del deltagare menar att de invandrade personernas barn alltför sällan orkar läsa vidare på universitetet efter allt vad de har gått igenom i det svenska samhället. Och de personer med utländsk bakgrund, som tagit sig till universitetet, får ofta kommentarer från lärare eller andra elever som markerar deras utanförskap, vilket gör att de inte känner sig välkomna, till exempel 'vad bra att du är invandrare som läser på högskolan'.

En deltagare tycker sig se en allt större åtskillnad mellan "svenskar" och "invandrare" både i samhället och i skolan. Att det har skett en polarisering under de senaste åren. Elever med utländsk bakgrund är mer 'invandriga' än någonsin i sitt sätt att bete sig, i sitt sätt att tala och presentera sig.

Flera deltagare undrar om det är en oskriven lag att den invandrade befolkningen och deras barn måste bevisa extra mycket att de är duktiga, mer än studenter med icke utländsk bakgrund. Detta uppfattas av deltagarna som en del av den diskriminering som sker i det svenska samhället.

Deltagarna är medvetna om att de får ett visst råd i skolan och på universitetet på grund av att de betraktas som "invandrare" och därför ges de färre chanser att lyckas i samhället. Detta sätt att vägleda människor till olika yrken, beroende på den etniska bakgrunden, skapar i sin tur förutsättningar för en etniskt nischad arbetsmarknad, enligt deltagarna.

5 Politik

Politik är det område med mest skilda åsikter bland deltagarna i hearingarna i de tre storstäderna. Några personer anser att det finns en högre representation av personer med utländsk bakgrund i den politiska sfären än i andra maktsfärer, andra hävdar att det stora flertalet med utländsk bakgrund känner sig utestängda från politiken.

Åtskilliga menar att partierna håller sig med "alibiinvandrare", personer som är synliga utåt men vars reella inflytande i politiken är litet. Det finns också bland deltagarna vetskapen att människor med utländsk bakgrund som engagerar politiskt ofta bara jobbar med integrationsfrågor. Dessa frågor är marginaliserade och segregerade områden inom politiken. Det kan även vara så att personer som inte anses vara "svenska" används när kulturrasistiska budskap skall föras fram.

Kluven bild

De politiska partiernas sätt att ta upp och behandla frågor om invandring och "invandrare" berör inte de problem som kvinnor, män, ungdomar och barn med utländsk bakgrund konfronteras med i det svenska samhället. Det är en av de punkter som särskilt påpekas i hearingarna om frågan om politik och det politiska systemet i Sverige. Följande citat illustrerar en sådan uppfattning om det politiska systemet som förekommer i de tre städerna.

Själv röstar jag, men de flesta ungdomar jag kommer i kontakt med gör det inte. De känner ingen som helst identifikation med det politiska systemet. Det spelar ingen roll hur man röstar, det påverkar inte ens situation. (Man i Malmö)

En viktig punkt i diskussionerna rörde politikens irrelevans för personer med invandrarbakgrund i allmänhet och de som bor i

marginaliserade och stigmatiserade i synnerhet. En del föreslår även att personer med invandrabakgrund måste bojkotta de politiska valen.

De politiska partierna driver inte frågor som är relevanta för invandrare. Därför borde man bojkotta valet för att visa att det politiska systemet inte fungerar. (Man i Stockholm)

Deltagarna menar att det finns flera mekanismen i valsystemet som gör att det politiska systemet inte fungerar tillfredsställande för personer med invandrabakgrund. Inte heller de som ställs upp på valbara listor kommer att ha något inflytande, enligt deltagarna. Följande citat är en illustration.

Det finns partier som är experter på att sätta invandrarnamn på listor före valen. Men efter valet har de inget inflytande. (Kvinna i Göteborg)

Det är dock inte bara yngre och medelålders kvinnor och män som uttrycker missnöjet med det politiska systemet, utan det är också välförekommande bland äldre personer med invandrabakgrund. De äldre som deltog i hearingarna har diskuterat sitt missnöje med det politiska systemet. Dessa deltagare menar att många äldre invandrade personer inte känner sig delaktiga i politiken. Politikerna inte tar upp de behov som äldre personer med utländsk bakgrund har och därför äldre med invandrabakgrund inte är intresserade av politiken i Sverige. Samtidigt uppskattar deltagarna att partierna börjar rekrytera politiker med utländsk bakgrund. De anser att erfarenheten av att ha invandrat och av att betraktas som "invandrare" kan politiskt stödja andra människor som befinner sig i samma situation.

Jag kom ihåg ett tillfälle när en arabisk representant från miljöpartiet kom och pratade i Rosengård. Det var väldigt stor uppslutning. Också många ungdomar kom och lyssnade. Jag kände att han företrädde mina intressen trots att han var arab och jag är perser. (Man i Malmö)

En annan person i Malmö hade varit med i en studie där man undersökt valdeltagande bland personer med utländsk bakgrund. I studien kunde man tydligt se att när det funnits möjlighet att rösta på invandrade kandidater så hade också valdeltagandet gått upp.

Det har skett ett genombrott när det gäller representation av invandrare i den politiska makten under det senaste decenniet. Flera kom-

munfullmäktigeledamöter talar i dag med kraftig brytning. Bara det är en nyhet. Att alla tvingas lära sig lyssna till det.

Ökade antalet politiker med invandrabakgrund i det politiska sfären betraktas inte bara som positiv av deltagarna. Det bär med sig risker också.

Alibi

Deltagandet av personer med invandrabakgrund i politiken har diskuterats mycket i fokusgruppdiskussionerna. Det riktas mycket kritik mot hur det politiska systemet fungerar i det här avseendet. Deltagarna gör skillnad mellan att "finnas i politiken" och att ha politiks makt och inflytande. En del menar att man sätter "invandrararnamn" på vallistor för att "fiska" röster:

Det är så mycket röstfiskande. Sätt en invandrare på listan så röstar vi.
(Kvinna i Göteborg)

Eller som deltagarna i Stockholm uttrycker det:

Partierna använder sig av invandrare för att de ska komma och kryssa.
(Man i Stockholm)

Det framförs även andra motiv för att inkludera personer med invandrabakgrund i kandidatlistor. Man kan öka legitimiteten för sitt parti exempelvis, som sammanfattades på följande sätt.

Partierna försöker skapa någon slags legitimitet genom att få in utländska namn på sina valsedlar. Men när de blir invalda får de ingen makt utan blir suppleanter eller ledamöter. (Man i Göteborg)

Politiker med invandrabakgrund syns sällan i maktpositioner inom politiken, enligt deltagarna.

Man ser inte människor med utländsk bakgrund på viktiga poster.
(Man i Malmö)

Deltagarna diskuterat "alibifenomenet" som en deltagare kallar det. De menar att partierna håller sig med "alibiinvandrare", personer som är synliga utåt men vars reella inflytande i politiken är väldigt litet. Efter att ha varit politiskt aktiv i socialdemokraterna i tre år fick till exempel en deltagare i Malmö höra följande kommentar

från kommunfullmäktiges ordförande och beslutat att hoppa av politiken:

”Tänk om vi inte hade haft några invandrare, då hade det varit tråkigt på våra festivaler”. När han hade sagt det slutade jag med politiken. Jag ville inte vara någon prydnad i den politiska sfären. (Man i Malmö)

Många deltagare som aktivt har försökt arbeta politiskt har känslan av att de är intressanta endast när det är val. Då kan deras engagemang komma ifråga, men för det mesta bara i sammanhang utan betydelse. Deltagarna menar att ”invandrarfrågor” används instrumentalt av politiska partier och det behövs andra arbetsformer för att få politisk makt och inflytande. Vad en kvinnlig deltagare i Stockholm säger är ett typiskt exempel för diskussionerna:

... när politikerna kommer till makten glömmer de det [”invandrarfrågor”]. Det behövs en folklig kraft i samhället oberoende av riksdagspartierna som pressar partierna. (Kvinna i Stockholm)

Uppfattningen att partierna använder sig av politiker med utländsk bakgrund innan valet för att vinna röster från utsatta område, där människor inte känner igen sig i den svenska politiken, är utbredd. Deltagarna tror att partierna internt fördelar frågor och arbetsuppgifterna efter etnisk tillhörighet. Personer med invandrarbakgrund tvingas mer eller mindre att arbeta med ”invandrarfrågor”.

Det finns särskilda invandraravdelningar i partierna. Men de får inte medverka tillsammans med svenskarna. (Kvinna i Göteborg)

Deltagarna menar att politiskaktiva med invandrarbakgrund används oftast i det praktiska partiarbetet.

Jag har ett exempel på en kille från Gambia som läste politik på universitetet. Han fick aldrig någon möjlighet att verkligen delta i det politiska arbetet i partiet. Men så fort det skulle delas ut broschyrer var han välkommen. (Man i Malmö)

Partiernas intresse för att engagera personer med invandrarbakgrund i det politiska arbetet och även bland deras kandidater har ökat under senare år. Men detta är inte i sig ett tecken på förbättringar för ”invandrargrupperna”, enligt deltagarna. Att ha personer med invandrarbakgrund i politiken och att ta försvara dessa gruppers intressen är två olika saker.

Partierna vill gärna ha invandrare som representanter, men det är inte för att försöka få in någon slags invandraperspektiv utan snarare letar

man efter såna personer som man kan inlemma i de redan existerande funktionerna, såna bekväma invandrare. Det är nästan så att de utnyttjas. (Man i Stockholm)

Deltagarna menar att partierna använder sig av olika knep för att marginalisera politiker med invandrarbakgrund genom att ge dem specifika och oftast marginella och symboliska roller i partiet.

Jag kommer ihåg att vissa politiska partier har särskilda invandrarråd eller invandrarområden, där invandrare sitter och snackar och dricker kaffe, medan i nästa rum där sitter politikerna och diskuterar mycket viktigare saker. (Man i Göteborg)

Detta är en strategi som enligt deltagarna är både politiskkorrekt och oproblematiskt för dem. Som en kvinnlig deltagare i Malmö sammanfattat det ”partierna tar en eller annan invandrare för att visa att de har invandrare i sin krets.”

Deltagarna menar att trots partiernas propaganda kommer sällan någon ”invandrapolitiker” att sitta i kommunfullmäktige eller landstingsfullmäktige. En kvinnlig deltagare som kommer från Botkyrka i Stockholm berättar att många människor kom till valmötena när det fanns många utländska namn på socialdemokraternas listor. Hon tillägger:

Men ingen av dem kommer att få plats i kommunfullmäktige eller i landstingsfullmäktige eller i andra viktiga funktioner. Ni vill bara ha våra röster! (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna är också övertygade om att partierna använder sig av personer med invandrarbakgrund för att driva diskriminerande och kulturrasistisk politik. Den allmänna uppfattningen i hearingarna var att partierna letar efter ”invandrare”, men bara till vissa funktioner, särskilt för att hantera integrationsfrågor. En kvinna i gruppen uttryckte det så här:

Den viktigaste rollen är att vara blatte för då ursäktar man nästan allt. Om man tittar på folkpartiet och Mauricio Rojas så är han deras alibi för all deras rasism bara för att han är blatte. Det känns inte bra att arbeta på det sättet. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna i Göteborg och Stockholm gav också exempel på samma företeelse och den nämnda personen och ett par andra debattörer med invandrarbakgrund nämndes ofta.

Diskriminerande institutionella ramar

Flera deltagare vittnar om hur svårt det är att föra fram kritik inom partierna och i det politiska systemet över huvud taget. Man riskerar att bli utstött om man kritiserar ledningen, hävdar flera deltagare. Det finns frågor som är väldigt angelägna för människor som betraktas som ”invandrare”. Flera deltagare med delvis egna erfarenheter av politiskt arbete hävdar att dessa personer förändras när de blir invalda.

Invandrare som börjar göra sig obekväma belägger de med munkavel eller så blir de undanskuffade på olika sätt. De människorna har det svårt. De är inne i någon slags politiskt system, men de vill inte försvinna. Hur ska de kunna trygga sin position och samtidigt föra ut sin politik? (Man i Malmö).

Man är så rädd att förlora det man fått så man vågar inte driva det som man gjorde när man var utanför. (Kvinna i Göteborg)

Kvinnliga politiker med invandrarbakgrund har det ännu svårare, enligt vissa kvinnliga deltagare. Här samvarierar kön och etnicitet.

Speciellt om man är invandrare och kvinna måste man kämpa tredubbelt så mycket för att tas på allvar. (Kvinna i Malmö)

Vetskapen om att politisk makt i Sverige utövas inte bara av partierna utan också av tjänstemän som är tillsatta och utnämnda av politikerna, var väl utbredd bland deltagarna. Det kan göra det svårt att se vem det är som har den verkliga makten bakom den representativa maktfasaden. Detta gör att även om invandrarna blir politiker och mot alla odds börjar föra upp frågor som gynnar diskriminerade och exkluderade grupper i samhället på det politiska dagordningen, är det inte självklart att det ger någon effekt, enligt deltagarna.

När det gäller invandrare och politik diskuterar man nästan bara representation men inte makt. Men makten utövas i hög grad av tjänstemännen. Och där finns nästan bara etniska svenskar. Så på det sättet blir det här representationspratet av invandrare lite av ett alibi. När någon klagar kan man visa att här finns tre, fyra förtroendevalda invandrare. (Man i Stockholm)

De deltagare som arbetar politiskt har en mer positiv syn på politiken även om de tycker att arbetet är både tungt och krävande. En del av deltagarna som är politiskt aktiva anser att politiska representanter med utländsk bakgrund verkligen kan uträtta något, både

för ”svenskar” och ”invandrare” när de kommer in i fullmäktige och nämnder. En del ser sig inte som ”invandrare” och tycker inte att de är valda för att de har invandrabakgrund.

Jag tror man ska vara lite försiktig när man säger att förtroendevalda invandrare inte gör någonting. Först och främst är jag inte vald för att jag är invandrare. Jag har inte tvingat invandrare att rösta på mig och jobba för deras intressen bara, eller hur? Jag är förtroendevald för alla som tror att jag kan göra någonting, oavsett om de är invandrare eller svenskar. Så den politiken jag jobbar för är lika för alla. (Kvinna i Göteborg)

Andra politiskt aktiva som deltog i hearingarna har en annan attityd och menar att man inte ska lämna politiken bara för att det finns problem utan i stället stanna kvar och kämpa. Men samtidigt bekräftar dem bilden av det svåra situation många politiker med invandrabakgrund har inom politiken.

Man ska stanna och försöka påverka detta. Vi måste vara modiga och tala om för våra partivänner vad de håller på med. Vi är trötta på att bli utnyttjade. För att när ni vill vinna valet ropar ni på oss. Vi kommer och ni vinner valet, men sedan då? Om två år är det val igen. Då kommer alla partier att hoppa på oss invandrare. (Man i Malmö)

En manlig deltagare i Stockholm som arbetar politiskt är av en avvikande åsikt och hamnar i diskussion med andra deltagare. Han säger att:

Det finns utrymme för invandrare inom partipolitiken. De här invandrarna som lyckas får ibland poster som kan fungera som förebild för andra. Det finns ett stort intresse för ens tankar inom partipolitiken. (Man i Stockholm)

Andra deltagare kontrar med att säga ”frågan är bara vad det här stora intresset ligger i”. De menar att partiernas intresse är sällan för dessa personers ”tankar”.

Indirekt demokrati

Den svenska formen av demokrati diskuterades också i grupperna. Många av dem som medverkar i samtalen berättar att de är vana vid en mer direkt form av demokrati än den som utövas i Sverige.

Jag tycker att vi från Latinamerika har problem med politik i Sverige. Det man diskuterar är representativ demokrati och inte direkt demo-

krati. Vi är vana vid att kämpa direkt. Kopplingen mellan det civila samhället och staten är starkare här. Jag tror att vi invandrare har stora problem med att komma in på den politiska arenan i Sverige beroende på det perspektiv vi har på demokrati och politik och vilken roll de politiska partierna och det civila samhället har i förhållande till politiken. (Kvinna i Malmö)

Frånvaron av inflytelserika NGO:s (nongovernmental organizations), organisationer som driver politiska frågor vid sidan om partierna och makten, förbryllar också.

Det är så strukturerat i Sverige. Politiken är något som partierna och politikerna gör och som medborgarna röstar om vart fjärde år. (Man i Stockholm)

Om man inte tillhör ett parti är det väldigt svårt att agera i det civila samhället. Man måste vara institutionaliserad för att ha något att säga till om här. (Man i Malmö).

Man måste försöka att finnas överallt. Så många som möjligt ska vara med i olika grupper där det bestäms olika saker bara för att lyssna. Men problemet som vi har är att folk är trötta på att jobba ideellt. (Kvinna i Malmö)

Många av dem som invandrat till Sverige var politiskt engagerade i sina respektive länder. De söker sig till olika partier men har svårt att ta sig fram.

Man har inte det nätverket i partier och föreningar. Att få komma in och lära sig var och hur man ska jobba och hur man skaffar sig en position i partiet. (Man i Stockholm)

Deltagarna menar också att de existerande politiska institutionella ramarna bestämmer formen för politiskt engagemang och arbete.

Vi har inga möjligheter att starta några rörelser på grund av hur det demokratiska samhället fungerar här i Sverige. Det är mycket svårt att starta något som inte följer de svenska mallarna för hur man är aktiv inom politiken. (Kvinna i Malmö)

Den råder en ökade misstänksamheten mot personer med invandrarbakgrund och deras politiska engagemang. Det är lätt i dessa dagar att stämpla någon för bl.a. terrorism, enligt en del deltagare. Detta leder till att det politiska engagemanget krymper.

Om vi börjar organisera oss så som vi gjorde i våra hemländer skulle vi bli terroriststämplade... Jag har en avsikt med att säga så. När antiter-

roristlagstiftningen kom så var det en massa organisationer som direkt blev terroriststämplade. (Man i Göteborg)

En slutsats som fördes fram var att organiseringen av de frågor som berör särskilda grupper i samhället saknas. I Göteborg sammanfattades detta av plenumet på följande sätt:

Maktlöshet, att man som invandrare inte är enad som grupp vilket då innebär att det är små grupper som är splittrade så vi inte kan påverka. Så vi har pratat om detta att vi har mer eller mindre gemensamma problem så det skulle vara bra om man kunde enas för att kunna påverka nånting.

Frågan om brist på politiskt samarbete över partigränser och utanför partiväsendet bland personer och organisationer med invandrarbakgrund var ett oftast förekommande tema som enade deltagarna i plenumet.

Internationella konventioner

Det bekymrar många deltagare att frågor om mänskliga rättigheter har sådan liten plats i Sverige. Det är som om internationella överenskommelser gäller i tredje världen men inte i det här landet.

Det är svårt att tänka sig en civil rights-movement i Sverige på det sätt som funnits i USA och som startades av jurister. I Latinamerika är hela människorörelsen starkt pådriven av jurister. Jag har sett hur jurister utbildas här i Sverige. När jag presenterade min avhandling om kränkning av mänskliga rättigheter i Argentina under sista diktaturen så tyckte de att den var för politisk ... Jurister skulle behöva utbildas i den tvärvetenskapliga approachen. Vi invandrare har ett annat perspektiv på hur juridik och lag skall tillämpas. Mänskliga rättigheter tillämpas inte här. Det internationella rättssystemet spelar ingen roll här i Sverige. Vi har använt FN för att kräva våra rättigheter som invandrarminoritet och att de rättigheterna skall respekteras på den nationella nivån. Men det låter sig inte göras här i Sverige. (Kvinna i Malmö)

En del uttrycker pessimism inför framtiden och säger sig vara maktlösa inför det svenska diskriminerande systemet. Följande citat är ett exempel:

Alla de här internationella överenskommelserna gäller överallt i tredje världen men inte i Europa. Det är för stort för mig som blatte. Jag vet att jag aldrig kommer att vinna mot det. Jag visste inte ens att det finns

en antidiskrimineringsbyrå i Malmö. Det här med internationella konventioner känns väldigt långt bort för mig. (Kvinna i Malmö)

Sammanfattning

Det riktas mycket kritik mot hur det politiska systemet fungerar i dag. Framför allt mot fenomenet att personer med utländsk bakgrund bara finns med som namn på vallistor, inte som aktörer i politiken.

Inte så få menar att partierna håller sig med ”alibiinvandrare”, personer som är synliga utåt men vars reella inflytande i politiken är väldigt litet.

Men politik är det område där det finns mest skylda åsikter bland deltagarna i hearingarna i de tre storstäderna. Några personer anser att det finns en högre representation av personer med utländsk bakgrund i den politiska sfären än i andra maktsfärer och att de utför ett viktigt arbete. Andra hävdar att det stora flertalet av dessa känner sig utestängda från politiken. Det finns också en uppfattning att personer med utländsk bakgrund förändras när de kommer in i politiska partier och varken tillåts eller ger möjligheten att lyfta fram viktiga frågor som berör personer med utländsk bakgrund.

Flera deltagare som är aktiva i partipolitiken vittnar om hur svårt det är att föra kritik i partiledningar och i det politiska systemet i Sverige. Den svenska formen av demokrati diskuterades också i grupperna. Många som har invandrat till Sverige har gjort det på grund av sina politiska ställningstaganden och de är vana vid en mer direkt form av demokrati än den som utövas i Sverige.

En del deltagarna menar att det är nu lätt att bli stämplade som terrorist om man arbetar politiskt på ett sätt som inte passar i de ”svenska mallarna” för politiskt engagemang.

Trots missnöje med det politiska systemet, genomsyrade ett påfallande intresse för politiskt engagemang både i fokusgruppdiskussionerna och i plenumen i alla tre storstäderna.

6 Medier

Etnisk diskriminering sker inte endast genom att utestänga personer med utländsk bakgrund från möjligheten till bl.a. arbete, politiskt engagemang och att få bo där man vill. Diskrimineringen sker också genom hur personer med utländsk bakgrund framställs i massmedierna. En central slutsats i hearingarna är att svenska medier bidrar till att reproducera stereotyper av personer med utländsk bakgrund och andra etniska grupper. Medierna ger en negativ bild av invandrade personer och de länder de kommer ifrån. Denna negativa bild formas av medierna genom att fokusera på människor med utländsk bakgrund, som skapare av problem för det "svenska" samhället. Det anser deltagarna i hearingarna om medierna i Sverige.

Mediernas ensidiga bild bidrar i sin tur till segregeringen i samhället. Den främjar även fördomar och en vardaglig form av rasism. Det behövs fler personer med utländsk bakgrund som journalister och mediernas makt måste granskas hårdare, var den allmänna uppfattningen i samtalen

Väcker känslor

De svenska massmedierna väcker starka känslor hos hearingdeltagarna i storstäderna. Många vittnar om ökad hjärtklappning och ilska så fort de slår upp en tidning eller tittar på nyhetsprogram i teve. De flesta är överens om att medierna ger en överdrivet negativ bild av personer med utländsk bakgrund, invandring, förorten och de invandrades hemländer, vilket underbygger en vardagsrasism. Deltagarna diskuterade bl.a. den obalans som finns i mediernas rapportering om "invandrare" och "svenskar":

Det är en negativ bild av invandrare som presenteras i media för det mesta. Det tar väldigt mycket mer plats i medierna om invandrare ställt till någonting än om svenskar gjort det. (Kvinna i Göteborg)

Medierna fokuserar bara på människors etnicitet när det gäller personer med utländsk bakgrund, vilka anses skapa problem för det "svenska" samhället. Medierna beskriver dem på ett negativt sätt, menar deltagarna. Enskilda personers gärningar rapporteras olika beroende på om man är "invandrare" eller "svensk".

Medierna skildrar enskilda invandrare på ett negativt sätt, vilket i förlängningen drabbar hela invandrargruppen. (Man i stockholm)

I Malmö berättar deltagare att de inte vill läsa Sydsvenskan längre, trots att de får den i brevlådan hem. Bara undantagsvis skriver medierna om diskriminering och andra problem som invandrade personer och deras barn möter. Desto oftare kopplas utländsk bakgrund till problem av allehanda slag. Ibland sker det heltoreflekterat. När ett integrationspris skulle delas ut i Lund gick det till en förening som arbetade med fritidsverksamhet i Norra Fäladen, där många personer med utländsk härkomst bor. Då skrev tidningen att "där jobbar dom med problembarn", som om det var självklart att barn med icke "svensk" bakgrund är detsamma som barn med problem. Tidningen skrev det utan att fråga någon på platsen, trots att det handlade om vanlig fritidsverksamhet, påpekar deltagare därifrån.

Detta är en iakttagelse som går igen i de olika storstäderna.

Det är alltid den här negativa bilden... På något sätt känns det som att det finns något system, som måste framställa de här områdena som problemområden. Svenska medier har aldrig varit neutrala i den här frågan. (Kvinna i Göteborg)

Detta var ett återkommande tema i fokusgruppdiskussionerna och i plenumen. Deltagarna betonade "en slagsida" i både rapporteringen om personer med invandrarbakgrund och om marginaliserade och stigmatiserade områden.

Överdrifter

Vid sidan av ensidigheten är överdrifterna något som väcker reaktioner. Om ungdomar i Rosengård har bråkat skrivs det med stora bokstäver att "invandrarungdomar" skapar problem. Deltagarna i de olika städerna presenterade flera exempel på den bild som ges av medierna om "invandrare".

Det är den bilden som de har av oss, att vi bara ställer till problem och att de ska behandla oss som probleminvånare. (Kvinna i Malmö)

Nästan alla händelser, där personer med invandrarbakgrund är inblandade, görs till en "nyhet", debattämne och samhällsproblem.

... inte alla i samhället får den sortens mediala uppmärksamhet... i Västerås gick en grupp nazister runt och slog sönder fönstren på skolor och sjukhus. Enligt DN kostade det en miljon kronor bara på en skola. Och det blev inte något stort reportage. Det har inte blivit någon samhällsdebatt, ingenting. Men däremot i Rosengård var det några invandrare som slog sönder en skola. Då blev det en hel samhällsdebatt. Alla, från ministrar till deras klippare, diskuterade det och Sveriges television skickade dit en hel del journalister och debattörer och sände ett direkt debattprogram därifrån. (Man i Stockholm)

Ett problem är, anser många deltagare, att medierna titt som tätt betonar den utländska bakgrunden som en markör i beskrivningen av nyheten. Om det skrivs om en som anses ha den "riktiga svenska" bakgrunden sägs ingenting om bakgrunden, men om det gäller en person med utländsk bakgrund så påpekas att det är en kurd eller etiopier, eller att det är en person som har "svenskt medborgarskap". Några deltagare hävdar till och med att medierna medvetet väljer bilder av invandrade personer med skägg och dålig klädsel.

Medierna använder dessutom stereotyper av den invandrade befolkningen, där den typiska bilden av en invandrad person är av en misslyckad och svag person. Det sker även under subtila former som till exempel:

... 'en man som är svensk medborgare mördade en kvinna'... Varför sägs att mannen är svensk medborgare? Jo, därför att det implicit handlar om en man som har utländsk bakgrund. (Man i Stockholm)

Mordet på Fadime Sahindal diskuterades också som ett avskräckande exempel. Framför allt riktade sig kritiken mot mängden artiklar och nyhetsinslag om mordet.

Det finns tusentals kurder i Sverige. Hur många kurdiska pappor mördar sina barn? En gång! Och det har skrivits om det i massmedierna i veckor, månader och år. Det förstår jag inte. Det är vansinne! (Man i Malmö)

Diskussionerna var genomgående kritiska till rapporteringen av "hedersmord", som betraktas som en "invandrarproblematik" utan nyanser. Man såg rapporteringen och debatten snarare som en markör för åtskiljande mellan "vi" och "dem" än som diskussioner för att öka förståelsen om orsakerna och motverka dem.

I Göteborg konstaterades också i plenumet att:

... man fokuserar ofta mer på bakgrunden när man skriver en nyhet än på själva händelsen. Och det blir så fel. Och det gör man bara för att visa invandrare i en negativ bild... ge en negativ bild av invandrare.

Diskussionerna är stundtals heta och ger bilden av en medial konspiration mot vad deltagarna kallar "invandrarna". Medierna betraktas som majoritetssamhällets bildförmedling genom vilken personer med invandrarbakgrund framställs som "avvikare", "kriminella", "hedersmördare", "oärliga", "fula", "terrorister" etcetera. Detta genomsyrar fokusgrupp- och plenumdiskussionerna.

Skapar rasism

Deltagarna har också reflekterat över konsekvenserna av den ensidiga rapporteringen i medierna. De anser att den bidrar till ökad segregering och att den underbygger en vardagsrasism. Det sägs till och med att medierna är det viktigaste instrumentet för att främja vardagsrasism.

Det bidrar till segregeringen. Det finns många svenskar som inte har någon som helst kontakt med invandrare. Media är deras enda sätt att få veta något om invandrare, och där presenteras de med en bild som späder på deras rädsla. (Kvinna i Göteborg)

Deltagarna menar, att förutom de vanliga medborgarna även rasistiska grupper använder sig av de etablerade mediernas ensidiga och ibland rasistiska rapportering om personer med invandrarbakgrund:

En del av artiklarna eller skrivandet främjar rasismen direkt. De rasistiska grupperna använder sig av det. (Kvinna i Stockholm)

De positiva sidorna med invandringen och de ”kulturella rikedomar” som personer med invandrarbakgrund erbjuder Sverige nonchaleras och vad som blir kvar är en negativ bild, som förstärker fördomarna, menar en del deltagare:

Bilden av folk med utländsk bakgrund är väldigt dålig. Jag menar att media inte speglar den positiva bilden, som man kommer med när det gäller kulturella rikedomar och allt som vi invandrare bidrar med. Så det är ju en grej som främjar fördomar och främlingsfientlighet. (Kvinna i Malmö)

Ett exempel togs från bevakningen av flygplanet, som kapades i Västerås, där medierna sade att det var en ”invandrarkille” som låg bakom.

Pappan är från Tunisien, mamman är svensk, men killen har fötts i Sverige. Han är svensk, men i massmedia kallar dom honom för arab. Det är också makt, massmedia är makt. Jag blir förbannad när de kallar honom invandrare eller arab. (Kvinna i Stockholm)

Kanske som en följd av den ensidiga rapporteringen har högerextrema åsikter fått en allt större plats i medierna. Sverigedemokraterna och andra främlingsfientliga partier är ”med i leken igen”, påpekas i en del diskussioner. Vissa organiserade rasistgrupper använder närradion för att sända rasistprogram. I Malmö undrar några deltagare vad det betyder att det bara finns borgerliga dagstidningar i regionen kvar numera sedan socialdemokratiska Arbetet lagts ned. ”Det finns inga socialistiska eller vänstermedia idag”, säger en deltagare och menar kanske att vänstertidningar ger en mer rättvis bild av invandrade personer.

Hela bunten är ju moderater. Självklart vill de inte ha oss här och därför har de inget intresse själva av att vi finns. Varför ska de skriva om oss? (Man i Malmö)

I Stockholm föreslås att kanske är det så att folk i allmänhet vill läsa den bild, som medierna ger av dem som har utländsk härkomst. Ylva Brunos bok ”Nyheter från gränsen” diskuterades i Göteborg. Boken beskriver mediernas stereotypa bild av ”invandrare”, en bild många känner igen sig i.

Hon konstaterar att det är ett starkt ”vi och dom”-perspektiv i svenska medier. Och när vi pratar om dom eller när de använder dom i positivt syfte så är det dom stackars flyktingarna, som just har kommit hit, som är i asylprocessen och inte får uppehållstillstånd. Sen när dom får

uppehållstillstånd så slutar dom existera i media. Och det är ett exempel på rasismen i medierna. (Kvinna i Göteborg)

En deltagare hävdar att mediernas beskrivning av invandrade personer har ett bestämt syfte: att beskriva dem som annorlunda.

Om jag tittar på teve så tänker jag så här: i 'Efterlyst' brukar man se invandrarkillar, sedan i 'Idol' kan invandraren sjunga och dansa, det är inte så hotande liksom. Och Zlatan är från förorten, han pratar på ett speciellt sätt. Han är kaxig, han är representanten för alla oss som bor i förorten. Han får ju alltid den där negativa uppmärksamheten. (Kvinna i Malmö)

Rapporteringen om Zlatan och andra idrottsstjärnor med invandrarbakgrund diskuteras i många grupper. En del gav Ludmila Engkvist som ett exempel på mediernas etnocentriska rapportering. Som en man i Stockholm uttrycker det:

Så länge hon var bra och inte fuskade var hon svensk, och hon trodde själv det också, men så fort hon gjort något dumt då blev hon "före detta sovjetiska medborgaren" och hennes misstag rapporterades som annorlunda.

Mediernas makt

Deltagarna i de tre städerna tar mediernas inflytande på högsta allvar och förstår hur dessa kan försvåra situationen och möjligheterna för personer med utländsk bakgrund.

Media har sån fruktansvärd makt. När man skriver om en händelse så är det tydligen väldigt vanligt att man skriver var människan kommer ifrån. Det gjorde man inte förr. Eller så skriver man att den här personen ska utvisas eller avvisas så att alla ändå förstår att det här inte är en svensk. (Man i Göteborg)

Medierna betraktas i diskussionerna som majoritetssamhällets megafon som "finns till för svenskar". Denna slutsats dras av deltagarna. Följande citat sammanfattar diskussionerna:

Medierna representerar majoritetssamhället och finns bara till för svenskar... samtidigt tar de inte upp när människor blir diskriminerade, alltså det döljs. (Kvinna i Malmö)

Ett exempel hämtades från seminariet *Välfärd för alla* som anordnades i Malmö i höstas. Malmö stad hade bjudit in olika forskare. De kom fram till att välfärden inte fungerade tillfredsställande för

alla. Istället för att arbeta för att den invandrade befolkningen ska anpassa sig skulle det behövas strukturella förändringar av systemet för att komma till rätta med problemen, ansåg forskarna.

Dagen efter stod det i tidningen med stora rubriker att Valfärd för alla godkändes av alla forskare. (Man i Malmö)

Valfärd för alla är ett åtgärds paket, som alla myndigheter ställt sig bakom. Det syftar bland annat till att sänka arbetslösheten och förbättra skolan. Men deltagarna berättar att pengarna (2,2 miljoner kronor under två veckor) hade ”använts till att placera kameror runt om i stan, lysa upp hus och skapa praktikplatser”.

Medierna borde ta ett större ansvar för konsekvenserna av sin rapportering. Det är de flesta deltagarna överens om och de undrar om medierna över huvud taget reflekterar över sin roll för ökande arbetslöshet och diskriminering av personer med invandrabakgrund i det svenska samhället.

Jag kan tänka mig att det inte är väldigt meriterande om någon bor i Bergsjön och söker jobb. Därför att Bergsjön alltid svartmålas i medierna. Det är samma sak med Hammarkullen. (Man i Göteborg)

Om bilden av förorten är negativ så är bilden av de länder som invandrade personer kommer ifrån minst lika negativ.

Det är precis som det är om våra länder, som vi kommer ifrån. Vi hör inte något positivt om Iran eller om Afrika. (Man i Stockholm)

Och när Afrika beskrivs så beskrivs det som ett enda land.

... där det finns hiv och aids, svält, katastrofer och politiska konflikter. Det är det enda man ser! (Kvinna i Göteborg)

En man från Iran i Göteborg berättar att han stannar upp varje gång han ser något om Iran i svensk teve. Oftast är det bara någon enstaka bild som förmedlas.

Jag blir helt uppskruvad liksom. Men det är det jag får från Iran, om det inte är något Ayatollareportage, vilket jag inte är intresserad av. Jag vill veta hur folket har det i Iran. Svensk media kan inte tillgodose det behovet.

Det kan däremot den radio och teve som produceras i Sverige av föreningar grundade på etnisk tillhörighet. De ger den mest trovärdiga bilden av de länder dessa människor kommer ifrån, anser en del deltagare.

Men tyvärr får inte dessa medier något stöd från svenska staten, vilket gör att kvaliteten blir lidande. (Man i Göteborg)

Ett annat problem är att sådana sändningar bara beskriver vad som pågår i dessa länder, inte det som påverkar invandrade personers sociala, ekonomiska och politiska situation i Sverige.

Motstånd

Deltagarna diskuterade också olika strategier för att göra motstånd mot mediernas bilder. Användandet av parabeln kan ses som en markering mot svenska medier, hävdas i Göteborg. Internet är ett annat alternativ, men som en man i Göteborg påpekar "Internet har inte tillräckligt stor räckvidd bland oss i förortererna".

De flesta är ense om att det behövs fler journalister med utländsk bakgrund.

Vad som skulle behövas är ju att få in fler invandrare som kan producera nyheter. Men det räcker inte i sig eftersom arbetsituationen måste förändras på olika sätt för att man ska komma till rätta med problemet. (Man i Malmö)

Strukturen måste också förändras, anser flera deltagare i de tre städerna.

Man ska komma ihåg att så länge nyheterna produceras för att man ska tjäna pengar så kommer man ju att fortsätta sälja lättkonsumerade nyheter. Och det är ju nyheter som ofta bekräftar de fördomar människor har och som är lite sensationsinriktade. (Kvinna i Göteborg)

En lösning är att kvotera in flera människor med utländsk bakgrund på journalisthögskolorna, menar många. Redaktörerna – de flesta är "vita" svenska män utan kontakter bland den invandrade befolkningen – bär det yttersta ansvaret för vad som skildras i tidningarna och hur det presenteras. Stockholms hearing diskuterade bl.a. detta. En deltagare där uttryckte det så här:

Ofta är det vita män, som bor i områden som inte har kontakt med den nya världen, som de inte har mött. De har inget umgänge med invandrade människor oavsett bakgrund, klass eller kön. Och sedan läser de inte så mycket om den nya forskningen. När något blir aktuellt ringer de till någon som säger det de redan själva har bestämt. Om någon annan har någon annan åsikt kommer det inte ut. (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna anser att ”experter”, som ”säger vad medierna vill att de ska säga” och som flitigt används av medierna, är ett problem för den negativa bilden som produceras av personer med invandrarbakgrund. Medierna använder sina ”experter” selektivt och de som har andra åsikter än medierna exkluderas från debatten.

Personer, som kritiserar makteliten, tillåts inte komma fram i svenska medier. (Man i Malmö)

En del deltagare försvarar den journalistiska friheten och menar att de har ”absolut rätt att skriva vad de vill”, men att problemet är att de väljer att skriva på ett visst sätt som är konsekvent negativt för vissa grupper i samhället.

Jag vet inte hur vi kommer åt den strukturella diskrimineringen. Journalister har absolut rätt att skriva vad de vill, och det som oroar mig mest i Sverige är inte så mycket vad de skriver om invandrare utan vad de inte skriver om invandrare. När resten av världen beskrivs, det som ligger utanför Sverige, ges bilden av krig och konflikter, resten av världen fungerar inte. De positiva saker som händer i världen – för de händer – kommer aldrig fram, aldrig. (Man i Göteborg)

Medierna måste granskas hårdare och mediernas makt ifrågasättas, hävdar många.

Mediernas makt är alldeles för stor... Medierna gör vissa folkgrupper mycket illa. Hur kan man stämma dom? (Kvinna i Göteborg)

Den invandrade befolkningen har emellertid makt som konsument. Man kan protestera mot mediernas sätt att beskriva dem genom att inte köpa och läsa deras tidningar, uttryckte många deltagare i de tre städerna.

Sammanfattning

De flesta deltagare är överens om att medierna ger en överdrivet negativ bild av personer med utländsk bakgrund, invandring, förorten och de länderna dessa människor kommer ifrån. Dessutom beskriver medierna den invandrade befolkningen som skapare av problem. Vidare skildrar medierna enskilda personer med utländsk bakgrund på ett negativt sätt, vilket i förlängningen drabbar hela den invandrade befolkningen i Sverige.

Vid sidan av ensidigheten är överdrifterna något som väcker reaktioner. Om ungdomar i Rosengård eller Rinkeby har bråkat

skrivs det med stora bokstäver, eftersom media driver på, genom en inbyggd stereotyp, att ”invandrarungdomar” skapar problem.

Nästan alla händelser där personer med invandrabakgrund är inblandade görs till ”nyheter”, debattämnen och samhällsproblem. Diskussionerna är stundtals heta och ger bilden av en medial konspiration mot vad deltagarna kallar ”invandrarna”. Medierna betraktas som majoritetssamhällets bildförmedling genom vilken personer med invandrabakgrund framställs som ”avvikare”, ”kriminella”, ”hedersmördare”, ”oärliga”, ”fula”, ”terrorister” etcetera. Detta genomsyrar fokusgrupp- och plenumdiskussionerna.

Följden av detta blir att medierna bidrar till en ökad segregering. Deltagarna anser också att dessa främjar en vardaglig form av rasism. Mediernas makt är skrämmande, anser många deltagare. De flesta är ense om att det behövs flera journalister med utländsk bakgrund. En lösning är att kvotera in fler personer med utländsk bakgrund på journalisthögskolorna. Medierna måste också granskas hårdare och mediernas makt ifrågasättas.

7 Polis och rättsväsende

Merparten av deltagarna i alla tre hearingarna uttrycker stor skepticism, rädsla och misstro mot polisen och rättsväsendet i Sverige. En allmän uppfattning är att polisen och rättsväsendet behandlar personer med utländsk bakgrund – de som anses vara annorlunda när det gäller hudfärg, brytning eller bakgrund – på ett hårdare och mer orättvist vis än de med icke utländsk bakgrund. Några deltagare kan till och med vittna om hur de och bekanta till dem av polisen har utsatts för provocerat våld, tortyrliknande misshandel och kränkningar med rasistiska uttryck. Många uttrycker också en känsla av uppgivenhet, eftersom det finns en uppfattning om att de invandrade personernas vittnesmål är mindre trovärdiga än andras. Ett annat problem som lyfts fram är att polisanmälningar, gjorda av personer med utländsk bakgrund, nonchaleras av myndigheterna.

Det finns enbart ett fåtal forskningsstudier i Sverige beträffande detta ämne men de som finns bekräftar de här erfarenheterna. I andra länder, som till exempel USA och Storbritannien, finns däremot sådan forskning. I det följande presenteras olika citat från människor som antingen har vittnat eller själva blivit drabbade av polisens och rättsväsendets diskriminerande behandling.

Skillnader i behandling

Det råder en utbredd misstro mot och även rädsla för polisen. Många deltagare i de tre städerna, där vi gjorde intervjuerna, förklarar att det finns en bestämd uppfattning om ”invandrare” som polisen och rättsväsendet agerar utifrån. Den schablonmässiga bilden, som flera deltagare i hearingarna berättar om, kan sammanfattas av följande citat:

Polisen har den här synen, att invandramän är brottslingar och invandrarkvinnor är det lite synd om. (Kvinna i Göteborg)

Bilden av polisen som en av de direkt diskriminerande myndigheterna är dominerande i hearingarna. Följande citat illustrerar dessa diskussioner:

Jag har aldrig träffat en polis som behandlat mig schysst, och jag har aldrig träffat en invandrare som inte blivit illa behandlad av polisen. (Man i Malmö)

I Stockholm presenterades bilden om att det inom poliskåren finns en stor intolerans mot folk som anses vara annorlunda.

Vad kan man förvänta sig av en sådan kår egentligen och deras agerande mot invandrare? Det kan bara bli övervåld och problem. (Man i Stockholm)

Åtskilliga deltagare ger bilden av en polis, som behandlar människor med utländsk bakgrund som andra klassens medborgare och som inte kan räkna med samma stöd och hjälp i utsatta lägen som "svenskarna". I Göteborg vittnar deltagarna om hur snabbt polisen kommer till brottsplatsen, om den ligger i förorten eller när det blir bråk mellan personer med utländsk bakgrund. "Men när det rör sig om rasistiskt våld får man ingen hjälp," konstaterades i grupperna.

Andra personer upplever att polisen inte bryr sig om de brott som begås i förorten. Deltagarna i Malmö förklarade exempelvis att det beror på vem som ringer och var brottet begås:

De kanske kommer om någon av svenskarna ringer. Det kommer ingen polis om man ringer från Rosengård. (Man i Malmö)

Deltagarna i Stockholm berättar att de märkt en förutfattad föreställning hos polisen, att i en händelse där en "invandrare" och en "svensk" är inblandade, är "invandraren" skyldig:

... polisen förutsätter att det är invandrare, som begått brottet när de anmält en händelse för polisen (Kvinna i Stockholm)

De har också noterat att poliser inte utreder och ibland även vägrar att ta emot deras anmälningar. "De tar inte invandrarna på allvar", var en av slutsatserna i hearingen i Stockholm.

Ensidighet och nonchalans

I Göteborg berättar deltagarna om sina erfarenheter av polisens nonchalans och den misstro de möter när de försöker avge vittnesmål. De menar att polisen ofta griper personer med utländsk bakgrund när det egentligen är ”svenskar” som begått brotten. Ett exempel är en somalisk kvinnas son, som blev jagad av ett svenskt gäng på trettio ungdomar. Sonen greps av polisen sedan gänget pekade ut honom, men ingen i gänget greps.

Ungdomar har erfarenheten att polisen griper personer med utländsk bakgrund även när de inte har gjort något. En av deltagarna berättar följande historia:

Det var en gång i stan en kvinna som påstod att vi försökte råna henne. Hon började skrika. Vi stod där och gjorde ingenting. Så kom det några personer dit och börja hota oss och sa ’jävla svartskallar’ och ’negrer, vad gör ni här’. Vi blev chockade och rädda och sa ingenting. Sedan var det en som ville slå oss så vi sprang i väg men de hann i kapp oss. De började slå och misshandla oss, en av dem bröt armen på en av oss. Samtidigt ringde de till polisen. Polisen kom dit och då sa de andra att de försökt varna den här kvinnan och därför stoppat oss. Så vi sa nej, så var det inte alls. Men de lyssnade inte på oss, de sket i det. Så sa polisen att vi skulle hänga med dem. Vi satt i häktet en dag för det och vi blev misshandlade. Vi försökte anmäla dem men dom sa att det inte hjälper. (Man i Göteborg)

Bekräftande från de övriga deltagarna i gruppen gjordes genom att de antingen berättade om andra liknande erfarenheter, som de själva gått igenom eller som andra människor i deras nära omgivning, t.ex. familj, vänner, grannar etc. gjort. Liknande händelser redovisas också i Malmö.

En gång när vi var på en pub blev det något tjafs. Jag var där med en kamrat som var från Afrika. De började tjafsa och han tjafsade tillbaka. Då tänkte jag att OK vi går ut. Och så gick han ut och ringde polisen medan jag betalade. Så kom polisen och de här killarna som kallat honom för neger och allt möjligt, berättade en helt annan version. Då fick min kompis tillbringa sex timmar på polishuset för att de hade sagt att det var han som bråkade. (Man i Malmö)

Många vittnar också om att polisanmälningar som de gjort regelmässigt nonchaleras.

När vi ringer eller pratar med polisen gör de ingenting. När vi som föräldrar pratar med chefen säger han att vi ska komma och göra en

anmälan. När ungdomarna gör anmälan läggs fallen ned efter en månad. (Kvinna i Stockholm)

En av flera historier berättas av en mamma vars son blev misshandlad och hamnade på sjukhus. Det kom ingen polis trots att hon ringde flera gånger och gjorde en anmälan.

Förståelsen av vad det innebär att betraktas som "invandrare" inom rättsväsendets praktik i samhället är stor bland deltagarna. Ett exempel illustreras av en ung kvinna, som jobbar i Hjällbo, som förklarar att när man är "invandrare" så diskrimineras man av polisen också när man behöver hjälp.

Det kom ett gäng från Hammarkullen som hade knivar med sig och de knackade på fönstret hos en kvinna i Hjällbo. Hon ringde polisen men polisen kom inte. Hon ringde oss i trygghetsgruppen. Vi kom dit och vi ringde polisen. Polisen kom aldrig. Det har hänt flera gånger. (Kvinna i Göteborg)

Några av berättelserna vittnar om en rasistisk inställning hos polisen. Något som liknar "racial profiling" av kriminella. En deltagare från Stockholm berättar en historia om en kvinna som blev rånad på mobilen och sin väska av två unga killar på gatan.

Hon ringde polisen och sa att det måste vara svenskar från Värmland, de pratade värmländska. Efter några veckor blev hon kallad till polis-huset. Polisen visade upp ett antal bilder och allihop var bilder av personer med invandrarbakgrund. Hon protesterade och sa att rånarna var ljusa, men det ledde inte till något. (Kvinna i Stockholm)

Deltagarna menar att om anmälningarna inte motsvarar polisens mallar och förförståelse om "det typiska brottet" eller "den typiska brottslingen", nonchaleras de eller omdefinieras till någonting annat.

Trakasserier

Trakasserier förekommer titt som tätt, särskilt om man inte ser ut som en "riktigt svensk", konstaterar flera deltagare i de tre städerna. "Polisen stoppar en utan anledning", sammanfattar en deltagare i Stockholm. Liknande erfarenheter finns i de andra städerna. En man i Malmö hävdar att polisen trakasserar personer med utländsk bakgrund i hans bostadsområde i allt större utsträckning. "Det finns tio polisbilar i Rosengård men ingen i ett fint område som Limhamn." En kvinna berättar att hon blivit stoppad av polis

en gång i månaden i Rosengård, men aldrig någon annanstans. ”Polisen trakasserar oss och de gör ’racial profiling’”, berättar hon och det bekräftades av resten av gruppen.

Flera deltagare i Malmö påstår att de själva blivit stoppade och förhörda av poliser bara för att de inte ser ut som infödda svenskar.

I sin jakt efter gömda flyktingar går polisen och kollar id-kort på invandrare. Har man uppehållstillstånd så upplever man det som förnedring. Varför av alla människor ska jag ta fram identifiering? Vad har jag gjort för fel? (Kvinna i Malmö)

Andra deltagare rapporterar om öppet rasistiska angrepp från polisens sida. En man från Barbados, som bott i Sverige i sju år som skötsam medborgare, berättar att han en dag skulle möta sin mamma vid färjan. Han kom lite för tidigt så han gick in på Konsum och köpte en glass. Han satte sig ner, lutade sig mot färjekontorets vägg och började äta glassen. Plötsligt dök tre poliser upp och frågade vad han gjorde där. Han svarade att vädret var fint och att han åt en glass. Efter ytterligare ett par frågor grep polisen honom och körde honom till polisstationen, där han sattes i en cell i sex timmar. Hela tiden försökte han få veta varför han gripits. Till slut fick han skriva på ett papper för att få tillbaka sina personliga saker. Mannen bakom disken sa att han gripits för att han var full.

Nej, lyssna på mig. Jag är en rastaman. Det här är den grävsta förölämpningen mot min religion. Jag dricker inte. Ingen har någonsin sett mig dricka eller bli full. Sverige är den mest rasistiska plats jag varit på i hela mitt liv. Låt mig tala om varför. Sverige projicerar en bild för världen att det är ett demokratiskt land. Men det är bara en mycket tunn hinna. Alldeles undertill är Sverige det mest rasistiska system jag någonsin sett i hela mitt liv. (Man i Göteborg)

Flera deltagare känner till någon som blivit utsatt för våldsam eller förnedrande behandling från polisen. Ett vanligt scenario är, enligt deltagarna i Malmö, att en ung invandrare på cykel stoppas av polisen för att cykeln saknar lampa och han eller hon sedan utsätts för kränkande behandling. En gruppdeltagare, som arbetar med ungdomar, brukar hjälpa dessa ungdomar att anmäla övergrepp men det har aldrig gett något resultat.

I går ringde en kvinna till mig. Hennes son hade varit ute och cyklat och blivit stoppad av polisen. De hade bett honom visa kvitto på cykeln och kunde han inte det skulle de minsann anmäla honom. Hur många människor cyklar runt med kvittot på sin cykel i fickan? (Man i Malmö)

Snarlika händelser utspelar sig i Göteborg, fast på spårvagnarna. Ett av exemplen berättas i gruppen om hur ungdomar med utländsk bakgrund stoppas på spårvagnar för att de inte betalt biljett.

Kontrollanterna ringer polisen som tar med sig ungdomarna, ber dem ta av sig byxor och skor, kontrollerar deras mobiltelefoner så de inte är stulna. Sen ber de dem sätta sig i bilen och så kör de någonstans och säger 'nu får du gå hem'. Det var en kille som var 17 år som de gjorde så med. (Kvinna i Göteborg)

En annan i gruppen, som jobbar som fältassistent, har varit med om att polisen griper ungdomar "för att sedan åka i väg med dem och släppa av dem utanför stan". Andra deltagare berättar om antirasister som blev tagna av polisen och satta i förvar tillsammans med nazister.

Nassarna kom inte åt honom men polisen tvingade honom att gå förbi nassarnas celler så att de kunde spotta på honom och kalla honom grejer. Massor av mina kompisar har blivit slagna med telefonkataloger. Det är vardagsmat. Det händer inte bara i Latinamerika eller i diktaturer. Det händer här. (Man i Malmö)

Rädsla och misstro

De ovan redovisade händelserna har gett som resultat att personer med utländsk bakgrund numera är rädda för polisen, intygar deltagarna i de tre storstäderna. De litar inte på polisen.

Det var en diskussion om man kan lita på polisen och det blev ett rungande nej. Varken för polisen som institution eller som en del av en diskriminerande struktur. Kanske är det därför det inte lönar sig att anmäla, vare sig genom polisen eller genom andra instanser. Anmälningarna försvinner. (Kvinna i Malmö)

Deltagarna menar att personer med invandrarbakgrund är i allmänhet skeptiska till att anmäla brott till polisen eller till något annat organ. I Göteborg-hearingen sade exempelvis en kvinnlig deltagare, att "anmäla och anmäla, man kan inte anmäla någon här i Sverige, man får ingenting ut av det", och fick totalt stöd av andra deltagare.

I hearingarna framkommer även invändningar mot polisens vokabulär, att polisen ofta uttrycker sig rasistiskt, vilket var en allmän uppfattning bland deltagarna. T.ex.:

Polisen använder kränkande ord som svartskalle, blatte och neger.
(Man i Göteborg).

Polisen är också onödigt brutal, vittnar många deltagare i de tre städerna om.

Jag har hört att det hänt i Rosengård att polisen tar ungdomarna in i bilen och kör dom till en skog och ger dom en rejäl omgång där och sedan lämnar tillbaka dom. Men det är ungdomar, de hatar polisen.
(Man i Malmö)

En del ungdomar har berättat för mig hur de blivit torterade under förhör. Polisen har slagit dem med telefonkataloger, vilket inte lämnar några blåmärken, men gör mycket ont. Sedan när poliserna är klara släpper de ungdomarna utan ytterkläder i något avlägset skogsområde.
(Man i Göteborg)

Det händer att de släpper ungdomarna utanför en lokal där de vet att högerextremister håller till. (Man i Stockholm)

Jag har kompisar som blivit misshandlade av poliser på grund av att de har annorlunda hår eller är misstänkta för att sälja knark. Så man bemöter dem med såna fördomar hela tiden. (Man i Stockholm)

Deltagarna i Malmös hearing var överens om att polisen använder sig av övervåld och tortyrliknande metoder. Vetskapen om sådana händelser och sociala villkor för vissa invånare i Sverige formas också av vad andra i samma situation upplever.

En ung kvinna i Göteborg berättar hur hon och hennes bror blev misshandlade och slagna av polisen under EU-kravallerna. Poliserna kallade dem 'jävla terrorister, kroknäsor och svartskallar'. En man i Malmö berättar att hans före detta, en svensk kvinna, polisanmälde honom utan grund. En minibuss med fyra poliser kom och hämtade honom och han sattes i en cell i polishuset. Han frågade hela tiden varför, men fick inget svar. "Men jag har inte ens blivit förhörd", protesterade han. "Du ska vara tyst", sade en stor polis och tryckte ner hans huvud på bordet, vred om armarna och satte på handbojor. I tre dagar var han inlåst, på tredje dagen sa polisen att han kunde gå hem. Han blev aldrig förhörd. Han fick heller ingen förklaring.

En kvinna i Malmö blev vid ett tillfälle misshandlad av en polis, som också kallade henne för 'blattedjävvel'. Efteråt påstod han att

han fått ett anonymt tips om att hon skulle ha haft narkotika i sin bil.

Jag har inte känt mig så förolämpad och förnedrad sedan jag hade med Khomeinis soldater att göra. (Kvinna i Malmö)

Andra deltagare försöker sätta polis och rättsväsende i ett större sammanhang.

Min misstro mot polisen, bortsett från det här med hemlandet, beror på att det finns en diskriminerande struktur, en rasistisk struktur i samhället som polisen bevarar. Oavsett om de är dumma eller rasister så måste de verkställa utvisningar. Det är klart att man får en anti-känsla mot polisen. (Kvinna i Malmö)

Diskussionerna om polisens agerande mot personer med invandrarbakgrund är ett hett samtalsämne och väcker starka negativa känslor mot polisens agerande. Stundtals ventileras hatiska känslor mot polisen i hearingarna.

Rättsväsendet

När rättsväsendet behandlades i hearingarna var den allmänna meningen att det inte råder likhet inför lagen i Sverige. Personer med utländsk bakgrund döms hårdare än resten av befolkningen för samma sorts brott, var den allmänna uppfattningen. Samtidigt påpekas att de flesta som tjänstgör inom rättsväsendet är svenskar som inte har utländsk bakgrund. Personer med utländsk bakgrund finns inte representerade bland jurister och domare utan bara bland dem som bryter mot lagen.

Det här resulterar bland annat i att personer med utländsk bakgrund hamnar i underläge från början. Det medför också att tingsrätterna diskriminerar vissa människor på grund av den utländska bakgrunden, anser deltagarna. Många vittnar om att domarna i förväg tagit ställning mot en person med invandrarbakgrund som står åtalad.

Också rättsväsendets genomgående brist på jurister och domare med utländsk bakgrund togs upp. I gruppen i Göteborg sammanfattades diskussionerna på följande sätt:

Vi är underrepresenterade bland jurister och nämndemän. Det bidrar till att vi får längre domar och hårdare straff. (Kvinna i Göteborg)

I Stockholm presenterades samma problematik bl.a. på följande sätt:

Problemet med invandrare som blir oskyldigt dömda eller döms till för hårda straff kan delvis förklaras med att domarna är gamla, födda på trettioalet, och därför inte har kunskap om det nya Sverige. Ett annat problem är att nämndemännen har dålig lön och att de är oengagerade. (Kvinna i Stockholm)

Flera exempel på avsaknaden av lika behandling inför domstolen gavs också. I Stockholm uppges i gruppen att personer med utländsk bakgrund ställs inför domstol i högre grad än den övriga befolkningen i samhället. Och att det utdöms en högre andel konstiga domar när det handlar om personer med utländsk bakgrund. ”Tolkar saknas i rättssalarna också, vilket är ofördelaktigt för de anklagade”, var ett påpekande i Stockholm. Det verkar existera en slags maktlöshet bland dem som har utländsk bakgrund inför rättsväsendet.

Man slutar göra anmälningar för att man känner att det är hopplöst och man tappar också förtroendet för både rättsväsendet och polisväsendet. (Man i Stockholm)

Fast man har bevis för att man blivit diskriminerad struntar domstolarna i bevisningen. Det sker samtidigt som man kräver bevisning för att man blivit diskriminerad. (Kvinna i Stockholm)

I Malmö diskuterades om olikhet inför lagen beroende på om man har eller inte har utländsk bakgrund. En man i gruppen avrundade diskussionen:

Är vi lika inför lagen. Nej, det är vi inte eftersom det finns en lag som heter utlänningslagen. Där beskrivs hur vi behandlas annorlunda än andra människor i det här landet. Hur vi kan utvisas härifrån, det gäller inte någon annan. Är den lagen verkligen anpassad till de konventioner som Sverige skrivit under? En annan grej är att invandrare döms till mycket hårdare straff än svenskar. Efter avtjänat straff utvisas invandrare från Sverige om de inte är svenska medborgare. Det är också en form av diskriminering. Har man avtjänat sitt straff ska man kunna leva normalt. (Man i Malmö)

En annan deltagare i Göteborg sammanfattade diskussionerna med:

Hade vi varit lika inför lagen så skulle vi inte behövt en integrationspolitik eller antidiskrimineringspolitik. (Man i Göteborg)

Positiva erfarenheter

Men inte alla deltagare uttrycker samma djupa skepsis mot polis och rättsväsende.

En kvinna, som arbetar med misshandlade kvinnor, säger att dessa kvinnor får en annan behandling av polisen. Poliserna ger då sympati och stöd.

Jag har jobbat mycket med kvinnomisshandel och de har en helt annan bild av polisen. Polisen har verkligen varit hjälpsamma, de har varit jättebra att samarbeta med. (Kvinna i Göteborg)

Hon tillägger dock att hon reagerat på polisens bild av män med utländsk bakgrund som brottslingar och av kvinnor med utländsk bakgrund som några det är synd om.

Men sen försökte vi göra något åt den här synen och attityden de har mot oss. Då slog det över på andra sidan, invandrarkvinnorna försvann helt. Men jag tycker fortfarande det är en så stor brist på kunskap. Det är brist på krav från vår sida. Alltså, ni kan inte behandla oss precis som ni vill. Jag tycker mycket av det här faktiskt ligger på oss. Vi måste kunna diskutera det, skrika och protestera.

Sammanfattning

Det råder en utbredd misstro mot och även rädsla för polisen bland deltagarna i hearingarna i de tre storstäderna. Många förklarar att det finns en bestämd uppfattning om "invandrare" som polisen och rättsväsendet agerar utifrån. Den utgår från att invandarmän är brottslingar medan det är synd om invandrarkvinnor.

Åtskilliga deltagare vittnar också om polisens nonchalans och den misstro de möter när de försöker avge vittnesmål. Anmälningar om diskriminering försvinner eller åtgärdas aldrig.

De menar även att polisen ofta griper personer med utländsk bakgrund utan orsak. Flera vittnesmål om detta gavs under hearingarna. Några av berättelserna vittnar om en öppet rasistisk inställning hos polisen.

Trakasserier förekommer titt som tätt, särskilt om man inte ser ut som en "riktigt svensk", konstaterar flera deltagare. "Polisen stoppar en utan anledning", säger en person i Stockholm. En man i Malmö hävdar att polisen trakasserar personer med utländsk bakgrund i hans bostadsområde i allt större utsträckning.

De ovan redovisade händelserna har gett som resultat att personer med utländsk bakgrund numera är rädda för polisen, intygar deltagarna i de tre storstäderna. De litar inte på polisen. ”Det var en diskussion om man kan lita på polisen och det blev ett rungande nej.”

När rättsväsendet behandlades i hearingarna var den allmänna meningen att det inte råder likhet inför lagen i Sverige. Personer med utländsk bakgrund döms hårdare än resten av befolkningen för samma sorts brott. Samtidigt påpekas att de flesta som tjänstgör inom rättsväsendet är svenskar som inte har utländsk bakgrund. Personer med utländsk bakgrund förekommer bara bland dem som bryter mot lagen. Det här resulterar bland annat i att personer med utländsk bakgrund hamnar i underläge från början.

8 Välfärdstjänster

Deltagarna i hearingen berättar att det är svårt att få hjälp av myndigheterna i Sverige. De anser att socialförvaltningar och arbetsförmedlingen är fördomsfulla och har förutfattade meningar om invandrade personer och deras barn. Handläggarna lägger sig i vad föräldrarna gör och bestämmer över dem. De löper dessutom större risk än svenskar med icke utländsk bakgrund att få sina barn omhändertagna på vaga grunder, anser många deltagare i hearingarna. Det finns också en uppfattning bland dem som har varit länge i Sverige att nedmonteringen av välfärden särskilt drabbat dem med utländsk bakgrund. Det sociala skydds nätet har krympt samtidigt som arbetsmarknadens instabila läge i första hand går ut över personer med utländsk bakgrund.

Enklare förr

Det var lättare att få hjälp av de sociala myndigheterna på 1970- och 1980-talen än det är i dag om man har utländsk bakgrund. Det berättar deltagarna i hearingarna och fokusgrupperna om välfärd. Neddragningarna inom offentliga sektorn har framför allt gått ut över dem som har behov av sociala insatser. Myndigheterna var också generösare förr i tiden, anser flera deltagare. Den förändrade situationen förklaras som följande:

Socialförvaltningarna var snällare på den tiden... Nu behandlas alla på samma sätt, de som ljuger och de som inte ljuger. (Man i Malmö)

Men att välfärdssystemet krymper för alla påverkar ju dem mest som har det sämst ställt. (Man i Göteborg).

Deltagarna är eniga om att standarden på välfärdstjänster generellt sett är lägre i exempelvis Rosengård än i stadsdelar som Limhamn, där det bor många svenskar med icke utländsk bakgrund.

Myndigheterna skulle aldrig komma undan med att erbjuda så undermålig service där. (Kvinna i Malmö)

Ett perspektiv, som också berörs, är den socioekonomiska makten som människor i rika bostadsområden besitter. Att myndigheterna inte skulle våga dra ner på välfärdstjänster i exempelvis Limhamn har också att göra med människornas makt och inflytande där. Med andra ord finns det en samvariation mellan åtnjutande eller avsaknad av socioekonomisk makt och etnicitet.

Många svåra regler

Deltagarna vittnar om de praktiska svårigheterna att få hjälp, särskilt om man bryter på svenska. Man diskuterar en ovilja hos myndigheterna att förstå personer som bryter på svenska. Som en manlig deltagare i Stockholm säger:

De vill inte förstå en om man ringer till sjukhuset exempelvis. Det sker omedvetet eller medvetet på något sätt. (Man i Stockholm)

Många säger att de inte hänger riktigt med i vilka regler som gäller och vad som är praxis.

Om man hamnar i den smeten och ringer runt för att fixa någonting är det jättesvårt. Det är massor av hinder och ingen vill hjälpa till och man blir hela tiden kopplad vidare till någon annan person. Men jag vet inte hur det är för svenskar. Jag känner inga svenskar som pratar om det. (Kvinna i Malmö)

Alla verkar ha lika stora svårigheter att komma i kontakt med välfärdstjänster. Problemet är att personer med utländsk bakgrund drabbas mer och på ett annat sätt än resten av befolkningen, säger en del deltagare. Följande citat är ett exempel:

Många av oss, som inte är uppvuxna här, hänger inte med i svängarna och lagarna. Man sitter och väntar i timmar som en köttbit, ingen vet vad som ska hända. (Kvinna i Stockholm)

Det handlar inte bara om språket utan också om bristande tillgänglighet och svårsmält information från välfärdsinstitutionerna. En deltagare tipsar om boken "Mina sociala rättigheter", som borde finnas i varje hem. Att allt fler välfärdstjänster datoriseras och presenteras på svenska kan fungera diskriminerande för olika invandrade grupper, menar deltagarna i Stockholm.

De har inte i samma utsträckning som svenskarna kunskaper om hur detta fungerar. De nås kanske inte av informationen att man måste fylla i blanketter och söka jobb och så genom datorer. (Man i Stockholm)

Om vi har ett mångetniskt samhälle borde vi ha en mångetnisk vård, anser flera deltagare. Vården måste nå ut till alla, vilket inte sker i dag. Det redovisas ett exempel med en romisk man som hade diabetes och vars ena ben kunde räddas om man satsade pengar på en dyr operation. ”Men då valde man att inte göra det eftersom man menade att personen inte skulle kunna sköta sin egen vård efteråt”, berättar en person i Stockholm.

Det riktas också kritik mot barnomsorgen. Särskild hårt drabbas arbetslösa och personer med invandrabakgrund.

Barnomsorg finns inte eller är fruktansvärt dålig för dem som är arbetslösa. De får aldrig ha någon fritid för man får inte barnomsorg om man inte har arbete. Eller så får man stå i kö för barnomsorgen och då kan man inte ens ta ett arbete om man skulle ha tur att få ett sådant. (Kvinna i Stockholm).

Deltagarna menar att oftast känns det som att myndigheterna betraktar arbetslösheten bland personer med invandrabakgrund som självmord och behandlar dessa personer sämre än andra.

Kränkande behandling

Flera deltagare anser att socialförvaltningar och arbetsförmedlingen har förutfattade meningar om människor med utländsk bakgrund. Myndigheterna lägger sig i vad föräldrarna gör och bestämmer över dem. En deltagare i Göteborg berättar att graden av hans samarbete med socialtjänsten och bostadsförmedlingen påverkar hans socialbidrag.

Så råkar man i bråk med den ena myndigheten så har man i princip råkat i bråk med alla andra myndigheter som finns. (Man i Göteborg).

Flera deltagare berättar att de känner sig kränkta av myndigheterna. I Göteborg redovisas ett fall, där en man med akademisk utbildning skickades på kurs tillsammans med dem som precis kommit ut från SFI för att han skulle kunna få socialbidrag. Andra berättar om nedvärderande behandling från socialtjänstens sida. I plenumet i Göteborg påpekades att:

Socialtjänstens behandling av personer med invandrarbakgrund är en väldigt kränkande behandling, kränkande och nedvärderande.

En deltagare, som arbetat inom socialtjänsten i Malmö, berättar att personer med utländsk bakgrund löper större risk än svenskar med icke utländsk bakgrund att få sina barn omhändertagna på vaga grunder.

Socialsekreterarna är ofta unga svenskar. De har dåliga förutsättningar att rätt avläsa situationer och stämningar bland de invandrare de arbetar med. Ett vanligt problem är att de tar en agiterad diskussion för en aggressiv konflikt. Att fatta beslut om omhändertagande av barn är psykiskt väldigt pressande. Har man väl fattat ett sådant beslut vill man gärna rationalisera. Man letar efter fler uppgifter som stöder det och blundar för uppgifter som inte stöder det. (Kvinna i Malmö)

En sådan förståelse av socialtjänstens sätt att arbeta mot personer med utländsk bakgrund påpekas av flera deltagare i de tre städerna. Som en man i Stockholm säger: ”Socialassistenter har förutfattade meningar och stereotyper av invandrare.” En av de somaliska kvinnorna i Göteborg berättar, att socialen tror att de misshandlar sina barn. När de går och ber om hjälp får de höra att deras barn går på droger eller har gått med i något ungdomsgång.

Problemen kommer ifrån socialen. Det är alltid de som ställer till det. De lägger sig i vad föräldrarna gör och det är de som tagit över makten från föräldrarna. Hade vi uppfostrat våra barn på vårt sätt hade inte problemen uppstått. De säger att de vet att vi misshandlar våra barn. De säger att vi inte är tillräckliga föräldrar. (Kvinna i Göteborg)

Socialtjänstens agerande mot personer med invandrarbakgrund har diskuterats flitigt i alla fokusgrupperna. Ofta klagade deltagarna över fördomar om invandrare hos socialtjänsten. En deltagare i Göteborg formulerar detta på följande sätt:

Vi har just nu ett fall med en kvinna som blev dömd för att ha ljugit, att hon skilt sig från sin man fast han fortfarande bor hos henne. Men det finns inget bevis för att han bor där eller inte. Men ändå kan de fatta beslut om det. Enligt sociallagen måste allt vara sakligt grundat. Socialsekreterare och socialkontor får jättestor makt över människorna som bor i förorderna på grund av att många lever på socialbidrag. (Man i Göteborg)

En annan diskussion som tas upp och diskuteras i fokusgrupperna är arbetsförmedlingens roll. Många tar upp begreppet ”projektrasm” och menar att de utsätts för rasism och diskriminering

genom arbetsmarknadsinsatser. En kvinnlig deltagare som hänvisades till projekt efter projekt tar upp ett exempel:

Du har kanske gått på projekt i tio år och så kommer de igen och säger 'vi har ett projekt här, det kan du gå'. För att slussa undan folk så länge. (Kvinna i Göteborg)

En annan deltagare säger att i många fall drivs projekten av personer med höga poster, som inte har någon förankring i den verklighet som många människor med utländsk bakgrund upplever och har erfarenheter av i det vardagliga Sverige.

Dessa projekt är endast till för att skaffa fram arbete åt dem som jobbar för projektet. (Man i Göteborg)

En del av deltagarna diskuterade ett förhållande, där man inte har tillgång till a-kassa om man saknar språkkunskaper.

Man har jobbat i tio år, betalat a-kasseavgift i tio år, men man har jobbat med folk som talar ens eget språk. Sen när man blir arbetslös anser arbetsförmedlingen att man inte står till arbetsmarknadens förfogande. Och då får man ingen a-kassa. (Man i Stockholm)

Sammanfattning

Det var enklare förr att få hjälp av myndigheterna. Då var socialförvaltningarna mer generösa. Det menar flera deltagare i hearingen om välfärd.

Många vittnar om hur svårt det är att förstå alla regler. Ofullständiga kunskaper om medborgarnas rättigheter och brister i språket gör att kontakterna med myndigheterna försvåras. Det betonades att om vi har ett mångetniskt samhälle borde vi ha en mångetnisk välfärd. Välfärden måste nå ut till alla, vilket inte sker i dag.

Inte så få deltagare berättar att de har kränkts av olika myndighetspersoner. Flera deltagare anser att socialförvaltningar och arbetsförmedlingen har förutfattade meningar om personer med utländsk bakgrund. Snabb och effektiv hjälp får endast kvinnor som vill skiljas från sina män och döttrar som vill flytta hemifrån.

Myndigheterna lägger sig dessutom i vad föräldrarna gör och bestämmer över dem. Personer med utländsk bakgrund löper större risk än svenskar med icke utländsk bakgrund att få sina barn omhändertagna på vaga grunder, menar flera deltagare. Socialsek-

reterarna har dåliga förutsättningar att rätt avläsa situationer och stämningar bland de invandrade personerna som de arbetar med. Ett vanligt problem är att de tar en agiterad diskussion för en aggressiv konflikt. Att fatta beslut om omhändertagande av barn är psykiskt väldigt pressande. Har man väl fattat ett sådant beslut vill man gärna rationalisera. Man letar efter fler uppgifter som stöder det och blundar för uppgifter som inte stöder det.

9 Deltagarnas förslag mot etnisk diskriminering

Deltagarna diskuterade olika sätt att bekämpa diskrimineringen och förändra situationen för personer med invandrarbakgrund i Sverige. Särskilt diskuterades vad som bör göras mot etnisk diskriminering på arbetsmarknaden. Deltagarna menade bland annat att när man blir utsatt för diskriminering så måste man: ”prata med andra personer i samma situation” och att

vi måste organisera oss på något sätt, visa i den lilla gruppen att man inte behöver bli behandlad på detta vis. Man måste ha den integriteten, också för att kunna ge till våra barn.

Deltagarna är övertygade om att det är väldigt lätt att hamna helt utanför och aldrig komma in på arbetsmarknaden. En del deltagare menar därför att flytta utomlands är ett bra alternativ för att undkomma den utbredda diskrimineringen i Sverige. En del ungdomar väljer den akademiska vägen och försöker göra en klassresa som går utanför Sverige. En ung deltagare i Göteborg säger:

För ofta är det så att studierna är vägen ut. Studier här är mycket värt utomlands. Man får planera så. Men det är inte många som har den kunskapen.

En annan väg är att bli städare, spara pengar och åka tillbaka till ursprungslandet varje sommar, framhåller en del deltagare. En annan deltagare uttrycker det så här:

Det är också ett sätt att överleva livet här. Det är många som gör det. När man vet att man inte når längre väljer man inom de ramarna. Det är de spelregler som man har.

Diskrimineringen knäcker många och man måste försöka bevara sin värdighet. En kvinnlig deltagare i Malmö beskriver det på följande sätt:

Vad man är och vad man har varit. Hur man värderas i det här samhället. Alltså jag blir inte mindre värd för att jag kommer från ett visst ställe. Men sedan det andra som vi glömmer är att systemet är byggt på att fungera genom dessa hierarkier. Inte bara rasmässiga. Det måste finnas några som är där uppe, och det måste finnas andra som måste stå längst ner. Precis som svenskarna gjorde förut. Sedan importerade de hit oss, och svenskarna som var där nere, de kom upp. Det är därför fackföreningen och hela arbetarrörelsen inte fungerar längre. Svenskarna har flyttat in i villorna och har bra pensioner. Det är vi som är där nere i skiten

Hon tillägger att man måste "hålla modet uppe" och inte låta sig påverkas av nedvärderingen.

Alla deltagare är överens om att lagstiftningen mot etnisk diskriminering måste skärpas. Deltagarna tycker att det krävs kännbara straff för dem som diskriminerar människor på grund av deras utländska bakgrund. En manlig deltagare i Stockholm illustrerar diskussionerna:

Det behövs legislativa medel, starkare lagar, mot dem som rekryterar arbetskraft. För att ta itu med de här föreställningarna som de har om invandrare. Det är det enda sättet. Det behövs krafttag för att förändra dem

Den yngre generationen var något splittrad i frågan om strategier för att bekämpa diskrimineringen. En del arga kommentarer vädrades. "Vi kan inte förändra det rasistiska samhället" sa en ung man i Stockholm och tillade att vi måste "kasta en bomb i hela samhället!". Andra pratade om behovet av att organisera sig som "invandrare". En ung manlig deltagare i Göteborg sammanfattar diskussionerna.

Vi måste förena oss som invandrare och kämpa för våra rättigheter. Vi accepterar inte att bli illa behandlade. Det handlar mycket om civillkurage. Vi måste våga säga ifrån. Nyckeln är att invandrare organiserar sig och börjar kämpa tillsammans.

Deltagarna diskuterar brist på lämpliga mötesplatser där personer med invandrabakgrund kan träffas och diskutera frågor som är viktiga för dem. En kvinnlig deltagare i Stockholm sammanfattar samtalen:

Det saknas mötesplatser, ett ställe där man göra sin röst hörd. Det är en demokratifråga. Det saknas arenor där människor kan mötas och komma i kontakt med varandra och föra dialog med varandra. De här ställena finns inte idag. De flesta invandrarorganisationer träffas i

fuktiga, mörka källare där de ska försöka åstadkomma någon vettig verksamhet. Vi behöver få upp det här till ljuset

Andra menar att ”invandrarna har blivit avväpnade” och att myndigheterna kan luras genom att tala om diskriminering och inte göra någonting. En manlig deltagare i Stockholm illustrerar samtalen i följande exempel:

Vi diskuterade precis de här sakerna 1984. Man känner att vi inte har kommit en millimeter längre. Jag har blivit fråntagen en massa vapen. Förut kunde jag skrika att det är orättvist, det är diskriminering på arbetsmarknaden. Men nu säger invandrarministern och statsministern samma sak. Statsmakten erkänner. Vad ska jag då göra i den här debatten? Jag har ingenstans att ta vägen. Okej, du erkänner att en patient är sjuk. Men du måste ju komma med någon medicin. Du måste liksom göra någonting ... därför borde invandrare förena sig i ett uppror mot rasismen.

Erkännandet av diskrimineringen som ett samhällsproblem var ett annat tema som togs upp som ett viktigt steg i kampen mot diskriminering. Majoritetsbefolkningen måste sluta förneka att diskriminering skulle förekomma i Sverige, menar deltagarna. De menar att det behövs kraftfullare åtgärder mot diskriminering. En del menar att man skulle kunna uppmana människor med invandrarbakgrund att strejka som till exempel när lasermannen härjade. En man i Göteborg bekräftar vad många andra diskuterade:

Jag tror inte på dialog och hålla varandra i handen. Jag vill se kraft i lagstiftningen. Jag ska kunna vända mig någonstans om jag blir diskriminerad på arbetsplatsen, universitetet eller skolan

En del deltagare förespråkade ”bussning” av skolbarn från de marginaliserade och stigmatiserade områdena till skolor i centrala delar av staden eller till andra områden i staden för att motverka effekterna av den etniska segregationen. De menade att det behövs konkreta åtgärder och det inte ska ta ytterligare flera år för att se resultat. En del deltagare framhöll vikten av att ställa konkreta krav på makthavarna. En kvinnlig deltagare i Stockholm framförde samtalsgruppens förslag:

Skicka en kravlista till regeringen och skriv ner vad som skall uppnås under två år

Vissa deltagare framförde krav på ”kvotering”. En man i Stockholm uttryckte det så här:

Var femte person på nomineringslistorna borde vara invandrare eller av invandrarbakgrund. Det är beklagligt att så få invandrare finns på poster inom LO när många av deras medlemmar är invandrare

Deltagarna är eniga om den dåliga servicen i de marginaliserade och segregerade områdena. De menar att det behövs fler vårdcentraler och att det är diskriminerande att titta på invånarantal istället för vilkas behov som finns i olika bostadsområden i fråga om antalet vårdcentraler i ett område. Samma diskussioner fördes om skolornas behov, kommunala service, fritidsverksamhet etcetera.

En del deltagare pratade om ”integrationsmaffian” och integrationsprojekt som paradoxalt nog hindrar förbättringen av den växande segregationen. En kvinnlig deltagare i Göteborg framhöll gruppens diskussion.

Granska den så kallade integrationsmaffian. På senare år det dragits igång mer eller mindre oseriösa projekt om integration som bara verkar ha som mål att tjäna pengar

Deltagarna framförde också en önskan om ”kvotering” av personer med invandrarbakgrund till journalishögskolan och juridisk utbildning.

Trots en stark misstro mot myndigheterna, arbetsgivare och andra instanser som diskriminerar finns det en stark vilja hos många deltagare att kämpa emot och förändra den diskriminerande verklighet som de möter dagligen.

10 Slutdiskussion

Hearingarnas och fokusgruppstudiens primära syfte har varit att fånga in deltagarnas röster, det vill säga deras erfarenheter av ett samhälle som de är en del av men som samtidigt begränsar deras möjligheter att delta i samhällslivet på lika villkor.

Även om förklaringar och förhållningssättet till diskriminering varierar, finns det inte en enda deltagare i fokusgrupperna som ifrågasätter förekomsten av diskrimineringen på alla dess nivåer. Deltagarnas berättelser bygger på egna erfarenheter och vittnar om en ackumulerad kunskap om olika aspekter av etnisk och religiös diskriminering som drabbar många svenskar med invandrarbakgrund. Denna kunskap har inte tagits till vara i diskussioner om makt, integration och diskriminering och därför har den givits högsta prioritet i denna utrednings arbete. Den ”förtryckta kunskapen”, för att använda Collins (2000) begrepp, har varit en viktig källa till kunskap för utredningen. Den ger en djupare inblick i en verklighet som formar vardagen för många människor i dagens Sverige och bör därför tas på största allvar av beslutsfattare på olika samhällsnivåer. Berättelserna är inte bara en avspegling av den diskriminering som drabbar dessa människor, utan också en röst riktad mot framtiden. Deltagarna utmanar föreställningen om ett passivt ”invandrarskap” och/eller ”utanförskap”. De ser sig inte heller som passiva diskrimineringsoffer, utan som aktiva individer med vilja att förändra de diskriminerande omständigheterna. De visar inte sällan en förmåga att se diskrimineringen i ett bredare sammanhang och genomskådar en del myndigheters och politikere tomma retorik. Deltagarna visar också djupa insikter om de mekanismer som reproducerar den strukturella/institutionella diskrimineringen i samhället och ger uttryck för en mängd strategier för att motverka dessa.

Studien är ett försök att belysa den strukturella/institutionella diskrimineringen ”underifrån och upp”. Begreppet vardagsrasism

(everyday racism), som det presenteras av Essed (1991, 2005) fångar väl in dessa berättelser. Vardagsrasism syftar på de handlingar, som utförs av vissa individer och grupper mot andra, oftast rutinmässiga och tagna för givna av majoritetssamhället. Som Barry Adam (1978:1–2) beskriver det ”beteenden som är triviala, rutinmässiga och förgivettagna tenderar att inte bli uppmärksammade”. Dessa måste kritiskt granskas och ges plats i den akademiska diskursen för att man ska kunna förstå de mekanismer som gör reproduktionen av vardagsrasismen och diskrimineringen möjlig. Det som de av vardagsrasism drabbade personerna berättar, oavsett var de befinner sig, i USA (Angelou, 1970; Lorde, 1982; Essed, 1991), i Nederländerna (Essed, 1991), i apartheids Sydafrika (Kuzwayo, 1985) eller i Sverige (föreliggande rapport), är viktigt dokumentation att dra lärdom av.

Det är i dag ytterst få som förnekar förekomst av diskriminering både inom forskning, politik och i den allmänna debatten. Forskningen har erbjudit starka underlag för att vi ska kunna gå ett steg vidare från just konstaterandet att diskriminering förekommer.¹ Forskningsresultat inom arbetsmarknad (Augustsson, 1996; Paulsson, 1994; Knocke, 1994; Schierup et al., 1994; Höglund, 2000; de los Reyes, 2000; Arai et al., 2000; Lindgren, 2002, bland andra), inom utbildningssystem (Eriksson & Jonsson, 1993; Similä, 1994; Lahdenperä, 1997; Osman, 1999; Bunar, 1999; Parszyk, 1999; Goldstein-Kyaga, 1999; Reich & Broman, 2000; Granberg & Thelin, 2002, Runfors, 2003, bland andra), inom välfärdstjänster (Kamali, 1997, 1999, 2002; Ålund, 2002), inom rättsväsende (Diesen, 2005), inom boende (Molina, 2001; Magnusson, 2001; Ålund, 1997), och inom media (Brune, 2004, 1998; Nohrstedt & Ottosen, 2004; Catomeris, 1998; Hvitfelt, 1998; Ristilammi, 1998; Löwander, 1998; Lindquist, 1998) har sedan en längre tid gett belägg för att det förekommer en omfattande diskriminering. Även opinionsundersökningar bekräftar forskningsresultaten om diskriminering. I en av Integrationsverkets kommande rapporter (se Dagens Nyheter 2005-06-26) uppges att 8 av 10 tillfrågade tror att diskriminering förekommer och att den är ett stort problem för integration. Detta bekräftas även av de undersökningar som gjorts där personer med invandrarbakgrund själva kommit till tals. Anders Lange (1997) har undersökt personers med invandrarbakgrund upplevelser av rasism och diskriminering i Sverige. Han redovisar

¹ För en aktuell översikt se, SOU, 2005:56.

att mellan 30–50 procent av de personer som Lange intervjuat hade minst ett par gånger under det senaste året blivit utsatta för hot, trakasserier eller kränkande och förolämpande bemötande på allmänna platser på grund av sin utländska bakgrund. Omkring 65 procent av de intervjuade afrikanska männen hade vägrats tillträde till krogar, klubbar och andra nöjeslokaler. Cirka 25 procent har upplevt kränkande behandling från socialtjänst och många hade liknande upplevelser av relationen med representanter från de institutioner som handhar samhällets arbetsmarknadsinsatser. Många har också berättat om polisens diskriminerande och kränkande behandling.

Även om det har skett en förändring under de två senaste åren och det råder ett allmänt erkännande av förekomsten av diskriminering, riskerar förklaringen till den att hamna i ideologiska gissel som kan äventyra helhetsbilden av mekanismerna bakom diskrimineringen och än viktigare reproduktionen av den strukturella/institutionella diskrimineringen. Erkännandet av förekomsten av diskriminering måste gå hand i hand med erkännandet av "egen roll" i detta samt bortkoppling från försvarsmekanismer genom vilka någon annan görs ansvarig för diskrimineringen. Med andra ord, många som erkänner förekomsten av diskrimineringen är själva en del av dess reproduktion. Ett positivt steg i sammanhanget kan vara att lyssna på dem som drabbas av den strukturella/institutionella diskrimineringens reproduktion i sin vardag. Detta öppnar ett kunskapsfönster i diskrimineringens förkroppsligade konsekvenser för många svenskar med invandrarbakgrund. "När de diskriminerades erfarenheter accepteras som "kunskapsbärande", i betydelsen att de rymmer viktig information om samhällets organisering och dess diskriminerande effekter på människors levnadsvillkor öppnar detta för möjligheten att påbörja arbetet mot diskriminering. Att erkänna de diskriminerades tolkningsföretråde är nödvändigt för att desarmera förnekandet, förringningen och osynliggörandet, men även för att invertera den maktordning som reducerar människor till passiva föremål för privilegierades blickar som definierar, integrerar, kategoriserar, disciplinerar, åtgärdar, tolererar m.m." (de los Reyes & Kamali, 2005:18).

En mångsidig segregation

Sverige är ett av de mest segregerade länderna bland industriländerna. Boendesegregationen är ett av de områden som har uppmärksamrats både nationellt och internationellt på senare tid. Redan i slutet av 1990-talet visade en rapport från OECD (1998) att av de 28 länder, som ingick i studien, var Sverige ett av de länder som hade det tydligaste segregationsmönstret inom boendet.

Det är dock inte bara inom boendet som segregationen visar sitt tydliga ansikte. Andra samhällsområden, som t.ex. arbetsmarknad, utbildning, rättsväsende, politik och det sociala och kulturella livet är också präglade av den etniska segregationen. Segregationen i arbetslivet och dess effekter har diskuterats och belysts av en del forskare (Oweini & Holmgren, 2000; Kamali, 2002).

Segregationen reproduceras, enligt en del forskare, genom faktiska och symboliska gränsdragningar (Ålund, 1997). De faktiska gränsdragningarna utförs genom diskriminering som resulterar i att skapa en segregerad arbetsmarknad och segregerade boendemiljöer. Man kan studera den faktiska segregationen och få hjälp av statistiskt material. Men det är betydligt svårare att studera och få ett grepp om de symboliska gränsdragningarna som sker i vardagen och som brukar kallas "vardagsrasism". Dessa är subtila handlingar som trots att de oftast är synliga och påtagliga är de svåra att fånga in och ännu svårare för majoritetssamhället att förstå, eftersom dessa vardagliga gränsdragningar baseras på etnisk tillhörighet och inte drabbar majoritetssamhället på samma sätt. De symboliska gränsdragningarna kan sammanfattas i handlingar genom vilka de som inte antas tillhöra "vi" stigmatiseras och demoniseras. (Se vidare, Azar, 2005).

Gränsdragningarna gör det svårt även för personer med invandrarbakgrund som väljer att flytta från marginaliserade och stigmatiserade områden och köper hus och bostadsrätter i relativt välbärgade och privilegierade "vita" områden. Detta var ett av diskussionsämnena i fokusgrupperna. Några pratade om hur de stötts bort från dessa områden genom de privilegierades gränsdragningar och gränsbevarande strategier, som till exempel att anmärka på dessa personers gräsmatta, färgen på huset, bilparkeringen etc. Detta är exempel på vardagsrasismen, där den strukturella/institutionella diskrimineringen får ett vardagligt ansikte genom individuella handlingar. Trots det är vardagsrasismen ett av de områden som inte har studerats tillräckligt. Det finns ytterst få

studier om vardagsrasismen (de los Reyes & Wingborg, 2002). Vardagsrasismen är därför ett viktigt område som vi måste få mer kunskap om för att kunna motverka den. Den tar sig olika former och utövas på olika sätt. En av de mekanismer som används i reproduktionen av vardagsrasismen är utövandet av det *symboliska våldet*.

De berättelser om diskriminering som presenteras i denna rapport ger anledning att lyfta fram begreppet *symboliskt våld* som uppmärksammas av forskare under senare år. Begreppet myntades av den franska sociologen Pierre Bourdieu som definierar det symboliska våldet i följande termer:

...invisible form of violence, which is never recognized as such, and is not so much undergone as chosen, the violence of credit, confidence, obligation, personal loyalty, hospitality, gifts, gratitude, piety ... which helps construct a gentle, hidden form of exploitation when never overt, brutal exploitation is impossible (Bourdieu, 1991:192).

Bourdieu använder termen det symboliska våldet för grupper som genom intern positiv särbehandling förstärker en given socioekonomisk ordning. Man kan även använda denna term för situationer där negativ särbehandling och maktspel, som sällan är öppna, förstärker diskrimineringen och bevarar samma ordning. Detta kan ske exempelvis genom att befordra och lovorda vissa grupper, även personer med invandrarbakgrund, som "passar in" och förstärker maktförhållandena i samhället och negativt särbehandla dem som inte gör det. Det finns även stora mått av symboliskt våld i de återkommande problembeskrivningar av invandrade personer och deras barn och i politiska åtgärder som anonymiserar och stigmatiserar personer med invandrarbakgrund.

Fokusgruppdiskussionerna har många gånger handlat om vad deltagarna kallade myndigheterna och arbetsgivarnas fördomar och negativa attityder till personer med invandrarbakgrund. Dessa fördomar och attityder återspeglas i vardagliga sociala relationer och dess språkliga sammanhang. Det symboliska våldet innefattar även det vardagliga språkbruket, som utgör en viktig del av den diskursiva hjälpredan för reproduktionen av majoritetssamhällets privilegier. Som Bourdieu (1991:21–2) formulerar det, är det symboliska våldet en del av det vanliga språkbruket, vilket i synnerhet består av ett:

...system of concepts by means of which the members of a given group provide themselves with a representation of their social relations, since these concepts constitute the thinkable, the doable, the permissible thus

reproducing the social practices which reinforce the rule of the dominating group.

Det symboliska våldet, som utövas mot "de andra" syftar till att bevara en relation av underordning och överordning relation, vilket har diskuterats både i utredningens första rapport (SOU, 2005:41) och av andra forskare. Deltagarna i gruppdiskussionerna gav exempel på en repertoar av verbala och icke verbala handlingar som markerar både den symboliska och geografiska platsen för "de andra". Människor som bor i vissa bostadsområden, vilka befolkas av personer med invandrarbakgrund, framställs både i vardagligt språkbruk och i media som kriminella, bidragsberoende, personer med sociala problem, illojala, fientliga, fuskare etcetera. Ett annat sätt att utöva symboliskt våld är att definiera dessa områden som segregerade enklaver i ett annars harmoniskt folkhem: att beröva förorterna och dess invånare en plats i samhället genom att tilldela den en position av "utanförskap". Som deltagarna i fokusgruppstudier beskriver, deras områden framställs oerhört negativt i media. Som en deltagare i hearingarna sade: "som om det är en massa djur och människor av annan sort" som bor där. Dessa grupper, som i dag utgör svenskhetens motbild verkar ha blivit offer för en "etnisk rensning från svenska områden", för att låna Sernhedes (2002:234) citat. Sernhede menar att städer som Stockholm, Göteborg och Malmö är några av de mest segregerade städerna i Västeuropa. Det finns inte så många andra länder som kan visa upp städer där det finns stadsdelar med 60, 70 och 80 procent invandrade personer (ibid). Sernhede använder sig av Stuart Halls (1992) begrepp "västerländsk fundamentalism" och menar att demoniseringen av "den andre" döljer framväxten av en fundamentalism som stänger ute vissa grupper (ibid). En narcissistisk inställning där både "vi" och "dem" separeras, "essentielliseras", och ställs bakom en oöverstiglig mur.

Segregationen görs därför till en integrerad del av de socioekonomiska mekanismerna genom vilka de rådande maktförhållandena och de etniska orättvisorna reproduceras. Segregationen normaliserar en orättvis samhällsordning. Konsekvensen har blivit att många samhällsområden, som till exempel boende, arbetsmarknad, utbildning och politik är starkt tudelade mellan personer och grupper med svensk och icke-svensk bakgrund. Medan boendesegregationens geografi är lätt att observera, har andra segregationsformer och deras konsekvenser inte studerats tillräckligt. Fokusgruppdela-

tagarna ger många exempel på den mångsidiga segregationen som har förödande konsekvenser för vårt samhälle. Vissa branscher i arbetslivet är i dag på väg att bli ”invandrarbranscher” medan andra domineras av majoritetssamhället. Dessa branscher får olika status, låg respektive hög, beroende på om det är personer med invandrarbakgrund eller svensk bakgrund som dominerar i respektive bransch. När dessutom den reguljära arbetsmarknaden är stängd för många, lockar den informella arbetsmarknaden som ett av de få alternativ som existerar för många människor.

Den etniska segregationen har andra negativa effekter också, som oftast är en förutsättning för föreställningen om ”de andra” som väsensskilda varelser från ”andra samhällen och miljöer”. Denna föreställning framställs oftast i allmänt accepterade och vedertagna termer som till exempel ”kulturkompetens” och ”mångfald” (Kamali, 2002; de los Reyes & Kamali, 2005; Ålund & Schierup, 1991). Denna kategorisering och andrafiering har konkreta konsekvenser för segregationen i arbetslivet. Anställda med invandrarbakgrund får oftast arbetsuppgifter i enlighet med en föreställning om ”de andra” som ”kulturellt olika oss”. En dualistisk föreställning där både kategorierna ”vi” och ”dem” homogeniseras inåt och särskiljs utåt. Anställda med invandrarbakgrund får ”mångkulturella arbetsuppgifter”, det vill säga får arbetsuppgifter där klienten eller kunden också har en annan bakgrund än svensk. Det bör dock noteras att den interna homogeniseringen av ”vi” och ”dem”, skapar absurda situationer, där exempelvis personer med chilensk bakgrund blir kulturkompetent för personer med iransk bakgrund och vice versa. Detta förstärker inte bara vi-och-dem tänkandet och handlingsmönstret utan marginaliserar även anställda med invandrarbakgrund och minskar deras chanser att göra karriär i organisationen. Studier i andra länder, som till exempel England där det finns en längre tradition av ”mångkulturtänkandet” och dess effekter, har visat att anställda med annan bakgrund än majoritetssamhället som arbetar med klienter med annan bakgrund än majoritetssamhället marginaliseras i arbetslivet och får färre chanser att göra karriär inom organisationen (se exempelvis Malahleka & Woolfe, 1991; Kamali 2002). Segregationen i alla samhällsområden är därför att betrakta som ett led i andrafieringen och underordningen av ”de andra”.

Den låga status de yrken och branschen har, som drivs primärt av personer med en annan bakgrund än svensk, är ett resultat av en narcissistisk, etnocentrisk eller rättare sagt eurocentrisk föreställ-

ning om ”de andra” som underlägsna grupper och individer. Detta påverkar även myndigheternas arbete med personer med invandrarbakgrund i allmänhet och i de marginaliserade och stigmatiserade områdena i synnerhet.

Vi har tidigare skrivit att segregationen och diskrimineringen i Sverige inte enbart är en exklusiv svensk företeelse utan även ett europeiskt dilemma (Kamali, 2005). Ett exempel kan hämtas från en studie gjord i en fransk förort. Loic Wacquant (2000) som har studerat den franska förorten visar att de kommunala institutionerna i segregerade områdena inte är till för att tillgodose de behov som människor i de utsatta områdena har, utan finns primärt till för deras egna anställda i dessa områden. Vi ser samma tendens i det svenska sammanhanget (Kamali, 1997, 1999, 2002). Kommuner följer t.ex. rutiner och regler som gäller för alla medborgare, oavsett deras positioner i de strukturella/institutionella sammanhangen. Faktorer som diskriminering, utsatthet och förnedring av klienter, patienter och sökande med annan bakgrund än svensk tas inte alls i beaktande när exempelvis myndigheterna handlägger ärenden inom socialtjänsten, inom hälsovården och på arbetsförmedlingarna. Inte heller arbetsgivarna tar hänsyn till arbetssökandenas olika positioner i det svenska samhället och behovet av nya rutiner för att värdera både meriter, arbetslivserfarenheter och anställningsintervjuer. Inom den offentliga sektorn startas otaliga tillfälliga projekt utan särskilt mycket, om någon, kontakt med boende i segregerade områden och med den målgrupp som är ”föremål” för dessa projekt. Detta är en viktig synpunkt som diskuterades i fokusgrupperna. Inte sällan startas många av dessa projekt för att lösa kommunernas interna problem och existensberättigande.

Privilegiet att ingå i majoritetssamhället

Andrafiering och exkludering av människor med invandrarbakgrund äger rum i de rådande strukturella och institutionella sammanhangen. En viktig aspekt av detta är de ojämnt fördelade maktresurserna mellan olika etniska och religiösa grupper. Detta gör att majoritetssamhället får monopol på problemformuleringen och frågeställningar om integration och därmed legitimeringen av reproduktionen av sina maktpositioner och privilegier. Den dagliga förnedring och diskriminering, som människor som flyttat till Sve-

rige och deras barn utsätts för, har förödande konsekvenser för både integrationen och att en bättre framtid för alla inte får det utrymme som behövs, trots att just detta är en av de viktigaste insatserna för integration.

Utredningens första rapport (SOU, 2005:41) lyfter fram diskrimineringens globala sammanhang. Men det internationella perspektivet är magert i forskningen liksom debatten om integration och i mindre utsträckning om diskriminering i Sverige. Vi måste använda oss av forskningsresultat från andra länder och genom komparativa studier fördjupa vår förståelse av det svenska samhället genom att sätta det i ett internationellt perspektiv. Studier av rasism och diskriminering har kommit längre i vissa andra länder. En del forskning som skulle ha upplevts "provocerande" eller "fel" i Sverige är väl etablerad vid till exempel de nordamerikanska universiteten. Ett av dessa områden är "vithetens" betydelse för reproduktionen av majoritetssamhällets maktdominans i USA. Där har man under en längre tid haft en diskussion om "vithetens" betydelse för reproduktionen av maktförhållandena i USA. Forskare har studerat institutionaliseringen av den "vita makten" vilket skapat institutionell rasism och "intern kolonialism" (Carmichael & Hamilton, 1967; Blauner, 1972). Även i Sverige finns det områden som reproducerar koloniala kartor. Vi har i dag många områden i Sverige som liknar de gamla kolonierna. Rinkeby, Tensta, Akalla, Hallunda och Skärholmen i Stockholm, Rosengård i Malmö, Hammarkullen i Göteborg, Gottsunda i Uppsala är några exempel på dessa områden som utgör våra storstäders "nedsmutsade områden", om vi använder Preds (2000) och Goldbergs (1993) begrepp. Det är en sak att vara "förortens turister", med Ålunds (2001) ord, ta bilen till dessa områden och uppleva "en exotisk dag i förorten", och komma tillbaka till sitt segregerade 'rena område', läsa om "dem" i tidningarna, eller se dem som "studieobjekt". Men att leva där och vara utsatt för den vardagliga negativa särbehandlingen och rasismen är någonting annat, menade många mötesdeltagare som var mycket kritiska till att politiker och andra beslutsfattare aldrig har satt sin fot i de förorter som de vill åtgärda.

Positioner som "invandrare" eller "de andra" präglas av ett föreställt kulturellt underskott med konsekvenser inom en rad områden. "Man måste alltid kämpa i underläge, som om man ligger 5-0 efter hela tiden", som en deltagare i Göteborg uttrycker det. Vardagen blir ofta en kamp att kompensera "underskottet" eller gardera sig från påhopp och trakasserier. I fokusgruppstudierna pre-

senterades många exempel på hur människor var tvungna att ursäkta sig för det de är och där de bor. Två deltagare i Malmö tog upp en intressant företeelse som illustrerar detta. De berättade om hur svårt det var att även sälja sina begagnade varor på annons eftersom det framgick från telefonnumret i annonsen att varan ägdes av någon som bodde i stigmatiserade områden, det vill säga av en "invandrare". Som en av deltagarna sa: "det verkade som om vår tv eller cykel var mer begagnad än svenskarnas".

De etniska orättvisorna och den utbredda diskrimineringen måste förstås genom att ändra fokus från "de andra" till reproduktionsmekanismerna bakom vithetens privilegier och därmed exkluderingen av "de andra" från makt och inflytande i samhället. Vi måste komma ifrån den vetenskapliga traditionen där alla andra grupper blir föremål för studier om integration, rasism och diskriminering förutom det vita majoritetssamhället (jfr. Banton, 1983; Doane 1997). Föreliggande rapport borde också förstås i detta sammanhang. Rapporten är inte ytterligare en studie om "de andra", utan snarare "de andras" röster om det system av privilegier som marginaliserar och förtrycker. Röster som återspeglar "de andras" erfarenheter av att leva i utkanten av det s k majoritetssamhället och behöva kämpa i ett ständigt underläge måste höras och studeras systematiskt som en viktig del i kunskapsgenerering för att kunna bekämpa de etniska orättvisorna.

I detta sammanhang behövs ingen "empowerment politik" utan en "frigörande politik". Begreppet "empowerment" som myntades i samband med kampen mot fattigdom i s k utvecklingsländer (se Freyre, 1966, 1970) handlar om att förstärka fattigas resurser så att de kan ta sig ut ur fattigdomen. En viktig insats i sammanhanget var utbildning exempelvis. Men trots positiva intentioner är denna metod föråldrad och fruktlös i kampen mot etniska orättvisor i många västerländska länder. Denna metod utgår ifrån att det finns ett välfungerande samhälle som exempelvis tar hänsyn till individernas utbildning och fungerar korrekt efter meritokratiska principer. Många personer med invandrarbakgrund i dagens Sverige är högutbildade, antingen arbetslösa eller har arbete långt under deras kompetens. Det är dock inte bara invandrade personer som är drabbade av diskriminering och arbetslöshet, utan också andra personer, oftast ungdomar, med invandrarbakgrund som har studerat och skaffat sig utbildningsmeriter i Sverige. Det förekom en del exempel på detta i fokusgruppstudierna. Följande citat åskådliggör djupet av diskriminering och rasism i Sverige. Citatet är också ett

exempel på hur etnicitet och kön samvarierar i diskrimineringen av ”de andra”.

Jag har min utbildning från Chalmers här i Göteborg. Jag har sökt många jobb, säkert mer än hundra jobb, jag slutade räkna. Jag blev trött på alla ”tack för intresset” besked som jag fick, till sist kom jag på en bra idé, jag gömde mina meriter, min utbildning, och sökte jobb på dagis, då fick jag jobb, och nu jobbar jag på dagis trots att jag är civilingenjör från Sverige (kvinna i Göteborg).

Exemplet ovan illustrerar hur diskrimineringen agerar intersektionellt och i relation till andra underordningsmekanismer. I den könssegregerade arbetsmarknaden förväntas kvinnor genomföra vissa arbetsuppgifter och inte andra. Därför är det viktigt att lyfta fram de olika erfarenheter av diskriminering som kvinnor och män erfar i dagens Sverige och hur olika former av underordning skapar såväl en specifik utsatthet som möjligheter att utöva makt (se vidare de los Reyes, 2005)

Den etniska diskrimineringen skapar inte bara underordning och exkludering för somliga utan även överordning och privilegier för andra. Det är detta privilegiesystem som måste brytas genom att bekämpa den etablerade strukturella/institutionella diskrimineringen. De röster som kommer till tals i denna rapport ger också exempel på en rad idéer och förslag om åtgärder som kan ge utrymme för frigörande av personer med invandrarbakgrund från de strukturella och institutionella hinder som reproducerar de etniska ojämlikheterna i samhället. De är värda att tas på största allvar.

11 Några förslag för att motverka etnisk segregation

Under diskussionerna framkom en rad förslag om åtgärder för att motverka den strukturella diskrimineringen. Som framgått tidigare uttryckte mötesdeltagarna stor frustration inte bara över att ständigt utsättas för kränkande särbehandling utan också över avsaknaden av möjligheter till inflytande och av att inte kunna påverka sina levnadsvillkor i Sverige. Många manifesterade också en stark misstro mot myndigheters, politiska partiers och andra institutioners faktiska vilja att förändra de diskriminerande omständigheterna i samhället. Trots detta är diskussionerna, och i synnerhet de förslag som presenterades, uttryck för en stark vilja att ta ansvar och att aktivt delta i utformandet av nya modeller, organisationer och praktiker som effektivt kan motverka diskrimineringen och marginaliseringen.

Marginaliseringen och stigmatiseringen av människor med utländsk bakgrund har långtgående konsekvenser för samhället och måste vara ett av de prioriterade områdena i kampen mot den strukturella /institutionella diskrimineringen. Följande förslag, som har genererats på basis av de hearingar och fokusgruppstudier vilka genomfördes i Malmö, Göteborg och Stockholm, har som syfte att kunna tillhandahålla redskap för att öka de marginaliserade och segregerade människornas inflytande i samhället.

1. Medborgarråd bestående av personer bosatta i marginaliserade och stigmatiserade områden, det vill säga de som är drabbade av den strukturella/institutionella diskrimineringen, måste upprättas. Medborgarrådets sammansättning bör eftersträva en jämlik fördelning mellan kvinnor och män samt mellan olika åldersgrupper. Medborgarrådet måste bli samtalspartner för de myndigheter som ansvarar för regional utveckling, välfärdsorganisering, arbetsmarknad, boende, utbildning m.m.

2. Medborgarrådet väljs genom demokratiska val i vilket alla som bor i det marginaliserade och segregerade området har rätt att rösta och kandidera. När medborgarrådet bedömer nödvändig bör förutom valda ledamöter representanter för religiösa och etniska grupperingar samt andra experter vara närvarande vid rådets sammanträden. Hyresgästföreningen kan vara en bra samarbetspartner för medborgarrådet. Den stora utmaningen för medborgarrådet är att ha en verkligt folklig förankring bland boende i marginaliserade och stigmatiserade områden. Förutom de demokratiska valen, kan en av de viktigaste metoderna i detta sammanhang vara återkommande hearingar med boende.
3. Medborgarråden måste bilda ett nationellt organ för utbyte av erfarenheter och formulering av politiska krav för förändring. Medborgarrådets nationella organ skall bli ett reellt samrådsorgan till regeringen och myndigheter inom specifika sakområden som arbetsmarknad, välfärd, kultur, utbildning, boende, miljö, integration, infrastruktur, jämställdhet m.m.
4. Medborgarrådet skall ta emot klagomål från boende. Alla myndigheter är skyldiga att på medborgarrådets begäran diskutera klagomålen. Det måste finnas möjlighet att föreslå vite eller liknande.
5. Det skall framgå av myndigheternas och alla offentligt ägda bolags årsredovisning/verksamhetsberättelse deras kontakter med medborgarrådet. Det kan redovisas i form av en "progressiv rapport" innehållande förslag till eventuella förbättringar av samarbetet, uppföljning av överenskommelser och redovisning av resultat. Regeringskansliet måste följa upp myndigheternas samarbete med medborgarrådet. Styrning kräver såväl styrning, rapportering som utvärdering och kontroll.
6. Som villkor för det statliga och kommunala föreningsstödet till stora föreningar måste ställas krav på gott samarbete med medborgarrådet.
7. Media bör utveckla rutiner för kontinuerligt samråd med medborgarrådet avseende rapportering om dessa områden och om personer med invandrarbakgrund.
8. Polisen måste införa kontinuerligt samråd med medborgarrådet angående insatser i marginaliserade och stigmatiserade områden.

9. Arbetsförmedlingen, skolan, vården och omsorgen, barnomsorgen och socialnämnden måste i sina strukturella insatser i de marginaliserade och stigmatiserade områdena ha ett nära samarbete med medborgarrådet.
10. Myndigheternas arbete i marginaliserade och stigmatiserade områden måste skraddarsys för dem som bor i dessa områden. Alla myndigheter måste utveckla arbetsrutiner där människornas erfarenheter och kunskaper om diskriminering vägs in i alla beslut och planeringen. En konsekvensanalys av diskriminerings-effekterna för marginaliserade områden måste göras beträffande beslut i stadsplanering, infrastruktur, kommunikationer, service, etc.
11. Utredningen rekommenderar att kommuner och landsting svarar för integrationsprojekt i första hand riktade till icke-marginaliserade och icke-stigmatiserade bostadsområden för att höja kunskapen om segregationens mekanismer och konsekvenser för hela samhället. Detta kan ske bl.a. genom kontinuerliga "fokusgruppdiskussioner", diskussioner i skolor, bland myndighetspersoner, föreningslivet, bostadsbolag och dylika. Insatserna måste i första hand riktas utåt, det vill säga mot övriga samhällsområden som exempelvis arbetsmarknaden, utbildningssystemet, rättsväsendet etc.
12. Alla utvecklingsprojekt och tillväxtinsatser måste ha som huvudmål att stävja diskrimineringen, motverka etniska orättvisor och främja jämlikhet.
13. Det måste finnas samordning för alla projekt i de marginaliserade och stigmatiserade områdena (utvecklingsprojekt/integrationsprojekt) mellan myndigheterna å ena sidan, och mellan myndigheterna och medborgarråden å den andra. Dessa projekt och insatser måste samköras.
14. Alla projekt måste kontinuerligt utvärderas av fristående utvärderare, helst universitet och högskolor och inte av dem som är beroende av ytterligare uppdrag från samma uppdragsgivande myndighet.
15. Utvärderingarna måste sätta de drabbades erfarenheter och kunskap om projekten i centrum. Dessa utvärderingar kan använda sig av exempelvis "nöjd-kund-index" och andra liknande metoder.

Arbetsmarknadsåtgärder för att motverka segregation

Arbetslöshet är en viktig orsak som befäster och förstärker den etniska segregationen i samhället. Därför måste åtgärder mot arbetslöshet bland boende i marginaliserade och stigmatiserade områden vara ytterst prioriterade. Följande förslag är en av de åtgärder som kan minska arbetslösheten bland boende i dessa områden, höja levnadsstandarden och minska segregationen i samhället.

16. Boende i marginaliserade och segregerade områden med likvärdiga meriter som andra sökande skall ha företräde till sökta arbeten. Detta skall regleras i lag och behandlas i AD. Alla lediga arbeten måste göras lättillgängliga för boende i marginaliserade och segregerade områden.

Förslagen ska inte ses som någon form av positiv särbehandling, utan snarare som en åtgärd mot negativ särbehandling av boende i dessa områden. Med andra ord, förslagen syftar till att minska de negativa effekterna som en etablerad positiv särbehandling av majoritetssamhället har för marginaliserade och stigmatiserade grupper.

En viktig faktor i sammanhanget är dock frågan om "likvärdiga meriter". Hittills har utvärderingen/ekvivaleringen av utländska examina inte fungerat tillfredsställande. Väntetiden är för lång och effektiva metoder för ekvivalering saknas. Därför måste det åläggas Högskoleverket att skyndsamt utvärdera/ekvivalera utländska examina. Handläggning av enskilda ärenden ska inte överstiga 6 månader.

En annan fråga är utvärderingen av sökandens arbetslivserfarenheter som förvärvats i andra länder. Många personer med utländsk bakgrund har kommit in i landet i sin arbetsföra ålder och har hunnit arbeta i sina gamla hemländer. Deras arbetslivserfarenheter i andra länder måste därför betraktas som merit för anställning i Sverige. Det rekommenderas att arbetsgivarna, både inom den privata och den offentliga sektorn, utvecklar rutiner för utvärdering av sökandens arbetslivserfarenheter som förvärvats i andra länder.

Förslagen kommer att preciseras i slutbetänkandet.

Referenser

- Arai, M. Schröder, L. & Wilhelmsson, R.,(2000) *En svartvit arbetsmarknad. En ESO-Rapport om vägen från skola till arbete.* Ds 2000:47. Stockholm: Fritzes.
- Adam, Barry.D. (1978) *The Survival of Domination: Inferiorization in Everyday Life.* New York: Elsevier.
- Andersson, Roger & Molina, Irene (1996) ”Etnisk boendesegregation I teori och praktik”, i *Invandrarpolitiska kommittén, framtiden och mångfalden*, Stockholm: Fritze.
- Angelou, Maya (1970) *I know Why the Caged Bird Sings.* New York: Bantam Books.
- Asante, Molefi (1987) *The Afrocentric idea.* Philadelphia: Temple University Press.
- Augustsson, Gunnar. (1996) *Etniska relationer i arbetslivet. Teknik, arbetsorganisation och etnisk diskriminering i svensk bilindustri.* Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Azar, Michael (2005) ”Det symboliska objektet – Delen, delandet och den nationella gemenskapen”, i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering.* SOU 2005:41
- Banton, Michael (1983) *Racial and Ethnic Competition.* Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Belenky, Mary Field, Blythe McVicker Clinchy, Nancy Rule Goldberger, and Gill Mattuck Tarule (1986) *Women’s Ways of Knowing.* New York: Basic Books.
- Blauner, Robert (1972) *Racial Oppression in America.* New York: Harper & Row.
- Boudieu, Pierre (1991) *Language and symbolic power.* Cambridge: Polity in association with Basil Blackwell
- Brune, Ylva (1998) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism.* Stockholm: Carlsson

- Brune, Ylva (2004) *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. Göteborg: Göteborg universitet.
- Bunar, Nihad (1999) 'Multikulturalism är död, leve multikulturalism! Om den svenska skolans (multikulturella) möjligheter och begränsningar,' *Utbildning och Demokrati* 8 (3): 113–136.
- Carmichael, Stokely & Hamilton, Charles V. (1967) *Black Power: The Politics of Liberation in America*. New York: Vintage.
- Catomeris, Christian (1998) "Som att förflytta sig tjugo år tillbaka i tiden – om etnisk "enfald" på redaktionerna", i Brune Ylva (red) *Mörkmagi i vita medier*. Stockholm: Carlssons.
- Clark, Kenneth (1965) *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power*. New York: Harper.
- Collins, Patricia Hill (2000) *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. London: Routledge.
- Dagens Nyheter, "Åtta av tio svenskar anser att invandrare diskrimineras", Debatt sida: 2005-06-26
- Dawson, Lorne. L. & Prus, Robert. C. (1995) "Postmodernism and Linguist Reality versus Symbolic Interactionism and Obdurate Reality", in *Studies in Symbolic Interaction*, no. 17, pp 105-24.
- de los Reyes, Paulina (2000) 'Diskriminering och ojämlikhet i arbetslivet: Institutionella faktorerens betydelse ur ett mångfaldsperspektiv,' i de los Reyes, P., Höglund, Adu-Gyan, Ahmadi, Osmanovic & Widell (eds) *Mångfald, diskriminering och stereotyper*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- de los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats (2002) *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige: En kunskapsöversikt*, Integrationsverkets rapportserie 2002: 13.
- de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (2005) "Inledning", i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41
- de los Reyes, Paulina (2005) "Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering", i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41
- Diesen, Christian (2005) *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och kultur.

- Doane, Ashley W. (1997) 'Dominant Group Identity in the United States: The Role of 'Hidden' Ethnicity in Intergroup Relations', in *Sociological Quarterly*, Vol. 35, pp 375-397.
- Drake, St Clair & Cayton, Horace R, [1945] 1993 *Black Metropolis: A Study of Negro Life in a Northern City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Erikson, R. & Jonsson, J. O. (1993) *Ursprung och Utbildning. Social snedrektetering till högre studier*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Eriksson, Urban, Molina, Irene. & Ristilampi, Per-Markku. (2002) *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*. Norrköping: Integrationsverket.
- Essed, Philomena (1991) *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. Newbury Park: Sage.
- Essed, Philomena (2005) "Vardagsrasism", i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41
- Freyre, Gilberto (1966) *New world in the tropics: The culture of modern Brazil*. New York: Knopf.
- Freyre, Gilberto (1970) *The Masters and the Slaves: A Study in the Development of Brazilian Civilization*. New York: Borzoi books.
- Goldberg, David T. (1993) *Racist Culture: Philosophy and the Politics of Meaning*. Oxford: Blackwell.
- Goldstein-Kyaga, K. (1999) 'Nationalstaten, romerna och skolan,' KRUT 92-93: 112-119.
- Granberg, Sara. & Thelin, Sara. (2002) *Att vara muslim i lärobok och massmedia: en analys av högstadieläroverens tilltro till lärobokens bild av islam i jämförelse med massmedias bild*. Luleå Teknisk Universitet.
- Goss, John. D. & Leinback T.R. (1996) 'Focus groups as alternative research practice', in *Area*, vol. 28, no. 2, pp. 115-23.
- Hall, Stuart (1992), "The west and the rest. Discourse and power", i Hall, S., Held, D. & McGrew, T. (eds) *Modernity and its futures*. Oxford: Polity in association with Open University.
- Harding, Sandra (1986) *The Science Question in Feminism*. Ithaca, NJ: Cornell University Press.
- Harding, Sandra (1987) "Introduction: Is There a Feminist Method?", i Harding, Sandra (1987) *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press.

- Hvitfelt, Håkan (1998) "Den muslimska faran – om mediabilden av Islam", i Brune Ylva (red) *Mörkmagi i vita medier*. Stockholm: Carlssons.
- Höglund, Sten (2000) "Reflektioner kring mångfald och diskriminering i arbetslivet", i de los Reyes, Paulina, Höglund, Sten, Adu-Gyan, Ahmadi, Osmanovic & Widell. (red.) *Mångfald, diskriminering och stereotyper. Tre forskaruppsatser om mångfald*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- Jaggard, Alison M. (1983) *Feminist Politics and Human Nature*. Totawa, NJ: Rowman & Allanheld.
- Kamali, Masoud (1997) *Distorted Integration: Clientization of Immigrants in Sweden*. Uppsala: Multiethnic papers.
- Kamali, Masoud (1999) *Varken familjen eller samhället : en studie av invandrarungdomars attityder till det svenska samhället*. Stockholm: Carlsson.
- Kamali, Masoud (2002) *Kulturkompetens i socialt arbete*, Stockholm: Carlsson bokförlag
- Kasarda, John & Dogan Mattei (1988) *The metropolis era*. Newbery Park, Calif.: Sage
- Keller, Evelyn Fox (1985) *Reflections on Gender and Science*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kerner Commission (1968/1989) *The Kerner Report. The 1968 Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders*. New York: Pantheon.
- Knocke, Wuokko (1994) "Kön, etnicitet och teknisk utveckling," i Schierup, C-U. & Paulson, S. (eds.) *Arbetets etniska delning*. Stockholm: Carlssons.
- Kovács, Andras & Wodak, Ruth (eds.) (2003) *NATO, Neutrality and National Identity*. Vienna: Böhlau.
- Kuzwayo, Ellen (1985) *Call Me a Woman*. London: The Women Press.
- Lahdenperä, P. (1997) *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter? En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med utländskbakgrund*. HLS Föslag, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Lange, Anders (1997) *Invandrare om diskriminering: En enkät om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen*. Stockholm: CEIFO.
- Latour, Bruno. (1993) *We Have Never Been Modern*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Lindgren, Christofer. (2002) *Etnisk mångfald i arbetslivet i Norden*. Integrationsverkets rapportserie.

- Lindquist, Bosse (1998) Förnekelsen – om rasistiska brott i nyheterna”, i Brune Ylva (red) Mörkmagi i vita medier. Stockholm: Carlssons.
- Lodenius, Anna-Lena (2002) Hur man bekämpar rasism och nazism på Internet: en praktisk handledning. Stockholm: Rädda Barnen
- Lorde, Audre (1982) *Zami: A New Spelling of My Name*. Trumansburg, NY: The Crossing Press.
- Löwander, Birgitta (1998) Den försåtliga kulturrasismen: en studie av närradiosändningar i Stockholm, Malmö och Karlstad. Stockholm: Regeringskansliets offsetcentral.
- Magnusson, Lena (2001) *Den delade staden*. Umeå: Boréa.
- Malahleka, Brendah & Woolfe Sylvia (1991) “Ethnically Sensitive Social work: The Obstacle Race”, in *Practice*, vol. 5, no. 1, pp. 47-64.
- McDowell, Sarre Philip & Hamnett Chris (1989) *Divided Nation: Social and Cultural Changes in Britain*. London: Hoder and Stoughton.
- Meeuwisse, Anna & Swärd Hans (red) (2002) Perspektiv på sociala problem. Stockholm: Natur och kultur.
- Memmi, Albert (2000) *Racism*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Meyer, Michael (2001) “Between theory, method, and politics: positioning the approaches to CDA”, in Ruth Wodak & Meyer Michael (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Miller, Jody & Glassner, Barry (1997) ”The ‘inside’ and the ‘outside’ – Finding realities in interviews”, i Silverman, David (ed.) *Qualitativ Research – Theory, Method and Practice*. London: Sage Publications.
- Mills, C. W. (2003) ‘White Supremacy as Sociopolitical System: A Philosophical Perspective’, i Doane & Bonilla-Silva (2003) *White Out: The Continuing Significance of Racism*, New York: Routledge.
- Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala universitet. Geografiska Regionstudier 32.
- Molina, Irene (2001) ”Den rasifierade staden”, i Magnusson, Lena (red.) *Den delade staden*. Umeå: Boréa.
- Molina, Irene (2005) ”Rasifiering – Ett teoretisk perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige”, i de los Reyes, Paulina &

- Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41
- Morgan, David L. (1998) *Focus Groups as Qualitative Research*. London: Sage.
- Morrison, D.E. (1998) *The Search for a Method.: Focus Groups and the Development of Mass Communication Research*. Milton Keynes: University of Luton Press.
- Nohrstedt, Stig Arne & Ottosen, Rune (eds.) (2004) *U.S. and the others : global media images on "the war on terror"*. Göteborg: Nordic Information Centre for Media and Communication Research (Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning).
- OECD-rapport (1998) "Technology, productivity and job creation: best policy practices". Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Osman, Ali (1999) *The 'Strangers' Among Us: The Social Construction of Identity in Adult Education*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Oweini, Saleh & Holmgren, Anna (1999) *Folkhemmets bakgård: att bana väg för integration i Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Paulsson, Sven (1994) "Personalrekrytering – en nyckelfråga," in Schierup, Carl-Ulrik & Paulson, Sven eds. *Arbetets etniska delning*. Stockholm: Carlssons.
- Parszyk, Ing-Marie (1999) *En skola för andra: Minoritetslevers upplevelser av arbets- och livsvillkor i grundskolan*. Studies in Educational Sciences 17. Stockholm: HLS Förlag.
- Pred, Allan (2000), *Even in Sweden: Racisms Racialized Spaces, and the Popular Geographical Imaginations*. Berkley: University of California Press.
- Race, K.E., Hotch D.F., and Parker T. (1994) 'Rehabilitation program evaluation: use of focus groups to empower clients', in *Evaluation Review*, vol. 18, no. 6, pp. 730-40.
- Reich, L. & Broman, I. (2000) *Den svenska skolan i det mångkulturella samhället: konsekvenser för lärarutbildningen*. Malmö : Lärarhögskolan, 2000.
- Ristilampi, Per-Markku (1998) "Den svarta poesin –förorten som speglingsyta", i Brune Ylva (red) *Mörkmagi i vita medier*. Stockholm: Carlssons.

- Runfors, Ann (2003) *Mångfald, motsägelser och marginalisering*: En studie av hur invandrarskap formas i skolan, Stockholm: Prisma.
- Schierup, Carl-Ulrik & Ålund, Aleksandra (1986) Will they still be dancing? : integration and ethnic transformation among Yugoslav immigrants in Scandinavia. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Schierup, Carl-Ulrik, Paulson, Sven & Ålund, Aleksandra (1994) 'Den interna arbetsmarknaden. Etniska skiktningar och dequalificering,' in Schierup, Carl-Ulrik & Paulson, Sven (eds.) *Arbetets etniska delning*. Stockholm: Carlssons.
- Sernhede, Ove (2002) *Alienation is my nation: hiphop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Silverman, David. (1993) *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Similä, Matti. (1994) "Andra generations invandrare i den svenska skolan", i Erikson, R. & Jonsson, J. O. (red.) *Sortering i skolan*, Stockholm: Carlssons.
- SOU 2005:41, *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm 2005.
- SOU2005:56, *Det blågula glashuset – Strukturell diskriminering i Sverige*. Stockholm 2005.
- van Dijk, Teun A. (2005) "Elitdiskurser och institutionell rasism", i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41
- Wacquant, Loic (2000) "Red belt, black belt, racial division, class inequality and the state in French urban periphery and the American ghetto", i Mignione, Enzo (ed.) *Urban and the Underclass*. London: Blackwell.
- Wacquant, Loic (2004a) "Ghetto." In *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Edited by Neil J. Smelser and Paul B. Baltes. London: Pergamon Press, rev. ed. 2004.
- Wacquant, Loic (2004b) "Decivilizing and Demonizing: Remaking the Black American Ghetto," in Steven Loyal and Stephen Quilley (eds.), *The Sociology of Norbert Elias*, Cambridge University Press, 2004, pp. 95-121.
- Wilson, W. J. (1987) *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass and Public Policy*. Chicago: Chicago University Press.

- Wirth, Louis (1928) *The Ghetto*. Chicago: Chicago University Press.
- Wodak, Ruth, de Cillia, Rudolf, Reisigl, Martin, Liebhart, Karin, Kargl, Maria & Hofstaetter, Klaus (1999) *The discursive onstruction of National Identity*. Edinburgh: EUP.
- Ålund, Aleksandra & Schierup, Carl-Ulrik (1991) *Paradoxes of Multiculturalism: Essays on Swedish Society*. Aldershot, UK: Avebury.
- Ålund, Aleksandra (1997) *Multikultiungdom, kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Ålund, Aleksandra (2001) "Förortens turister", i I & M, no. 2, s. 10-14.
- Ålund, Aleksandra (2002) "Sociala problem i kulturell förklädnad", i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2002) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur.

Appedix

Organisationer och föreningar som deltog i Hearings och fokusgruppsdiskussioner i Malmö, Göteborg och Stockholm

Följande lista är framtaget på basis av deltagarnas presentationer.

Afrosvenskarnas riksförbund
Angereds simsällskap
Antidiskriminering Vänersborg
Antidiskrimineringsbyrå – Göteborg
Antidiskrimineringsbyrå – Lund
Antidiskrimineringsbyrå – Malmö
CEMPI – Centrum för studier om mångfald och praktisk integration
Centrum mot rasism
ENAR - European Network against Racism
English international Lund
Equal Rights Movement
FAI – Fackliga aktiva invandrare
Glassfabriken
Hammarfilm
HARM – Hammarkullen reser motstånd
HBK
Integrations forum i Stockholm
Integrationsrådet i Lund
Internationell dagcenter Papula
Invandrade akademikers förening
Islamiska kulturförening
Islamiska Trossamfundet i Skandinavien
ISS - Iransk-Svenska solidaritetsförening
Kista kvinnor kraft
Kurdiska kvinno­förening

Lifs – Lunds invandrarföreningars samarbetsorganisation
MNF - Mångkulturella närradio och TV-förening
Möllevångsgruppen
Ombudsmannen mot etnisk diskriminering
Radio Simon Bolivar
Radio Svensson
Romernas riksförbund
RRRF – Resandefolkets Romanao Riksförbund
SAC – Sveriges arbetare centralorganisation
Somaliska föreningen
Stiftelsen Kunskapsforum
Studieförbundet
Studieförbundet
Svartskallebrigaderna – Göteborg
Svartskallebrigaderna – Malmö
Terrafem
Victor Jara förening

Ytterligare personer boende i marginaliserade och stigmatiserade områden deltog i hearingarna och fokusgruppsdiskussioner. De var i vissa fall medlemmar i någon förening men ville inte framstå som representanter för sina föreningar.

Statens offentliga utredningar 2005

Kronologisk förteckning

1. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Riktlinjer för en ny tillståndsperiod. Ku.
2. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Finansiering och skatter. Ku.
3. Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Ku.
4. Liberalisering, regler och marknader. + Bilagor. N.
5. Postmarknad i förändring. N.
6. Säkert inlåst?
En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. Ju.
7. Försvarsfastigheter – information till riksdagen och effektiv lokalförsörjning. Fi.
8. Behov av rörlig ledningsstödsresurs. Fö.
9. KRUT
Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. UD.
10. Handla för bättre klimat.
Från införande till utförande. M.
11. Välfärdsverksamhet för sjömän. N.
12. Bokpriskommissionens slutrapport. Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. U.
13. Lördagsdistribution av dagstidningar. U.
14. Effektivare handläggning av anknýtningssärenden. UD.
15. Familjeäterförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. UD.
16. Reformerat system för insättningsgarantin. Fi.
17. Vem får jaga och fiska?
Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. Jo.
18. Prospektansvar. Fi.
19. Beskattningen vid omstruktureringar enligt fusionsdirektivet. Fi.
20. Konsumentskydd vid modemkapning. Ju.
21. Vinstandelar. Fi.
22. Nya upphandlingsregler. Fi.
23. en BRASKatt? – beskattning av avfall som förbränns. Fi.
24. Arbetslivsinriktad rehabilitering.
Framtida organisation för Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. N.
25. Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. S.
26. Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och Daisy. S.
27. Den svenska fiskerikontrollen – en utvärdering. Jo.
28. Dubbel bosättning för ökad rörlighet. Fi.
29. Storstad i rörelse.
Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal. Ju.
30. Lagen om byggfelsförsäkring.
En utvärdering. M.
31. Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. U.
32. Regeringens stabsmyndigheter. Fi.
33. Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden. M.
34. Socialtjänsten och den fria rörligheten. S.
35. Krav på kassaregister Effektivare utredning av ekobrott. Fi.
36. På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling. Jo.

37. Tolkutbildning – nya former för nya krav. U.
38. Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m. Ju.
39. Skog till nytta för alla? N.
40. Rätten till mitt språk
Förstärkt minoritetsskydd. Ju.
41. Bortom Vi och Dom.
Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering. Ju.
42. Säker information. Förslag till informationssäkerhetspolitik. Fö.
43. Vårdnad – Boende – Umgänge
Barnets bästa, föräldrars ansvar.
Del A + B. Ju.
44. Smiley: Hygien och redlighet i livsmedelshanteringen. Jo.
45. Säkra förare på moped, snöskoter och terränghjuling. N.
46. Bättre arbetslivsinriktad rehabilitering.
En fusion mellan Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. N.
47. Kärnavfall – barriärerna, biosfären och samhället. M.
48. Ett utvecklat resurstilldelningssystem för högskolans grundutbildning. U.
49. Unionsmedborgares rörlighet inom EU. UD.
50. Arbetskraftsinvandring till Sverige – befolkningsutveckling, arbetsmarknad i förändring, internationell utblick. N.
51. Bilen, Biffen, Bostaden. Hållbara laster – smartare konsumtion. Jo.
52. Avgiftsfinansierad livsmedels-, djurskydds- och foderkontroll – för en högre och jämnare kvalitet. Jo.
53. Beskattning när tillgångar värderas till verkligt värde. Fi.
54. Framtidens kriminalvård. Del 1+2. Ju.
55. Bättre inomhusmiljö. M.
56. Det blågula glashuset.
– strukturell diskriminering i Sverige. Ju.
57. Enhetlig eller differentierad mervärdesskatt? + Bilagedel. Fi.
58. Ny reglering av offentliga uppköps-erbjudanden. Ju.
59. Miljöbalken; miljö kvalitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter. M.
60. Efter flodvågen – det första halvåret. Fö.
61. Personuppgifter för samhällets behov. Fi.
62. Anpassning av radio- och TV-lagen till den digitala tekniken. U.
63. Tryggare leveranser. Fjärrvärme efter konkurs. N.
64. en BRASKatt! – beskattning av avfall som deponeras. Fi.
65. Registerkontroll av personal vid hem för vård eller boende som tar emot barn eller unga. S.
66. Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. + Forskarrapporter.
+ Sammanfattning N.
67. Energideklarationer.
Metoder, utformning, register och expertkompetens. M.
68. Regionala stimulansåtgärder inom skatteområdet. Fi.
69. Sverige inifrån.
Röster om etnisk diskriminering. Ju.

Statens offentliga utredningar 2005

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Säkert inläst?

En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. [6]

Konsumentskydd vid modemkapning. [20] Storstad i rörelse.

Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitiken lokala utvecklingsavtal. [29]

Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m. [38]

Rätten till mitt språk

Förstärkt minoritetsskydd. [40]

Bortom Vi och Dom.

Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering. [41]

Vårdnad – Boende – Umgänge.

Barnets bästa, föräldrars ansvar.

Del A + B. [43]

Framtidens kriminalvård. Del 1+2. [54]

Det blågula glashuset.

– strukturell diskriminering i Sverige. [56]

Ny reglering av offentliga uppköps- erbjudanden. [58]

Sverige inifrån.

Röster om etnisk diskriminering. [69]

Utrikesdepartementet

KRUT

Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. [9]

Effektivare handläggning av anknävnings- ärenden. [14]

Familjeätaerförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. [15]

Unionsmedborgares rörlighet inom EU. [49]

Försvarsdepartementet

Behov av rörlig ledningsstödsresurs. [8]

Säker information. Förslag till informations-
säkerhetspolitik. [42]

Efter flodvågen – det första halvåret. [60]

Socialdepartementet

Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. [25]

Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd
och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och
Daisy. [26]

Socialtjänsten och den fria rörligheten. [34]

Registerkontroll av personal vid hem
för vård eller boende som tar emot barn
eller unga. [65]

Finansdepartementet

Försvarsfastigheter – information till
riksdagen och effektiv lokalförsörjning.
[7]

Reformerat system för insättnings-
garantin. [16]

Prospektansvar. [18]

Beskattningen vid omstruktureringar enligt
fusionsdirektivet. [19]

Vinstandelar. [21]

Nya upphandlingsregler. [22]

en BRASkatt? – beskattning av avfall som
förbränns. [23]

Dubbel bosättning för ökad rörlighet. [28]

Regeringens stabsmyndigheter. [32]

Krav på kassaregister Effektivare utredning
av ekobrott. [35]

Beskattning när tillgångar värderas
till verkligt värde. [53]

Enhetlig eller differentierad mervärdes-
skatt? + Bilagedel. [57]

Personuppgifter för samhällets behov. [61]

en BRASkatt! – beskattning av avfall som deponeras. [64]

Regionala stimulansåtgärder inom skatteområdet. [68]

Utbildnings- och kulturdepartementet

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Riktlinjer för en ny tillståndperiod. [1]

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Finansiering och skatter. [2]

Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. [3]

Bokpriskommissionens slutrapport.

Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. [12]

Lördagsdistribution av dagstidningar. [13]

Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. [31]

Tolkutbildning – nya former för nya krav. [37]

Ett utvecklat resurstilldelningssystem för högskolans grundutbildning. [48]

Anpassning av radio- och TV-lagen till den digitala tekniken. [62]

Jordbruksdepartementet

Vem får jaga och fiska?

Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. [17]

Den svenska fiskerikontrollen – en utvärdering. [27]

På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling. [36]

Smiley: Hygien och redlighet i livsmedelshanteringen. [44]

Bilen, Biffen, Bostaden. Hållbara laster – smartare konsumtion. [51]

Avgiftsfinansierad livsmedels-, djurskydds- och foderkontroll – för en högre och jämnare kvalitet. [52]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Handla för bättre klimat.

Från införande till utförande. [10]

Lagen om byggförsäkring.

En utvärdering. [30]

Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden. [33]

Kärnavfall – barriärerna, biosfären och samhället. [47]

Bättre inomhusmiljö. [55]

Miljöbalken; miljö kvalitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter. [59]

Tryggare leveranser. Fjärrvärme efter konkurs. [63]

Energideklarationer.

Metoder, utformning, register och expertkompetens. [67]

Näringsdepartementet

Liberalisering, regler och marknader. [4]

Postmarknad i förändring. [5]

Välfärdsverksamhet för sjömän. [11]

Arbetslivsinriktad rehabilitering.

Framtida organisation för Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. [24]

Skog till nytta för alla? [39]

Säkra förare på moped, snöskoter och terränghjuling. [45]

Bättre arbetslivsinriktad rehabilitering. En fusion mellan Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. [46]

Arbetskraftsinvandring till Sverige

– befolkningsutveckling, arbetsmarknad i förändring, internationell utblick. [50]

Makt att forma samhället och sitt eget

liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. + Forskarrapporter.

+ Sammanfattning. [66]